

DOCUMENTA HISTORICA 44.
A SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

„A NÉPSZÖVETSÉG HALÁLA”
DOKUMENTUMOK AZ OLASZ–ETIÓP
KONFLIKTUS TÖRTÉNETÉBŐL
(1935–1936)

Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta:
SZÉLINGER BALÁZS

Fordították:
BOGNÁR BÖBE, KOMÁR KRISZTIÁN, LÖKÖS ISTVÁN, NÉMETH MÓNICA,
PINTÁCSI KATALIN, SCHNELL ZSUZSANNA, SZÉLINGER BALÁZS,
SZOMORÚ RÓBERT

*JATE*Press
Szeged 1999

DOCUMENTA HISTORICA 44.
A JATE TörténeSz. Diákkör kiadványa

„A NÉPSZÖVETSÉG HALÁLA”

**DOKUMENTUMOK AZ OLASZ–ETIÓP KONFLIKTUS
TÖRTÉNETÉBŐL**

(1935 – 1936)

Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta:
SZÉLINGER BALÁZS

Fordították:
**BOGNÁR BÖBE
KOMÁR KRISZTIÁN
LŐKÖS ISTVÁN
NÉMETH MÓNKA
PINTÁCSI KATALIN
SCHNELL ZSUZSANNA
SZÉLINGER BALÁZS
SZOMORÚ RÓBERT**

Szeged
2000.

A felőhelyeket az egyes dokumentumoknál tőntettő fel.

Lektorálták:
Dr. ALESSANDRO ROSSELLI
PINTÁCSI KATALIN
VINCZELLÉR ZSUZSANNA

Sorozatszerkesztő:
Dr. PÁNDI LAJOS

A kőtet megjelenését támogatta:
Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának
Hallgatói Önkormányzata
Prudentia Alapítvány

© JATE Történész. Diákkör, 2000.
© Szélinger Balázs, 2000.

HU-ISSN 1216-0954

TARTALOM

Bevezetés 4

I. ELŐZMÉNYEK

1. dokumentum: Addisz Ababai béke (1896) 10
2. dokumentum: Olasz-etióp barátsági szerződés (1928) 13
3. dokumentum: Mussolini memoranduma Badoglio tábornokhoz (1934) 15

II. DIPLOMÁCIAI IRATOK

4. dokumentum: Az Ötös Bizottság jelentése (1935. szeptember 18.) 19
5. dokumentum: Olaszország válasza az Ötös Bizottság javaslataira (1935. szeptember 22.) 24
6. dokumentum: Etiópia válasza az Ötös Bizottság javaslataira (1935. szeptember 23.) 29
7. dokumentum: Olaszország álláspontja az olasz-etióp konfliktusban (1935. október 9.) 33
8. dokumentum: Olaszország tiltakozó jegyzéke a szankciókat bevezető államokhoz (1935. november 11.) 42
9. dokumentum: az un. „Hoare-Laval-tervezet” (1935. december 10.) 46

III. MAGYARORSZÁG ÉS AZ OLASZ-ETIÓP KONFLIKTUS

10. dokumentum: Magyarország álláspontja a szankciókkal kapcsolatban (1935. október 9.) 50
11. Herczeg Ferenc: Magyarország Genfben (1935. október 15.) 52
12. gróf Bethlen István: Magyarország népszövetségi politikája 54

IV. A NÉPSZÖVETSÉG HALÁLA – ÁLLÁSPONTOK

13. G. B. Shaw: Mi az igazság az olasz-etióp konfliktusban? (1935. október 20.) 59
14. E. Beneš: Küzdelem az európai kollektív biztonságért és az olasz-abesszin konfliktus (1935. november 5.) 62
15. Jászi Oszkár: A Népszövetség jövője (1935. december 17.) 69
16. M. Litvinov: A népszövetségi Alapokmány 10. és 16. cikkelye sikertelen alkalmazásának okai (1936. június-július) 74
17. Ignótus: Négyezer tonna kávé (1936. május 17.) 83
18. Csécsy Imre: Legyőzöttek és meggyőzöttek (1936. május) 86
19. Ignótus: Sommáztat (1936. június 12.) 92
20. Csécsy Imre: Veszett ügy védelmében (1936. július) 97

V. HAILÉ SZELASSZIÉ BESZÉDEI

21. Első beszéde Genfben a Népszövetség Közgyűlése előtt (1936. június 30.) 101
22. Tiltakozása az olasz megszállás elismerése ellen (1936. november 20.) 113
23. Beszéde az olasz-etióp diplomáciai kapcsolatok helyreállítása alkalmából (1951) 115

Felhasznált irodalom 117

BEVEZETÉS

Az emberiség történetében a Népszövetség volt az első kísérlet arra, hogy egyetemes akarattal szervezetet hozzanak létre a világbéke megőrzése érdekében. A szövetség azonban tizenhat évvel megalakulása után olyan próbák elé érkezett, amelyet képtelen volt átlépni. Bár elméletben egészen 1946-ig létezett, a „Népszövetség igazi halála nem 1939-ben vagy akár 1945-ben, hanem már 1935 decemberében bekövetkezett” — írta Taylor angol történész, amikor a második világháború okait fejtegető könyvében az olasz—etióp konfliktusról szóló fejezethez érkezett.¹ A Népszövetség, vagy ahogy akkor a magyar közélet gyakrabban nevezte, a Nemzetek Szövetsége „kimúlásának” okait már a kortársak bőségesen fejtegették, mára pedig szinte kisebb könyvtárai szakirodalom áll rendelkezésre.² Magyar nyelven azonban Ormos Mária monográfiáján kívül nincs szakirodalma a problémának.³ Dokumentumgyűjteményünkkel e hiányt szeretnénk némiképp pótolni azért, hogy a konfliktus négy dimenziójára világítsunk rá: (1) a népszövetségi eljárásra és a közben zajló titkos diplomáciára, (2) Magyarország álláspontjára, (3) a baloldalon bekövetkezett meghasonlásra és (4) arra, hogy miként látták a kortársak a kollektív biztonság jövőjét. Az alábbiakban csak nagy vonalakban ismertetjük a dokumentumokat, a részletek az egyes források lábjegyzeteiben találhatók.

Az első részben három dokumentumot közlünk. Az 1895—1896-os olasz—etióp háborút⁴ lezáró addisz ababai béke (1. dokumentum), az 1928-as barátsági szerződés (2. dokumentum) és az 1934-es olasz katonai memorandum (3. dokumentum) összcállításunk szervezését képezzik, amelyek az előzményekre világítanak rá.

A második fejezet a diplomáciai iratok közül mutat be néhányat. Az első az un. Ötös Bizottság jelentését tartalmazza. A konfliktusban ez volt az első javaslatétel a probléma békés megoldására, amely nemzetközi felügyelet alá helyezte volna Etiópiát (4. dokumentum). Olaszország ezt — elsősorban gyarmatai biztonságára hivatkozva — elutasította (5.

¹ A. J. P. Taylor: *A második világháború okai*. Bp., 1998. p. 124. Innen kölcsönöztük kötetünk címét.

² Az olasz—etióp konfliktus hivatalos (népszövetségi) dokumentumai önmagukban több ezer oldalt tesznek ki, s akkor még nem szóltunk a titkos iratokról, naplókról, memoárokról, stb. Szerény válogatásunkban ehhez mérten igyekeztünk minél átfogóbb képet adni a konfliktusról.

³ Ormos Mária: *Háború Etiópia földjén*. Bp., 1970. Az ismeretterjesztő irodalomból megemlítjük Gárdos Miklós cikksorozatát: *A „kaland”*. In: Magyarország, 1990. 46. sz. p. 12. és *Tuske és türelem*. uott. 1990. 47. sz. p. 12.

⁴ Több, mint fél éves háborúról van szó, amelynek döntő csatája az olaszok aduai veresége volt 1896. március 1-én.

dokumentum) az etióp uralkodó, Hailé Szelasszié pedig némi kikötéssel ugyan, de elfogadta (6. dokumentum). Minthogy azonban csak az egyik fél támogatta a javaslatot, a népszövetségi békéltető eljárás folytatódott. E procedura befejezése előtt, 1935. október 2-án az olasz csapatok átlépték az etióp határt, amellyel Olaszország megsértette a Népszövetség alapszerződésének 12. cikkelyét.⁵ Következésképp a Népszövetségnek eljárást kellett indítania Olaszország ellen a 16. cikkely értelmében.⁶ A szankciókról 1935. október 9-én szavaztak az egyes tagállamok. Olaszország képviselője, Pompeo Aloisi báró igen hatásosan próbált érvelni a szankciók bevezetése ellen, rámutatva és megkérdőjelezve, hogy miért éppen Olaszország az, amely ellen első ízben alkalmaz szankciókat a szövetség. Aloisi ismét az olasz gyarmatok védelmével, azaz preventív háborúval érvel: „nem töröljük el a háborút, hanem helyettesítjük” (7. dokumentum). A szankciókat azonban az államok túlnyomó része megszavazta, csak Albánia, Ausztria és Magyarország tartózkodott. A részleges gazdasági embargó életbe léptetésének időpontjául 1935. október 18-át tűzték ki. Egy héttel korábban az olasz diplomácia még megkísérelte „jobb belátásra téríteni” a tagállamokat azáltal, hogy jegyzékben mutatott rá a szankciók esetleges káros következményeire, nem elsősorban Olaszországra, hanem a szankciókat alkalmazó államokra nézve (8. dokumentum).⁷ 1935. decemberében elakadt az olasz támadás. Ráadásul időközben annyira elmérgesedett az angol–olasz viszony, hogy küszöbön

⁵ 12. cikkely: A Szövetség összes tagjai megállapodnak abban, hogy a közöttük esetleg felmerülő vitás kérdéseket, amelyek szakadáshoz vezethetnek választott bírósági vagy bírósági eljárás, vagy pedig a Tanács vizsgálata alá bocsátják. Megegyeznek továbbá abban, hogy semmi esetre sem kezdenek háborút előbb, mint három hónappal a választott bíróság döntése vagy a bíróság ítélete vagy a Tanács jelentése után. In: Mengele Ferenc: *A Népszövetség jogi és politikai rendszere*. Bp., 1927. p. 379.

⁶ 16. cikkely: Ha a Szövetség valamelyik tagja a 12., 13. és 15. cikkeken foglalt megállapodások ellenére a döntést háború útján keresi, ezt a tagot ipso facto olyannak kell tekinteni, mintha háborús cselekményt követett volna el a Szövetség valamennyi tagja ellen. Ez utóbbiak kötelezik magukat, hogy az ilyen Állammal minden kereskedelmi és pénzügyi összeköttetést haladéktalanul megszakítanak, saját állampolgáraik és a szerződésszegő Állam polgárai között minden érintkezést betiltanak. [...] A Szövetség tagjai megegyeznek továbbá abban is, hogy az e cikk alapján megvalósítandó pénzügyi és gazdasági intézkedésekben egymást kölcsönösen támogatni fogják. In: Mengele i. m. pp. 381–382.

⁷ Itália népessége a világgazdaság jelentős piacát alkotta. A szankciókat Nagy-Britannia vagy Franciaország nyomására megszavazó tagállamok mindegyike pontosan felmérte, mit veszíthet, ha igennel szavaz. Így aztán jelentős részüik csak jóval 1935. november 18. után vagy egyáltalán nem ratifikálta a Genfben megszavazott szankciókat.

állt egy földközi-tengeri háború kitörése. Ebben a helyzetben jött létre egy brit—francia titkos javaslat, amelyet leginkább „Hoare—Laval-tervezet”-ként ismer a szakirodalom, minthogy a két külügyminiszter egyeztette a javaslatokat. Valójában egy táviratról van szó, amelyet Sir Robert Vansittart, brit külügyi államtitkár küldött a római brit nagykövetnek azzal az utasítással, hogy ismeresse az elképzelést Mussolinivel. Az elképzelés gyakorlatilag Etiópia kétharmadát olasz kézre juttatta volna (9. dokumentum). Mussolininek azonban nem maradt ideje válaszolni, mert a titkos javaslat kitudódott, és a nemzetközi felháborodás előbb Samuel Hoare-t, majd Pierre Laval-t söpörte el a brit, ill. francia külügyminisztérium éléről.

A dokumentumgyűjtemény harmadik részében elsőként a szankciókkal kapcsolatos hivatalos magyar állásfoglalást ismertetjük. A Magyar Országos Levéltárban három szövegváltozat is rendelkezésre áll, ám a végleges verziónak elveszett a vége. A lényegét azonban tartalmazza: Magyarország elsősorban azért nem élhet gazdasági retorziókkal Olaszországgal szemben, mert ez alapjaiban rázná meg a magyar gazdaságot (10. dokumentum). Ezt követően elsőként Herczeg Ferenc szólalt meg a magyar sajtóban. Herczeg, aki a korszak talán legnépszerűbb magyar írója volt, ráadásul a Magyar Revíziós Liga elnöke, elutasítja a hivatalos érvelést, és a kérdést morális alapra helyezi. Szerinte, minthogy Olaszország az egyetlen, amely Magyarország revíziós törekvéseit támogatja, „*erkölcsi lehetetlenség*” lett volna a szankciók támogatása (11. dokumentum). Herczeg cikkét megjelentették franciául, angolul, olaszul és németül is, és Európa nagyvárosaiban terjesztették. Az erkölcsi politizálástól idegenkedő nyugati közvélemény lesújtó reakciói nem is maradtak el. Talán éppen ezért érezte úgy gróf Bethlen István, a korábbi miniszterelnök, hogy új, immár *politikai* érvekkel is szükséges alátámasztani a magyar álláspontot.⁸ Bethlen részletesen kifejti, hogy nézete szerint a Népszövetség hibázott: nem szankciókra lett volna szükség, hanem az Alapokmány 19. cikkelyének alkalmazására, amely lehetővé teszi a határok módosítását, amennyiben ez a béke megőrzését szolgálja.⁹ Márpedig Bethlen szerint időről-időre szükség van a szerződésck (beleértve a határszerződéseket is) felülvizsgálatára, mert „*a világ (...) nem statikus, hanem evolúciónak van alávetve, (...) a dinamikus erők játékának bizonyos teret kell adni*”. Bethlen ezzel politikai párhuzamot von Olaszország etiópiai és Magyarország revíziós törekvései között,

⁸ Ez is megjelent angolul, a *Dambian Review* 1935. novemberi számában.

⁹ 19. cikkely: A Közgyűlés időnként felhívhatja a Szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknél és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztetné. In: Mengele i. m. p. 382.

sérelmezve, hogy a 19. cikkelyt a Népszövetség sohasem alkalmazta, sőt mereven elzárkózik attól (12. dokumentum).

Gyűjteményünk talán legizgalmasabb része a III. fejezet. Ebben neves írók és politikusok álláspontját szedtük csokorba, amely hűen tükrözi, milyen elkeseredett, ám olykor komikus vitát folytattak egymással az egyik, vagy másik oldalon álló felek. Elsőként a neves angol író, George Bernard Shaw Olaszország mellett kiálló cikkét közöljük. Érdekessége, hogy bár az angol közvélemény és politika túlnyomóan Etiópia pártját fogta, az író mégis ellenkező álláspontra helyezkedett, és írásában sajátosan keveredik a rasszizmus, a rasszizmus elutasítása és az európai civilizáció védelme (13. dokumentum). A következő dokumentum a korabeli csehszlovák miniszterelnök, Edvard Beneš egy beszámolója, amelyet a csehszlovák külügyi bizottságnak tartott. Válogatásunkba azért került be, mert nem csupán Csehszlovákia, hanem általában véve a Kisantant államainak magatartását is bemutatja (14. dokumentum). Egyfelől rákényszerültek, hogy elsősorban francia nyomásra megszavazzák a szankciókat, másfelől azonban rettegetek attól a nagyon is jogos félelemtől, hogy mindez majd Olaszországot Németország karjaiba kergeti. Nemzetközi szinten ez egyben azt is jelentette (és jelenti!), hogy a világbéke és Európa békéjének az érdekei nem mindig esnek egybe. A következő forrás valójában egy egyetemi előadás szövege, amelyet az akkor amerikai emigrációban élő Jászi Oszkár mondott el (15. dokumentum). Jászi véleménye szerint a Népszövetség működésképtelen, elsősorban azért, mert hiányzik a tagok közti együttműködés, pontosabban, mert a tagállamok nagy része még mindig úgy gondolja, hogy a nemzeti érdek és a nemzetközi együttműködés összeegyeztethetetlen. Hiába rendelkezik az Alapokmány akár kötelező jelleggel bármely kérdésről, ha hiányzik a megvalósításhoz való akarat. Ez egyszerre vád a szankciókban részt nem vevő államok és a szankciókat „félgözzel” megszavazó országok ellen.¹⁰ A szovjet külügyi népbiztos, Makszim Litvinov is megszólalt az ügyben (16. dokumentum). Genfben elmondott beszédében kísértetiesen hasonló nézeteket fejt ki, mint Jászi Oszkár. Mindketten úgy látják, hogy bár a Népszövetség alulmaradt, és nem tudott érvényt szerezni akaratának, ez nem jelenti a szervezet végét, hanem cilenkezőleg, talán ezáltal erősödhet meg. Litvinov leszögezi, hogy a Népszövetséget át kell alakítani: egyfelől kötelezővé kell tenni a szankciókban való részvételt, másfelől meg kell szüntetni a szervezet Európa-centrikusságát. Az ezt követő négy írás a neves író, Ignotus és a

¹⁰ A szankciók ugyanis nem tartalmazták azt a két lépést, amivel Olaszországot valóban meg lehetett volna bénítani: nem terjedtek ki sem az olajra, sem a Szuezi-csatorna elzárására.

sajnos méltatlannal keveset emlegetett Csécsy Imre vitáját tartalmazza.¹¹ Előbb Ignotus jelentette meg cikkét, amelyben ismerteté az olasz—etióp konfliktusra vonatkozó — általa baloldalinak tartott! — nézeteit. Ignotus sajátos fogalmat alkotott („gyarmatszocializmus”), hogy igazolja Olaszország szerinte teljesen jogos lépését. Nézete szerint a baloldal nagyot hibázott, amikor Etiópia (vagyis egy monarchia!) oldalára állt, és mindez csak azért történhetett meg, mert a nemzetközi baloldali mozgalmakat túlzó pacifista „lelki nyomorékok” uralják (17. dokumentum). Csécsy Imre válaszában rendkívül precíz okfejtését adja annak, amiben Ignotus tévedett. Ellátárolja magát attól, hogy gyarmatszerzés és szocializmus összeegyeztethetőek lennének, sőt kimondja: „*Ime, ez a fasizmus. Nemcsak korporációs rendszer, államtotalitás elmélete, fekete ing vagy barna ing, római köszöntés, miegyéb, hanem mindezekben felül s legelsősorban: háború*”. Elutasítja, hogy kár volt a baloldalinak és a Népszövetségnek „belekevernie” magát a vitába, mert 20. századi, humanus erkölcsű ember nem nézhet tétlenül semmilyen agressziót — akkor sem, ha végül vereséget szenved (18. dokumentum). Ignotus újabb cikkében (magát továbbra is baloldalinak és demokratának tartva) tovább ostromozza a Népszövetséget (amely szerinte pacifista, ezért baloldali szervezet), Bethlen fentebb ismertetett érveléséhez hasonlóan kijelentve, hogy a legfőbb hiba a népszövetségi Alapszerződés „gépies” alkalmazása volt, amelynek cikkei egyáltalán „nem illettek erre az esetre” (19. dokumentum). Csécsy válasza most sem késett. Rámutat, hogy hiba Olaszország indítékai mögött bármiféle eszmét keresni: „*Nem ismerem el (...) a civilizáció jogát ahhoz, hogy gyilkoljon*”. Elutasítja, hogy a népszövetségi egyezményeket mindig egy-egy aktuális ügy szerint kellene alakítani: „*az egyénítésnek itt nincs helye. Hitler is «egyént»*, mikor főképp a zsidókat üldözi s a bolsevikiek is «egyéntettek», mikor csak a többi osztályt irtották ki. Általában mindenki «egyént», aki azt szeretné bizonyítani, hogy az általános törvény pont őrá nem vonatkozik” (20. dokumentum).

Kötetünk utolsó részében néhány etióp vonatkozású dokumentumot közlünk. Ezek közül az első az etióp uralkodó drámai beszéde a Népszövetség közgyűlése előtt, az olasz hódítás befejezése (1936. május 5.) után. Haile Selasszié nem csupán Etiópiáról beszélt, hanem helyesen vonva le a következtetéseket, kijelentette: „*ügy döntöttem, hogy eljövök és magam teszek tanúbizonyságot a népek ellen elkövetett bűnök ellen, és figyelmeztetem Európát arra a sorsra, amely reá vár, ha fejet hajt a kész tények előtt. (...) A kollektív biztonságról és magáról a Nemzetek Szövetségének a létéről van szó*” (21. dokumentum). A következő forrás a londoni emigráns etióp kormány tiltakozása az ellen, hogy az egyes államok

¹¹ Csécsy és Ignotus életrajzi adatait ld. első közölt írásának lábjegyzetében.

elismerjék az olasz hódítást (22. dokumentum). Németországot követően Ausztria és Magyarország tette meg ezt elsőként. Az utolsó dokumentum jóval a konfliktus után, 1951-ben keletkezett abból az alkalomból, hogy Etiópia és Olaszország helyreállította a diplomáciai kapcsolatokat. Azért válogattuk be gyűjteményünkbe, hogy rávilágítsunk Hailé Szelasszié gondolkodásmódjára az olasz—etióp konfliktussal kapcsolatban, amikor kijelenti, hogy „mindig tudatában voltunk annak, hogy Olaszország népe éppen úgy a fasiszta önkény áldozata volt” (23. dokumentum).

Egyes dokumentumokat terjedelmi korlátok miatt rövidítve közlünk, ez azonban nem befolyásolja a források tartalmi lényegét. A hiányzó részeket (...) -vel jelöltük.

A szerkesztő köszönetét fejezi ki a lektorok és a fordítók áldozatos munkájáért. Végül a bevezetés végén álljon itt egy vers, amelyet Arnold J. Toynbee, neves angol történész írt, s amelyben költői eszközökkel szinte az egész problémakört sikerült összefoglalnia:¹²

SÍRVERS ETIÓPOKNAK ÉS EURÓPAIAKNAK

*Ím ezek ős-vadsorban, meztelenül, de vitézen,
nem rettegve Arész szörnyeteg eszközeit
állották a veszélyt; szépen harcolva merültek
mind Hadészbe alá, férfiasan, szabadon!
És mi, nagyok, büszkék, okosak? — Mivelünk is a sors épp
ily ktnok keserű tzei közt nyeleti
majd a halált. Nem hősi halált — mert ily adományhoz
nem juttatja soha Isten az esküszegőt.*

¹² Századunk, 1936. p. 225. Illyés Gyula fordítása.

1. DOKUMENTUM

AZ ADDISZ ABABAI BÉKE

Addisz Ababa,¹³ 1896. október 26.

Forrás: *Geneve Informations No. 15. (1936)*

*

A Szentháromság nevében

Őfelsége I. Umberto, Olaszország királya¹⁴ és Őfelsége II. Menelik, Etiópia császára véget kívánnak vetni a háborúnak és fel kívánják élesztetni a régebbi barátságot, ezért az alábbi szerződést kötötték.¹⁵

E szerződés megkötése érdekében Őfelsége Olaszország királya teljhatalmú megbízottjaként elküldte dr. Césár Nerazzini őrnagyot, Szent Mór és Szent Lázár lovagját, Olaszország koronájának tisztviselőjét. A törvények szerint teljhatalommal felruházott Nerazzini őrnagy Őexcellenciája, Őfelsége Olaszország királyának nevében, valamint Őfelsége II. Menelik, Etiópia és Galla ország¹⁶ császára saját nevében az alábbi cikkelyek megkötésében egyeztek meg:

I. Cikkely. — Olaszország és Etiópia között a hadiállapot végérvényesen véget ért. Ennek következményeképp Őfelsége Olaszország királya és Őfelsége Etiópia királya¹⁷ közt örökös béke és barátság fog uralkodni, csakúgy, mint örökösök és alattvalók között.

¹³ Az etióp főváros nevének helyes kiejtése: 'addisz ababá'. Az 'abeba' feltehetően francia közvetítéssel került előbb a német, majd onnan a magyar használatba.

¹⁴ I. Umberto olasz király (1878—1890).

¹⁵ A szerződés feltételeit Etiópia diktálta. Több mint 1400 olasz hadifogoly szabadonbocsátása volt a tét.

¹⁶ II. Menelik az 1880-as évek közepétől kezdve jelentősen kitágította az addigi Etiópia határait, jelentős területeket foglalva el Addisz Ababától délre. E területek lakossága főként oromo (korábbi elnevezéssel galla) volt. II. Menelik itt használt szokatlan uralkodói címe talán arra utal, hogy e területek pacifikálása még nem fejeződött be teljesen. Az 1935—36-os olasz—etióp konfliktusban éppen az volt az egyik olasz legitimáló tényező, hogy Etiópia rabszolgasorsban tartja a 19. században meghódított népeket.

¹⁷ A 'király' szó nyilvánvalóan gondatlanságból került a szövegbe. Etiópia az ókortól kezdve egészen 1974-ig császárság volt.

II. Cikkely. — Az 1881. m. j. á. j. hó 25-én (azaz 1889. május 2-án)¹⁸ Uccialiban megkötött szerződés végérvényesen hatályát veszti, csakúgy, mint annak függelékai.¹⁹

III. Cikkely. — Olaszország teljes mértékben és fenntartás nélkül elismeri az Etióp Császárság szuverenitását és területi integritását.

IV. Cikkely. — Mivel a két szerződő Hatalom a határok kérdésében nem tudott egyezsége jutni, ám addig is szükségesnek látják a haladéktalan békekötést, hogy a béke áldásával biztosítsák országaikat, megegyezést kötöttek arról, hogy a mai naptól számított egy éven belül Öfelsége Olaszország királyának és Öfelsége Etiópia császárának bizalmas küldöttei barátságosan megegyeznek a végleges határokról. Mindaddig, amíg a határok nincsenek véglegesen rögzítve, a szerződő felek megegyeznek abban, hogy azokat status quo ante tekintik. Az ideiglenes határokat, amelyeket a Mareb, Belessza és Muna folyók határoznak meg, szigorúan tilos egyik vagy másik fél részéről átlépni.²⁰

V. Cikkely. — Mindaddig, amíg az olasz kormány és az etióp kormány nem határozza meg a végleges határokat, az olasz kormány kötelezi magát arra, hogy semmilyen területet nem enged át egy másik hatalomnak. Abban az esetben, ha önként el akarná hagyni az általa birtokolt terület egy részét, úgy azt visszaszolgáltatja Etiópiának.²¹

¹⁸ Az etióp időszámítás jelentősen eltér az általunk használt Gergely-naptártól. A részleteket ld. Ormos István: *Csodatévő Takla Hájmanót*. Bp., 1986. p. 162.

¹⁹ Az említett szerződés volt az 1895–96-os olasz–etióp háború kiváltó oka. A szerződés 17. cikkelyének olasz, ill. etióp (amhara) nyelvű változata ugyanis jelentősen különbözött. Az olasz szöveg szerint Etiópiának Olaszország közvetítésével kellett volna külügyeit intéznie, vagyis az országot protektorátussá degradálta volna. Az amhara változat viszont ezt csak mint lehetőséget említette. II. Menelik hiába tiltakozott, Olaszország hamarosan szerződésszegéssel vádolta, ami végül háborúhoz vezetett.

²⁰ A kérdéses szerződést végül 1900-ban kötötték meg, amikor is véglegesítették a fent említett folyók általi határvonalat. Azonban továbbra is sok problémát okozott, hogy a határ mentén nomád törzsek éltek, akik mit sem tudtak a határszerződésekről. Később hasonló lett a helyzet délen, Etiópia és Olasz-Szomaliföld határán, amelyről 1908-ban állapodtak meg papíron, de a tényleges határkijelölés sohasem történt meg. Bahru Zewde: *A History of Modern Ethiopia, 1855–1974*. Addis Ababa, 1991. pp. 84–85.

²¹ Ez a pont nyilvánvalóan azért került be a szerződésbe, hogy Etiópiát ne csapják be ismét, mint ahogy az angolok tették 1885-ben. 1884-ben ugyanis, a hosszú egyiptomi(–brit)–etióp háborúskodás végére pontot tevő aduai béke értelmében Etiópia szabadkikötőként használhatta volna Masszavát a Vörös-tenger partján. Így év sem telt el, és az angolok átadták a kikötőt (amelyre Etiópia is jogot formált) Olaszországnak, akik viszont visszaszolgáltatták a szerződés betartását. Marcus,

VI. Cikkely. — Az Olaszország és Etiópia közötti kereskedelmi és ipari kapcsolatok fejlesztése érdekében további egyezmények kötöttek a két ország között.

VII. Cikkely. — Jelen szerződést a két szerződő fél akaratából más hatalmak tudomására hozzák.

VIII. Cikkely. — Jelen szerződést az olasz kormánynak a mai naptól számított három hónapon belül ratifikálnia kell.

IX. Cikkely. — A mai napon megkötött békeszerződést amhara és francia nyelven készítik el, két teljesen azonos tartalmú szöveggel, két példányban, mindkét fél által ellenjegyezve, amelyekből az egyik példány Ófelsége Olaszország királya, a másik példány pedig Ófelsége Etiópia császára kezei között marad.

E szerződés határozatait Ófelsége II. Menelik Etiópia császára saját nevében, és Öexcellenciája dr. Nerazzini őrnagy, Ófelsége Olaszország királya nevében jóváhagyták és pecsétjeikkel ellátták.

Kelt Addisz Ababában, 1889. tekemt hó 16-án (azaz 1896. október 26-án).

Cesare Nerazzini őrnagy
II. Menelik császár

Fordította: Szélinger Balázs

2. DOKUMENTUM

BÉKÉLTETÉSI, VÁLASZTOTT BÍRÓSÁGI ÉS BARÁTSÁGI SZERZŐDÉS

ETIÓPIA ÉS OLASZORSZÁG KÖZÖTT

Addisz Ababa, 1928. augusztus 2.

Forrás: Revue de Droit International Public, vol. IX. (1935) pp. 748–762.

*

Őfelsége III. Viktor Emánuel²², Olaszország Királya és Őfelsége Zauditu, Etiópia Császárnője²³, attól az óhajtól vezérelve, hogy az államaik közti barátságot szorosabbá és tartósabbá válni lássák és a gazdasági kapcsolatokat fejlesszék országaik között.

Következésképpen a tiszteletreméltó Giuliano Cora²⁴, az Olasz Királyság teljes hatalmú nagykövete, III. Viktor Emánuel és trónutódjai nevében; valamint Tafari Makonnen Császári Őfelsége, trónörökös és az Etióp Császárság régense²⁵, Zauditu császárnő, valamint saját és utódainak nevében,

az alábbiakban egyeztek meg:

1. cikk.— Az Olasz Királyság és az Etióp Császárság között állandó béke és örökös barátság fog uralkodni.

2. cikk.— A két kormány kölcsönösen kötelezi magát, hogy semmiféle ürüggyel nem tesznek olyan lépést, amely sérti vagy árthat a másik függetlenségének, valamint kölcsönösen megóvják országaik érdekeit.

3. cikk.— A két kormány kötelezi magát, hogy fejleszti és felvirágoztatja a két ország között zajló kereskedelmet.

4. cikk.— Olaszország állampolgárai, alattvalói és az olasz protektorátusok állampolgárai Etiópiában lévő lakóhelyükön kívül, valamint az etiópiaiak olaszországi lakóhelyükön kívül és az olasz gyarmatokon kereskedelmi tevékenységüket, munkájukat, szükségleteiket, életfenntartásukat és mindazt, ami foglalkozásuk kereskedelmi tevékenységével és munkájukkal kapcsolatos, kötelesek úgy végezni, hogy

²² Olaszország királya, 1900–1946.

²³ Etiópia császárnője, 1916–1930.

²⁴ Olaszország addisz ababai nagykövete 1926 és 1930 között. Később, a II. világháború után nagy erőfeszítéseket tett az olasz–etióp kapcsolatok helyreállításáért.

²⁵ Rasz Tafari Makonnen, a későbbi I. Hailé Szelasszié császár. 1916-ban lett Etiópia régense Zauditu császárnő mellett. Nem sokkal később – vitatható módon – trónörökössé kiáltotta ki magát.

belatják és tiszteletben tartják annak az államnak a törvényeit, amelyben tartózkodnak.

Magától értetődő, hogy továbbra is érvényesek az Etiópiában tartózkodó olasz védnökség alatt álló állampolgárok és a fent megnevezett állampolgárok számára az 1908. január 10-én a Francia Köztársaság és az Etióp Császárság között kötött szerződés²⁶ 7. cikkelyének rendelkezései mindaddig, amíg a szerződés érvényben marad.

5. cikk.— A két kormány kötelezi magát, hogy a vitás kérdéseket, amelyek a két ország között támadhatnak, békéltetési és választott bírósági eljárásnak vetik alá, vagyis azokat a kérdéseket, amelyeket nem lehet a szokásos diplomáciai eszközökkel megoldani anélkül, hogy a fegyverek erejéhez folyamodnának. Közös megegyezéssel jegyzéket cserélnek majd a két kormány között a választott bírák kijelölésének módját illetően.²⁷

6. cikk.— A jelen szerződést be kell jegyeztetni a Népszövetségben: ratifikálni kell, a ratifikálás cseréje a lehető leggyorsabban Addisz Ababában történik.

7. cikk.— Jelen szerződés a ratifikálások cseréjétől számított 20 éves időtartamra történik. E periódus lejártával évenként megújítható lesz.

Készült két példányban, azonos tartalommal a két hivatalos nyelven, olaszul és amharául; az egyik példány az olasz kormány, a másik az etióp kormány birtokában marad.

Addisz Ababa, 1928. augusztus 2., VI. év.
Az Irgalmasság 1921. évében Hamlé hó 26-án.

Giuliano Cora s.k. Tafari Makonnen s.k.
Etiópia trónörököse

Fordította: Szélinger Balázs

²⁶ Az un. „Klobukowski-szerződésről” van szó, amely a konzuli bíraskodásra vonatkozott. Részleteket ld.: *Société des Nations, Journal Officiel*, 1935. pp. 1361–1367.

²⁷ A népszövetség korában nemzetközi viszályok esetén a békés rendezésre három megoldás kínálkozott. Egyfelől a felek kérhették a Népszövetség Tanácsának döntését (amely bizottságot nevezett ki ilyen esetben), másfelől a Hágai Nemzetközi Bírósághoz is fordulhattak. Végül a népszövetségi Alapokmány lehetővé tette, hogy un. választott bíróság intézze az ügyet. Ilyen esetben a felek közösen megegyeztek a bírák személyében, majd azokra bízták a döntést.

3. DOKUMENTUM

MUSSOLINI MEMORANDUMA BADOGLIO TÁBORNOKNAK

Róma, 1934. december 30.

Forrás: Seife-Mikael Araya: Die Politische und Soziale Entwicklung Äthiopiens vom Ende des Ersten Weltkrieges bis zur Restauration (1941).

Marburg, 1974. pp 254—256.

*

IRÁNYELVEK ÉS TERVEK AZ ABESSZIN HELYZET MEGOLDÁSÁRA

- 1 — Az olasz—abesszin viszony problémája az utóbbi időben más fokozatba lépett, mivel az eddigi diplomáciai probléma hatalmi problémává vált; (történelmi) problémává, amelyet egyetlen eszközzel kell megoldani, azzal, amellyel az ilyen problémák mindig is megoldáltak, vagyis fegyveres eszközzel.
- 2 — Az abessziniai helyzet alakulása olyan tényeket eredményez, amelyek vitán felül a következők:
A négus (Hailé Szelasszié császár) célja a császári hatalom centralizálása, mellyel az (ország) perifériáján lévő fejedelmek intrikáit és korrupcióit erőszakkal korlátozta, azokét, akiknek hatalma lassan jelentőssé vált.²⁸ Amíg Etiópia a szó európai értelmében vett államná válik, még hosszú időnek kell eltelnie, azonban gondolni kell arra is, hogy a modern időkben a történelem gyorsan fejlődik, különösen, ha ebben európai missziók segédkeznek és ezt meg is engedjük, így a központosítás és az egyesítés eredménye logikusan előre látható. Ez továbbá a sikert is magában hordozhatja, ha csak külső események felbe nem szakítják.
- 3 — Ez a „politikai” fejlődés együtttható tényezője az etióp birodalom háborús potenciálja és kapacitása növekedésének.
- 4 — Ugyanakkor az információk egyértelműen és egymással megegyezően kimutatják, hogy a katonai hatalom központosítása is olyan tendencia, amely lehetővé teszi az etióp katonai erő átalakítását és megszervezését — különösen a fegyveres egységeket — európai módra. De még így is

²⁸ Hailé Szelasszié jelentős erőfeszítéseket tett a birodalom centralizálása érdekében, amelynek legfőbb eszköze a tartományi fejedelmek visszaszorítása volt. 1935 előtt azonban ez nem mindig volt sikeres, különösen az északi tartományokban. Marcus, Harold G.: *Haile Selassie I: The Formative Years, 1892-1936*. Lawrenceville, NJ, 1995. pp. 78–80, 116–124 és 140–141.

hosszú idő szükséges ahhoz, hogy egy ilyen átalakítást megvalósítsanak. Ezt azonban fel lehet gyorsítani, amit európai kiképzők segítségével meg is tesznek, ha külső események nem zavarják meg. A hordozható fegyverek tekintetében (gépfegyverek, automata fegyverek, hagyományos fegyverek) Abesszinia modern fegyverekkel van felszerelve, amelyek mennyisége kezd jelentőssé válni.²⁹

- 5 — Ha fent említetteket figyelembe vesszük, levonható az a logikus következtetés, hogy az idő ellenünk dolgozik. Minél később szüntetjük meg ezt a problémát, annál nehezebb lesz úgy, hogy ne követeljen túl sok áldozatot.

A második nem kevésbé logikus következtetés, hogy a problémát a lehető leghamarabb meg kell oldani, hogy katonai felkészültségünk biztosítsa a sikert.

- 6 — A háború mellett döntöttem, mely célszerűen nem lehet más, mint az abesszin fegyveres erők megsemmisítése és Etiópia teljes meghódítása. Más módon nem lehet birodalmat létrehozni.

- 7 — A demokratikus és szabadkőműves Franciaország egy teljesen szabályos háborúban semmisítette meg Abd el Krimet. Akkor húzott hasznot ebből, amikor Németország teljesen fegyvertelen volt.

- 8 — A döntő feltétel, amely nemcsak mostani akciókra érvényes, az az, hogy Európában fedezve legyünk legalább 1935—36-ra, de 1936—37-re is, amely döntő időszak lesz. Az 1935. eleji helyzet vizsgálata lehetővé teszi számunkra, hogy előre lássuk: az európai háború a következő években elkerülhetetlen, ugyanúgy, ahogy 1934. júliusában és októberében is elkerülhetetlen volt.

A stabilizáló tényezők a következők: Olaszország és Franciaország közti megegyeződés. Egy ilyen megegyeződés késlelteti a német támadás veszélyét Ausztriára nézve. Az olasz—francia megegyeződés másik elkerülhetetlen következménye az Olaszország és Jugoszlávia közti kapcsolatok javulása.

Jugoszláviában régóta tart a politikai válság, amely még hosszú ideig meggyengíti Belgrádot, mivel napi belpolitikai eseményekkel kell foglalkoznia. Ugyanezt Németországról is el lehet mondani, amelynek katonai felkészültsége távol van attól, hogy megengedhesse magának a háború kezdeményezését, tekintettel a belső rend alapjaira. Ez

²⁹ Bár az európai hatalmak igyekeztek megakadályozni, Etiópia mégis igyekezett felfegyverezni magát egy esetleges háború esetére. A legfőbb fegyverszállítók az 1920-as években Csehszlovákia és Svájc voltak, amelyek mellé a háború előestéjén Németország (!) csatlakozott. A korabeli Etiópia fegyveres erejére nézve ld. Marcus: *Haile Sellassie*, pp. 59–60, 72, 101–103 és 135–140.

Németországot arra ösztönzi, hogy még egy ideig békés politikát folytasson. Lengyelország, amely Németország politikai játszótéere lenne, határozott lépéssel Franciaország felé fordul, amely lefékezi a Harmadik Birodalom dinamizmusát. A mindebből levonható végkövetkeztetés az, hogy Európa békés időszak előtt áll.³⁰

9 — Ahhoz, hogy hadseregünk győzelme gyors és döntő legyen, többségében olyan gépesített eszközöket kell használnunk, amelyek a rendelkezésünkre állnak. Az etiópok egyáltalán nem, vagy nem jelentős mértékben rendelkeznek ezekkel, azonban néhány éven belül beszerezhetik ezeket. Úgy tekintek az abesszin katonai előkészületekre, mint potenciális fenyegetésre kolóniánk biztonságára nézve, különösen, ha Európában le lennének kötve.

10 — A gyors és döntő háborúhoz, amely keserves és kemény lesz, minden eszközt be kell vetni. Hozzávetőleg 60 ezer bennszülöttet kell odaküldeni, éppen annyit, mint amennyit már a metropoliszból (Itáliából) odaküldtünk.

Legalább 250 repülőgépet kell Eritreában, és 50-et Szomáliföldön koncentrálni. 150 páncélost Eritreában, 50-et Szomáliában. A tüzérség és a harci gépek abszolút elsőbbséget élveznek. Minél gyorsabb lesz az akciónk, a diplomáciai bonyodalimnak annál kisebb a veszélye. Nincs rá szükség, hogy egy japán mórnak³¹ megmagyarázzunk egy hivatalos háborút, mivel mi mindenkor a háború defenzív jellegéhez fogunk ragaszkodni. Európában senki sem fog nehézséget okozni, mert a katonai hadműveletek befejezett tények elé állítanak mindenkit.

Elég lesz annyit közölni, hogy Anglia és Franciaország érdekeit tiszteletben tartjuk. Diplomáciai szempontból ezek azok az országok, amelyekkel Etiópiáról tárgyaltunk. A Népszövetség oldaláról nem

³⁰ Olaszország és Németország viszonyáról ld. Ormos Mária: *Mussolini*. Bp., 1987. pp. 282–283.

³¹ Ez a kifejezés bővebb magyarázatra szorul. Mussolini retorikájában többször is felbukkan az az érvelés, mely szerint az európai hatalmaknak meg kell akadályoznia Japán afrikai gazdasági térnyerését, mert a japán „dömpingárakkal” Európa nem tud versenyezni. Mussolini tehát joggal feltételezte, hogy Japán fenntartásokkal fog élni az olasz–etióp háború miatt, annál is inkább, mert Etiópia és Japán már a 19. század vége óta szívélyes kapcsolatokat ápolt. Egy időben még dinasztikus házasság terve is felmerült a két uralkodóház között. A részletet ld. Fikru Gebrekidan: *The Italo–Ethiopian War and the Racial Controversy over Japan*. In: Addis Tribune, 1999. június 11., ill. „My Life and Ethiopia's Progress” *The Autobiography of Emperor Haile Sellassie I*. Ed.: Edward Ullendorff. Oxford, 1977. pp. 208–209.

várható zavar, vagy ha mégis, úgy alapvető hódítási terveinket nem fogja megakadályozni.³²

- 11 — Etiópiában addig is politikai akciókat kell végrehajtani, hogy a birodalom meggyengüljön és széthulljon.

Ezekben az akciókban a császárral szembenálló vezetőkre kell támaszkodni. Minél imponálóbbak lesznek a katonai előkészületek, annál befolyásosabbak leszünk a kisebb vezetők és a periférián élő vezetők között.

Etiópia az utolsó afrikai ország, amelynek nem európai urai vannak

Fordította: Komár Krisztián.

Mussolini

³² Mussolini részben ugyan tévedett, alapvetően azonban helyesen gondolta, hogy a Népszövetség nem tudja (helyesebben nem akarja) majd megakadályozni terveit. Adamthwaite, Anthony P.: *The Making of the Second World War*. London, 1979². pp. 48–50.

4. DOKUMENTUM

AZ ÖTÖS BIZOTTSÁG JELENTÉSE

Genf, 1935. szeptember 18.

*Forrás: Documents relating to the Dispute between Ethiopia and Italy.
London, 1935. pp. 3—6.³³*

*

I.

1. A bizottság, amelyet azzal bíztak meg, hogy „általában vizsgálja meg az olasz—etióp kapcsolatokat és keressen békés megoldást”, arra törekedett, hogy tárgyalási alapot találjon.³⁴ Ezért az alábbiak vezérelték —

- (i) A függetlenség, a területi integritás és a Nemzetek Szövetsége minden tagállamának biztonsága melletti elkötelezettség;
- (ii) A Nemzetek Szövetségének tagállamai közti jószomszédi kapcsolatok biztosításának szükségessége.

A bizottság nem nyilvánított véleményt a két fél által benyújtott dokumentumokról, hanem az orvosolni kívánt adott helyzetre korlátozta magát.

2. A Szövetségbe való belépéskor Etiópia különleges kötelezettségeket vállalt, tekintettel bizonyos ügyekre — különösen a rabszolgaságra és a fegyverkereskedelemre. Úgy nyilatkozott önmagáról, hogy „készen áll ellátni a Tanácsot minden információval, amelyre az igényt tart, és figyelembe veszi a Tanács bármilyen ajánlását, amely a kötelezettségek teljesítésére vonatkozik, és amelyekben elismeri a Nemzetek Szövetségének illetékességét”.

3. A Közgyűlés 1935. szeptember 11-iki plenáris ülésén Etiópia első küldöttje³⁵ beszédében a következőket mondta: —

³³ Francia nyelvű szövege megtalálható: *Société des Nations, Journal Officiel*, 1935. pp. 1621–1624.

³⁴ Az Ötös Bizottságot azt követően állították fel, hogy az olasz—etióp választott bíróság tevékenysége sikertelenül zárult (1935. január 19. – szeptember 3.) Az Ötös Bizottság elnöke a spanyol népszövetségi küldött, Salvador de Madariaga volt, a másik négy tagot pedig Nagy-Britannia, Franciaország, Lengyelország és Törökország delegálta. A Bizottság 1935. szeptember 7. és 24. között tizenegy alkalommal ülésezett. *Société des Nations, Journal Officiel*, 1935. pp. 1620–1624.

³⁵ Etiópia népszövetségi küldötte ebben az időszakban Takla Havariat volt. Az ő nevéhez fűződik többek között az első etióp alkotmány kidolgozása is (1931).

„Bármely ajánlást, amelyet a Nemzetek Szövetsége előterjeszt és az Alapszerződés jelenlegi szellemében kell végrehajtani és amely annak a nemzetnek a gazdasági, pénzügyi és politikai színvonalának az emelkedését szolgálja, amelyhez van szerencsém tartozni, Etiópia úgy fog tekinteni, mint azon testvér-nemzetek akcióját, amelyek előrébb járnak a civilizációban és önként kívánják vezetni hazámat a fejlődés útján. Minden ilyen előterjesztést el fogunk fogadni. Meg vagyok róla győződve, hogy hazám a legnagyobb jóindulattal és igazi hálával fogja ezeket tekinteni”.

4. Ilyen körülmények között, a Nemzetek Szövetségének nyilvánvalóan az a kötelessége, hogy az Etióp Kormány ajánlatát kollektív, nemzetközi alapon nyugvó együttműködéssé és segítséggé terjessze ki, oly módon, hogy a későbbiekben is képes legyen a szükséges építő jellegű akciók tömegét felvállalni. Nem csupán azért, hogy a számos etióp nép javára legyen és fejlessze az ország erőforrásait, hanem azért is, hogy a Birodalom képes legyen szomszédaival összhangban élni.

Mivel a Szövetség minden tagja köteles a többi tag függetlenségét tiszteletben tartani, minden segítő szándékú tervezetet előzetesen egyeztetni kell az Etióp Kormánnyal.

Az Etiópiának nyújtandó nemzetközi támogatás általános formája, tekintettel adminisztratív reformjára és gazdasági fejlődésére, az alábbiak szerint történik.

II.

1. Támogató Okirat

A Szövetség korábbi gyakorlata alapján a Támogató Okiratot a szövetségi Tanács készíti el az előírt formában, az Etióp Kormány jóváhagyásával.

2. A közügyek újjászervezése

(1) Rendőrség és csendőrség.

A rendőri és csendőri testületet külföldi specialisták küldöttsége szervezi meg, amely felelős lesz —

(A) Az egész Birodalomban érvényben lévő és jövőben megszülető törvények betartásáért, amelyek —

- (a) tiltják és elnyomják a rabszolgaságot;
- (b) szigorúan szabályozzák az olyan személyek fegyverviselését, akik nem tartoznak sem a reguláris hadsereghez, sem a rendőrség vagy a csendőrség testületéhez.
- (B) Az olyan körzetek rendőri tevékenységének biztosításáért, ahol európaiak élnek (Addisz Ababa, Diredawa, Harrar).
- (C) Az olyan mezőgazdasági területek biztonságáért, ahol nagy számban élnek európaiak, és ahol a közigazgatás nem elég fejlett ahhoz, hogy kellő védelmet nyújtson számukra.
- (D) A rend fenntartásáért a Birodalom határterületein, oly módon, hogy megvédi a szomszédos területeket a betörések ellen, különös tekintettel azokra, amelyek célja rabszolgakereskedelem, fosztogatás és csempészet.

A fenti (C) és (D) alatt említett területeken a rendőrség és a csendőrség részt vesz az általános közigazgatásban az általános ügyektől a helyi tisztviselőket is érintő ügyekig terjedően, oly mértékben, ahogya a probléma nagysága azt megkívánja.

(2) Gazdasági fejlesztés

- (A) Lehetővé válik, hogy külföldiek részt vegyenek az ország gazdasági fejlesztésében (földbirtoklás, bányaszabályzat, kereskedelmi és ipari tevékenységek gyakorlása).
- (B) Külkereskedelem; gazdasági egyenlőség a kölcsönösség alapján.
- (C) Közművek és kommunikáció.
- (D) Posták, távírdák, telefonok.

(3) Pénzügy

- (A) A költségvetés elkészítése és az állami kiadások felügyelete.
- (B) Adók, illetékek és díjak kivetése és beszedése.
- (C) Banki monopóliumok alapítása és működtetése.
- (D) Az ország fejlesztéséhez vagy az egyes reformok bevezetéséhez szükséges kölcsönök tanulmányozása; ill. amennyiben szükséges, a kölcsönök felhasználásával kapcsolatos ígéretek ellenőrzése.

(4) Más közügyek

- (A) Igazságszolgáltatás —

Az etiópok és külföldiek közti ügyekben illetékes vegyesbíróságok újjászervezése.

Helyi bíróságok.

- (B) Oktatás

(C) Közegészségügy.

3. A támogatás szervezetének belső struktúrája

Küldetésük eredményessége érdekében a külföldi specialisták számára, olyan helyeken, ahol nincsenek adminisztratív hatalommal felruházva, lehetővé kell tenni, hogy az általuk segített etióp hivatalnokokkal ténylegesen együttműködhesenek. Továbbá munkájuk eredményessége érdekében koordinálni kell tevékenységüket.

Hasznos volna, ha központi szervezetet állítanának fel, hogy koordinálják a támogató szervek munkáját, valamint azért, hogy biztosítsák számukra az Etióp Kormány szükséges támogatását.

Mind a négy előbb említett közszolgálat vagy közszolgálati csoport élére egy-egy főtanácsost kell állítani.

A főtanácsosok egyaránt —

- (a) alárendeltjei annak a személynek, aki egyfelől a főnökük, ugyanakkor másfelől a Nemzetek Szövetségének a Császár mellé delegált képviselője; vagy
- (b) egyikük mint megbízott elnökök felettük, aki egyben a Nemzetek Szövetségének képviselője.³⁶

4. A küldöttség kinevezése

A Szövetség küldötteit és a főtanácsadót a Szövetség Tanácsa nevezi ki a Császár jóváhagyásával.

A főtanácsadón kívül az ügynököket a Császár nevezi ki a Szövetség képviselőjének ajánlására vagy jóváhagyásával, feladatuk természetének és fontosságának megfelelően.

5. Kapcsolatok a Szövetséggel

A képviselő vagy a bizottság, amikor szükséges, de legalább évente egyszer beszámolót készít, amelyet egyidőben bemutat a Császárnak és elküld a Szövetség Tanácsának.

Az Etióp Kormány eljuttatja a Tanácsnak megjegyzéseit, amelyeket a beszámolókkal kapcsolatban meg kíván fogalmazni.

A beszámolókat és megjegyzéseket, bármennyi is legyen, a Tanács a lehető leghamarabb tanulmányozni fogja.

³⁶ A felvázolt megoldás alig tér el a népszövetségi mandátumok rendszerétől (Alapszerződés, 22. cikkely).

6. A terv időtartama

Mínthogy a támogatás hosszadalmas munka, nem tűnik célszerűnek egy öt évnél rövidebb terv kijelölése. Mindazonáltal hasznos kijelenteni, hogy a tervet a Szövetség Tanácsa az öt év leteltekor felülvizsgálja, hogy beszámoljon az eltelt időszak eredményeiről.

* * * * *

Franciaország és az Egyesült Királyság képviselői értesítették az Ötös Bizottságot arról, hogy tekintettel az olasz—etióp vita békés rendezésében való érdekelttségükre, tiszteletre méltó Kormányaik készek megkönnyíteni a területi kiigazításokat Olaszország és Etiópia között, amennyiben, ha szükséges, készek bizonyos áldozatokat hozni Etiópia javára Szomalipart területén.³⁷

E kérdést tárgyalandó, a Francia Köztársaság és az Egyesült Királyság Kormányai gondoskodnak majd arról, hogy az Etióp Kormánytól garanciákat nyerjenek a kötelezettségek teljesítéséhez a rabszolgaság és a fegyverkereskedelem tekintetében a megkapott területeken.

Franciaország és az Egyesült Királyság képviselői továbbá tájékoztatták az Ötös Bizottságot, hogy tiszteletre méltó kormányaik, anélkül, hogy meg kívánnák sérteni a fennálló rendszert, tekintettel a külföldiekkel szembeni eljárásra és a külkereskedelemre, készek arra, hogy elismerjék Olaszország különleges érdekelttségét Etiópia gazdasági fejlődésében. Következésképp, a Kormányok szívesen látják majd az Olaszország és Etiópia közti gazdasági tárgyalások eredményét, azzal a feltétellel, hogy a francia és brit nemzetiségű, illetve védnökség alatt álló személyek fennálló jogait a két fél elismeri, valamint, hogy Franciaország és az Egyesült Királyság minden hatályos egyezmény által elismert érdekeit megőrzik.

Fordította: Szélinger Balázs

³⁷ Az elképzelés értelmében, amennyiben Etiópia hajlandó lemondani bizonyos területekről Olaszország javára, úgy Nagy-Britannia átengedi a Brit-Szomaliparton lévő Zeilát Etiópiának.

5. DOKUMENTUM

OLASZORSZÁG MEGJEGYZÉSEI AZ ÖTÖS BIZOTTSÁG JELENTÉSÉRE

Genf, 1935. szeptember 22.

*Forrás: Documents relating to the Dispute between Ethiopia and Italy.
London, 1935. pp 7—9.³⁸*

*

I. Az Ötös Bizottság nem vette figyelembe azokat a különleges vádakát, amelyek az Olasz Kormányhozott fel Etiópia ellen azzal kapcsolatban, hogy Etiópia nem teljesítette a Szövetségbe való belépéskor vállalt kötelezettségeit. Azt sem vették figyelembe, hogy bár Etiópia még mindig a Szövetség érdemes tagja, mégsem teljesítette kötelezségeit, másokat pedig nyíltan megsértett.³⁹

Az Ötös Bizottság nem szentelt elegendő figyelmet annak a ténynek, hogy Etiópia bizonyos különleges és sajátos feltételek mellett lett a Szövetség tagja, és minthogy már nem teljesíti kötelezettségeit, amelyekhez tagságát szigorúan kötötték, nem tekinthető a Szövetség tagjának.

II. Az Olasz Kormány által beterjesztett memorandum a fenti okok miatt visszautasította Etiópia jogát arra, hogy egyenlő helyzetben tárgyalhasson a Szövetség más tagjaival, ezért felhívja a Szövetség figyelmét a valós helyzetre, ami az Etióp Birodalmat jellemzi, mely igen különbözik attól, amit a Szövetség tagállamaitól elvár.

Az Olasz Kormány memorandumja feltárta azt a lényeges különbséget, amely az ősi Amhara törzsterület (központi fennsík) és az utóbbi ötven évben Abesszinia által meghódított külső területek között mutatkozik. Uralkodóik helytelen kormányzata miatt, akik lelkiismeretfurdalás nélkül

³⁸ Francia nyelvű szövege megtalálható: *Société des Nations, Journal Officiel*, 1935. pp. 1624—1625.

³⁹ Etiópia 1923-ban különleges feltételek mellett lehetett csak a Népszövetség tagja. E feltételek között kiemelkedő szerepe volt annak, hogy Haile Selasszié kötelezettséget vállalt a rabszolgaság és a rabszolga-kereskedelem felszámolása érdekében. A császár (illetve 1916 és 1930 között „csak” régens) 1935-ig négy fontosabb rendeletet, ill. törvényt hozott ez ügyben (1918, 1922, 1924 és 1931). Azonban Etiópiában a rabszolgaság intézménye oly mélyen gyökerezett a társadalomban, hogy felszabadításuk nem lehetett sem elég gyors, sem zökkenőmentes. Iliába voltak Haile Selasszié szándékai eltökéltek, az európai megfigyelők és a közvélemény mindig elégedetlen maradt. Sandford, Christine: *Ethiopia under Haile Selassie*. London, 1946. pp. 135—140. Marcus, Harold G.: *Haile Sellassie*, pp. 48—51, 115.

kizsákmányolják és a rabszolgakereskedelem forrásaként használják fel őket, ezek a területek olyan állapotba kerültek, hogy megmentésük azonnali és messzemenő beavatkozást igényel; a Négus törvényei nem hatásosak.⁴⁰

III. Az olasz memorandum egészében véve rámutat arra, hogy a kielégítő megoldás érdekében az etióp problémát a következő módon szükséges megoldani: —

- (1) Az Abesszin Államot, ahogy helyesen nevezik, olyan helyzetbe kell hozni, hogy ne sérthesse meg szomszédait, közigazgatását pedig úgy kell megreformálni, hogy az ország a civilizáció magasabb szintjére emelkedjék.
- (2) A különféle népeket, akik Abesszinia zsarnokságának alattvalói és embertelen körülmények között élnek az ország határai mentén, meg kell menteni.

Az ilyen népeket egyszer és mindenkorra meg kell szabadítani az ország rossz kormányzatától, amely nem képes, és soha nem is lesz képes teljesíteni egy olyan állam küldetését, amely különböző fajokat foglal magába.

IV. Az Ötös Bizottság előterjesztései kizárólag olyan támogatásra tesznek ajánlatot az Abesszin Államnak, amely bár bizonyos tekintetben nagyon alapos, lényegében azonban nem különbözik attól a támogatástól, amelyet a Szövetség más államoknak ajánlott fel átmeneti nehézségeik idején.

Egy olyan ország esetében, ahol a barbár körülmények erőteljes modern fegyverzettel párosulnak, a nemzetközi felügyelet nem tekinthető megoldásnak, mert nem felel meg sem a Szövetség céljainak, hogy végső erőfeszítésével a civilizáció magasabb szintjére emelje Etiópiát, sem Olaszországnak, amely Etiópiában különösen veszélyes ellenfelét látja.

V. Az ilyen eset, mint Etiópiáé, nem értelmezhető az Alapszerződés mentén, mivel az Alapszerződés nem veszi figyelembe az olyan országok esetét, amelyek bár méltatlanul és elképesztő módon a Nemzetek Szövetségének részesei, továbbra is jogukat hangoztatják és a kötelezettségek betartását követelik, holott ezeket ők mulasztották el.

Az Olasz Kormány képviselője a Szövetség szeptember 4-i Tanácsán előre megjósolta, hogy az Alapszerződés hatáskörén belül a legdicséretesebb

⁴⁰ Bár az 'Abesszinia' kifejezést általában Etiópia régebbi elnevezésének tartják, ez nem teljesen fedi a valóságot. Korábban Abesszinianak nevezték azt a területet, amely az 'etióp' államot alkotta II. Menelik hódításáig, vagyis az uralkodó amhara és tigré törzsek ősi területeit. Ezzel szemben a Nyugat Etiópiának nevezte a Menelik által jelentősen kiszélesített birodalmat, jóllehet maguk az etiópok sohasem tettek ilyen különbséget.

erőfeszítések sem hozhatnak kielégítő eredményt, és a Szövetségnek nehéz lesz megoldást találnia az etióp problémára.

VI. Beterjesztettünk néhány döntési lehetőséget, az alkalmazás rugalmasságával, még az olyan szövetségi alapelvek nyomán is, mint a mandátumok intézménye, de a probléma megoldása mégsem került közelebb. Az Ötös Bizottság nem követte ezt a vonalat, és a megoldás alapját a támogatás elvére helyezte, amely nem megfelelő Etiópia esetében.⁴¹

Igaz, hogy a külföldi specialisták kinevezése segítene a rendőri és csendőri szolgálatok megszervezésében. Azonban már most is sok — valójában túl sok — van e specialistákból Etiópiában. Amit ezek tettek, nem más, mint hogy Etiópia fegyveres erejét a hatékonyság modern fokára emelték. Következésképp még veszélyesebbé tették Etiópiát szomszédaira, különösképpen Olaszországra nézve.⁴²

Az úgy annál is komolyabb, mivel az Ötös Bizottság előterjesztése a hadszervezetet teljesen ellenőrizetlenül hagyja.

Az a tény, hogy a bizottság tervezete a hadsereget teljesen a Kormány kezében hagyja, ugyanakkor kevésbé fontos kérdésekben ellenőrzi a Kormányt, azt mutatja, hogy a tervet nem gyakorlati kritériumokra alapozták, és nem vették figyelembe a realitásokat.

VII. A bizottság teljes egészében mellőzi az olasz érveket, amelyek szerződéseken, történeti tényeken, az olasz gyarmatok védelmén és Olaszország afrikai küldetésén alapulnak.

Az Ötös Bizottság nem vette figyelembe Olaszország sajátos etiópiai helyzetét, amely az 1906-os Háromoldalú Szerződés következménye, sem a korábbi egyezményeket, amelyek ennek szerves részét képezik.

A kijelentések, amelyeket Franciaország és az Egyesült Királyság képviselői tettek, Olaszország területi kiigazítására hivatkoznak, lemondva egyes területeikről a szomáliparti régióban Etiópia javára.

⁴¹ Olaszország azt szerette volna elérni, hogy a Népszövetség nyilvánítsa mandátumának Etiópiát olasz felügyelettel. Ezt az Alapszerződés 22. cikkelye tette volna elvileg lehetővé.

⁴² A harmincas évek közepén mintegy száz külföldi szerepelt az etióp kormány bérlistáján. Ezek többsége orosz emigráns volt, akik a Közmunkügyi Minisztériumban dolgoztak alacsony bértért. A Hadügyminisztériumban húsz belga és svájci katonatiszt dolgozott, a légierőnél pedig nyolc francia pilóta (ez egyben megadja az etióp felségjelű repülőgépek számát is...). Mindössze öt személy kapott tanácsadói címet: Eric Virgin (svéd) a Külügyminisztériumban, Frank de Halpert (angol) a Belügyminisztériumban, Jacques Auberson (svájci) az Igazságügyminisztériumban, E. A. Colson (amerikai) a Pénzügyminisztériumban és F. E. Work (amerikai) az Oktatási Minisztériumban. Marcus, Harold G.: *Haile Sellassie*, p. 138.

Ez úgy tűnik, felújítása annak az előterjesztésnek, amely Etiópiát tengeri kijáráshoz juttatja.

Az Olasz Kormány rákényszerül arra, hogy végérvényesen visszautasítsa az ilyen előterjesztéseket, és ismételten felhívja a figyelmet az olyan megoldás veszélyeire, amely Etiópiát tengeri Hatalommá teszi, így súlyosbítva azt a fenyegetést, amelyet Olaszország számára jelent.

Az Olasz Kormány e lehetőséget mindig visszautasította. Olaszország korábban már elutasított egy etióp előterjesztést, hogy Ogadent cseréljék el egy Eritrea olasz gyarmaton át vezető tengeri kijáratért. Az Olasz Kormány most még határozottabban ellenez minden olyan területről való lemondást, amely Etiópiát tengeri kijáráshoz juttatná más Hatalomnak gyarmatainak keresztül. Az ilyen lehetőségre való pusztán utalás is azt mutatja, hogy figyelmen kívül hagyták az olasz érveket, és az okokat, amelyek a jelenlegi konfliktushoz vezettek, főleg hogy Etiópia fenyegetést jelent Olaszország számára.

Az ilyen előterjesztések elemzése helyett, amelyek nem arányosak a helyzet súlyával, az Ötös Bizottságnak meg kellett volna vizsgálnia azokat a területi jogokat, amelyek Olaszországot megilletik a Háromoldalú Szerződés (b) paragrafusának 4. cikkelye alapján — vagyis, hogy Olaszországnak joga van az összeköttetésre az eritreai olasz gyarmatok és Szomaliföld között Addisz Ababától keletre.⁴³

Ezzel ellentétben az Ötös Bizottság előterjesztésében pusztán azért említette meg a Háromoldalú Szerződést, hogy a másik két Hatalom jogait és érdekeit hangsúlyozza az egyezményrel kapcsolatban.

VIII. Franciaország és az Egyesült Királyság kormányai elismerik, hogy Olaszországnak különleges érdekei vannak Etiópia gazdasági fejlődésében. Olaszország figyelembe veszi e barátságos kitétel, ugyanakkor megjegyzi, hogy e koncessziók átültetése a gyakorlatba csakis Olaszország és Etiópia között különleges egyezmények által valósíthatók meg.

Azonban mindazok az okok, amelyek az olasz—etióp konfliktushoz vezettek, és az a helyzet, amelyben Olaszország magát találta, arra kényszerítik, hogy rámutassanak, Etiópiával lehetetlen bármely egyezmény,

⁴³ Nagy Britannia, Franciaország és Olaszország 1906-ban kötötte meg az ún. Három Oldalú Szerződést, amelyben Anglia és Franciaország elismerte az olaszok „különleges” gazdasági érdekeit Etiópiában, ugyanakkor mindhárman garanciát vállaltak az afrikai ország szuverenitására. Az egyezmény 4. cikkelye azonban, arra az esetre, ha az etióp birodalom mégis felbomlana, felosztotta Etiópiát a három nagyhatalom között, bár leszögezte, hogy az aláíró államoknak „minden erőfeszítést meg kell tenniük” Etiópia integritásának megőrzése érdekében. Marcus, Harold G.: *A Preliminary History of the Tripartite Treaty of December 13, 1906*. In: *Journal of Ethiopian Studies*, vol. II. No. 2. (1964), pp. 21-40.

legyen az akár gazdasági, tekintettel arra, hogy ez az ország egyrészt képtelen, másrészt alkalmatlan arra, hogy nemzetközi egyezmények bármilyen formájában részt vegyen.

Fordította: Szélinger Balázs

6. DOKUMENTUM

AZ ETIÓP KORMÁNY VÁLASZA AZ ÖTÖS BIZOTTSÁG JAVASLATAIRA ÉS BEJELENTÉSEIRE

Genf, 1935. szeptember 23.

*Forrás: Documents relating to the Dispute between Ethiopia and Italy.
London, 1935. pp. 10—12.⁴⁴*

*

M. de Madariaga Öexcellenciája,
az Ötös Bizottság elnöke részére.

Uram,

I. Az Etióp Kormány⁴⁵ a legnagyobb figyelemmel kísérte a javaslatokat, amelyeket az Ötös Bizottság részéről Ön előterjesztett, valamint azokat a közleményeket, amelyeket Franciaország és az Egyesült Királyság képviselőinek kérésére a bizottság továbbított tárgyalási alapul Etiópia részére.

Az Etióp Kormány kinyilvánítja óhaját, hogy haladéktalanul kezdődjenek tárgyalások a javaslatok és bejelentések alapján.

Jelen körülmények között, midőn az Etióp Birodalom sorsa forog kockán, az Etióp Kormány úgy véli, őszintén és nyíltan kell állást foglalnia az Ötös Bizottság által bejelentett javaslatok és bejelentések ügyében. Lényeges, hogy ne legyen kétség az alapvető elvek tekintetében, amelyek meghatározzák a tárgyalásokat és az elérhető megoldást, sem a tárgyalások alatt, sem azt követően.

II. Az Etióp Kormány a legnagyobb meglepéssel szemléli azon alapelveket, amelyek az Ötös Bizottságot vezérelték — vagyis azon alapelveket, amelyekre az Etióp Kormány folyamatosan felhívta a figyelmet, és amelyeknek teljes mértékben aláveti magát — nevezetesen: —

(1) A Szövetség minden tagja függetlenségének, területi integritásának és biztonságának elismerése;

⁴⁴ Francia nyelvű szövege megtalálható: *Société des Nations, Journal Officiel*, 1935. pp. 1625—1627.

⁴⁵ Etiópiában 1907-től, még II. Menelik vezette be a miniszteriális rendszert. A miniszterek azonban a hagyományos császári struktúrában csak névleges szerephez juthattak. Ez nem változott akkor sem, amikor Haile Szelasszié 1931-ben kihirdette Etiópia első alkotmányát. Így pl. a külügyek teljes mértékben a császár döntési jogkörébe tartoztak. Perham, Margery: *The Government of Ethiopia*. London, 1948. pp. 407—416. (Az 1931-es alkotmány szövege.)

(2) A Szövetség tagjai közti jószomszédi viszony biztosítása.

III. Az Etióp Kormány megismétli nyilatkozatát, amelyet a Tanács és a Közgyűlés jelenlegi ülésszakán már megtett, hogy határozott szándéka teljesíteni mindazon kötelezettségeket, amelyeket 1923-ban vállalt, amikor Etiópia csatlakozott a Népszövetséghez, különös tekintettel a rabszolgaságra és a fegyverkereskedelemre. Ezzel kapcsolatban szabad legyen felhívni a figyelmet arra, hogy a fegyverkereskedelem volt a témája az 1930-as Párizsi Konvenciónak, amelyet az Egyesült Királyság, Etiópia, Franciaország és Olaszország kötött annak érdekében, hogy biztosítsa Etiópiában az 1925-ös Genfi Konvenció teljesítését.⁴⁶

IV. Az Etióp Kormány megerősíti a Tanács és a Közgyűlés 1935. szeptemberében tett nyilatkozatait, tekintettel felhívásaira a Szövetséggel való őszintén együttműködésre és támogatásra. Az Ötös Bizottság javaslatai ezért úgy tekinthetők, mint kedvező válasz a felhívásra. A Bizottság által felvázolt tervnek köszönhetően az Etióp Kormány álláspontja az, hogy ez megfelelő alap lehet a támogatás és együttműködés természetének, tárgyának és működésének megvitatásához.

Az Ötös Bizottság által lefektetett alapelvekről meg kell jegyezni, hogy azok megfelelnek a szövetségi együttműködés és támogatás egész rendszerének.

Az Etióp Kormány különösen egyetért a bizottsággal abban, hogy: —

⁴⁶ Etiópiát 1923-ban azzal a feltétellel vették fel a Népszövetségbe, hogy nemzetközi felügyelet mellett fokozatosan felszámolja a rabszolgakereskedelmet és a rabszolgatartást. Ez még abban az évben kezdetét is vette egy császári dekrétummal, de a rabszolgaság intézménye oly mélyen gyökerezett az etióp társadalomban, hogy hosszú évtizedekig tartott a megszüntetése. Az utolsó törvényt 1942-ben hozták. Az 1925-ös Genfi Konvenció, majd az 1930-as Párizsi Egyezmény, amelyeket Etiópia, valamint a szomszédos három nagyhatalom kötöttek, nagy jelentőséggel bírtak Etiópia számára. 1925-ig ugyanis Etiópiát a nemzetközi fegyverkereskedelem tekintetében a gyarmatokkal egyenrangúan kezelték, vagyis óvakodtak Etiópiának fegyvereket eladni, nehogy a független állam akarva-akaratlan továbbadja ezeket valamelyik gyarmati függetlenségi mozgalomnak. Miután Etiópia a Népszövetség tagja lett, ez a helyzet tarthatatlanná vált. 1925-ben, majd 1930-ban (utóbb kevesebb szigorítással) arról született döntés, hogy Etiópiának önvédelmi célokra joga van fegyvereket vásárolni, és ezek importját a környező gyarmatok területén keresztül is megvalósíthatja (itt nyilvánvalóan a Dzsubuti—Addisz Ababa vasútvonalról van szó elsősorban). Azonban a Párizsi Egyezmény kimondta, hogy a szomszédos állam, ha gyarmatának területét nem tartja biztonságosnak (mert pl. zavargásoktól lehet tartani), megtagadhatja a tranzitszállítási engedélyt. Éppen ezt használták fel a franciák Etiópia ellen 1935-ben. A rabszolgaságról ld. Sandford, Christine: *i. m.*, pp. 54—62 és Penham, Margery: *i. m.*, pp. 217—236. A fegyverkereskedelmi egyezményekről: Marcus, Harold G.: *Haile Sellassie*, pp. 71—72 és 102—103.

- (1) A jelen körülmények között a Szövetség együttműködése és támogatása megfelel annak az elvárásnak, hogy a Szövetség köteles méltányolni Etiópia szabad akaratát teljes szuverenitásának gyakorlása érdekében;
- (2) A Szövetség együttműködése és támogatása önzetlenül arra irányul, hogy Etiópiát képessé tegye a szükséges feladat elvégzésére, nem csupán azért, hogy javítsa az etióp nép körülményeit és fejlessze az ország természetes erőforrásait, hanem azért is, hogy a Birodalom képes legyen szomszédaival összhangban élni;
- (3) Következésképpen a Szövetség együttműködésének és támogatásának kollektívnek és nemzetközinek kell lennie, mivel e jelleg a Szövetség Etiópiának nyújtandó együttműködésének és támogatásának lényegéből fakad.⁴⁷

V. Az Etióp Kormány figyelembe veszi az Ötös Bizottság által képviselt alapvető elvet, mely szerint a Szövetség minden tagja köteles tiszteletben tartani a többi tag függetlenségét, következésképp a Szövetség által felvázolt bármely támogatási és együttműködési terv csak a támogatandó állam kérésére állítható fel, és nem valósítható meg mindaddig, míg ez az állam szabadon meg nem vitatta és Kormánya jóvá nem hagyta.

Az Etióp Kormány kijelenti, hogy ebben tökéletesen egyetért az Ötös Bizottsággal.

VI. Az Etióp Kormány a legnagyobb megelégedéssel veszi tudomásul a módot, ahogyan az Ötös Bizottság az alapelveket alkalmazta, tekintettel a Szövetség támogatásának és együttműködésének természetére, tárgyaira és működésére. Az Etióp Kormány különösen fontosnak tartja a terv azon részét, amely elismeri Etiópia Császáranak azon jogát, hogy elutasítson minden olyan tanácsadót, aki nem bírja teljes bizalmát.

VII. Az Etióp Kormány egyetért az Ötös Bizottsággal abban, hogy a Szövetség kollektív, nemzetközi támogató tevékenységének hosszú időtartamot kell igénybe vennie; éppen ezért tanácsos lehetőséget hagyni a terv felülvizsgálatára az öt év leteltekor. A tervet ugyanolyan feltételek, viszonyok és procedúra mellett kell felülvizsgálni, mint ahogy azt felvázolták — ezt a Szövetség Tanács Etiópia kérésére mondja ki — és az Etióp Kormány hozzájárulása szükséges minden akció gyakorlati megvalósításához.

VIII. A tárgyalások folyamán, melyeket minél hamarabb meg kell kezdeni, az Etióp Kormány az eszmecsere előrehaladtával be fog jelenteni

⁴⁷ A dokumentumnak ez a része nyilvánvalóan azt érzékelteti, hogy bár Etiópia támogatja az Ötös Bizottság előterjesztését, ugyanakkor elzárkózik egy olyan megoldástól, amelyben a felügyeleti jogokat egyetlen ország (nyilvánvalóan Olaszország) kapná.

minden olyan változást, kiegészítést és törlést, amelyet a Tanács kíván az Ötös Bizottság ajánlásainak megvalósulása érdekében, megfelelően a Szövetség kollektív nemzetközi támogatása és együttműködése természetének, tárgyainak és működésének.

IX. Az Etióp Kormány tudomásul vette Franciaország és az Egyesült Királyság képviselőinek az Ötös Bizottság által tett kijelentését az olasz—etióp konfliktus rendezése érdekében, megkönnyítve az Olaszország és Etiópia közti területi kiigazítást azzal, hogy amennyiben szükséges, bizonyos áldozatokat hoznak Etiópia javára a szomaliparti területen. Az Etióp Kormány elégedett ezzel az előterjesztéssel, amelyet, nem lévén abban a helyzetben, nem a Szövetség, hanem közvetlenül Franciaország és az Egyesült Királyság terjesztett be azzal a kizárólagos céllal, hogy az olasz—etióp konfliktus békés elrendezést nyerjen. Az Etióp Kormány megismétli nyilatkozatát, hogy kész kölcsönösségi alapon területescseréről tárgyalni, az összes érintett fél számára kedvező feltételek mellett.

X. Az Etióp Kormány tudomásul vette Franciaország és az Egyesült Királyság Kormányainak szándékát, hogy tekintettel Olaszországgal fennálló kapcsolataikra, elismerik Olaszország különleges érdekeit Etiópia gazdasági fejlődésében, anélkül azonban, hogy ez megzavarná a fennálló rendet a külföldiekkel szembeni eljárásra és a külkereskedelemre vonatkozóan. Ugyanakkor, mivel e szándék csupán Franciaország, Olaszország és az Egyesült Királyság kapcsolataira vonatkozik, az Etióp Kormány a maga részéről kénytelen kijelenteni, hogy mindennek a létező nemzetközi szerződések szellemében kell történnie minden olyan hatalom részéről, amely kedvezményre tart igényt. Ily módon az Etióp Kormány bármilyen egyezményt kész megkötni Olaszországgal, amely egyezmények lelkiismeretesen elismerik mindazon jogokat, amelyek a fennálló szerződések szerint megilletnek minden hatalom állampolgárát és védett személyeit.

XI. Az Etióp Kormány nyíltan és őszintén foglalt állást a javaslatokról és a közleményekről. Kijelenti, hogy annak szelleme megfelelő a tárgyalások azonnali megkezdésére, azzal a szilárd elhatározással, hogy az eredmény végül minden jogos igény szempontjából méltányos legyen.

P. Teclé-Hawariaté⁴⁸

Fordította: Szélinger Balázs

⁴⁸ Takla Hawariat (fentebb francia írásmóddal) Etiópia utolsó népszövetségi küldötte volt. Egyike a legműveltebb etiópoknak ebben a korban (elvégezte a szentpétervári katonai akadémiát), s mint ilyen, oroszlanrészről vállalt az 1931-es alkotmány kidolgozásában.

7. DOKUMENTUM

AZ OLASZ NÉZŐPONT AZ OLASZ-ABESSZIN KONFLIKTUSBAN⁴⁹

Forrás: Revue de Droit International, 1935. pp. 196—204.

*

A Közgyűlés utolsó ülései alatt, a Népszövetség Tanácsa iránti tiszteletből, mely maga is érintett volt az ügyben, az olasz delegáció célszerűnek találta hogy mértékletességet kényszerítsen magára.

Ma, amikor a Közgyűlésben képviselt államokat felszólították különböző felelősségek magukra vállalására, együttesen és külön-külön, ismertetném az Olasz Kormány álláspontját e nézeteltérés történelmi és politikai oldaláról éppúgy, mint az eljárásról.

I. *Az eljárás.* Először is fel szeretném hívni a Közgyűlés figyelmét azokra a körülményekre és módszerekre amelyek alapján a Tanács eddig az olasz-etióp konfliktust vizsgálta. Nem habozom kijelenteni, hogy nehéz lenne még egy olyan eljárást találni, amelynek ennyi joga lenne a „rendkívüli” megnevezéshez. Rengeteg mindent elmondhatnék ehhez kapcsolódóan, de csak arra szorítkozom, hogy két kérdést intézzek a Közgyűléshez, és hozzátenném, az egész világ lelkiismeretéhez. — amelyhez oly sokat fordulunk az utóbbi napokban:

1. Olaszország a Tanács augusztus 3-i döntésének megfelelően, szeptember 4-én dokumentumokkal ellátott memorandumban tárta fel Etiópia elleni panaszait, ezenkívül *Etiópia jogállását és politikai helyzetét a Népszövetséggel szemben.* A Királyi Kormány gyakorlati oldalról mutatta be a békét súlyosan veszélyeztető probléma rendezésére irányuló akaratát.⁵⁰

⁴⁹ Pompeo Aloisi báró, Olaszország első küldöttének beszéde a Népszövetség 1935. szeptember 9-én utolsó Közgyűlésén. Aloisi a fasiszta éra tipikus „gyermek”: beszédeivel (pl. az itt közölttel) éles ellentétben áll személyes naplója (*Journal*. Paris, 1957.), amelyből kitűnik, hogy Olaszország érdekeivel ellentétesnek találta az etiópiai akciót. Érzéseit azonban Mussolini szolgálatában és karrierje érdekében magába zárta. Érdemes megemlíteni, hogy ugyancsak ő volt az, aki a magyar revíziót is többször felvállalta a Népszövetség előtt. „Mindenkör hathatósan támogatta a magyar igazságot.” — írja a Pesti Hírlap Lexikona 1937-ben.

⁵⁰ Ld. *Société des Nations, Journal Officiel*, 1935. pp. 1355—1583. A memorandum maga 63 oldal, a csatolt dokumentumok (beleértve a térképeket és fényképfelvételeket is) 228 oldalt tesznek ki. E sorok írója erősen kétféle, hogy valaki valaha is végigolvasta volna ezt a száraz és unalmas kollektív. Az olasz diplomáciai gépezet célja valószínűleg éppen ez volt: annyira nyomasztó mennyiségű

Sem a Tanács, sem az általa kinevezett Bizottságok nem vették figyelembe az olasz Memorandumot. Sőt, még csak meg sem vizsgálták.

Elég legyen azt mondanom, hogy a Memorandum bemutatásakor a Tanács által kinevezett Ötös Bizottság nem az olasz dokumentumot vette munkája alapjául, hanem az etióp küldött beszédének egy közbevetett mondatát.

Csak két nappal ezelőtt érezte úgy a Hatós Bizottság, hogy meg kell említenie az olasz Memorandumot; de ezt sem közvetlenül, hanem az etióp vizsgálatra hivatkozva tette. Ezután a Bizottság sebtében arra a következtetésre jutott, hogy az október 3-i csemények⁵¹ – amelyek a Memorandum kihirdetése után jó egy hónappal történtek, – lehetetlenné teszik a dokumentum tanulmányozását.

Így hát hatástalan maradt a Memorandum.

2. Abban a súlyos helyzetben, amikor a Tanácsnak véleményt kellett nyilvánítania az október 3-i eseményekről, az olasz küldöttségtől megtagadták a lehetőséget, hogy ismertesse az indokait.

Azok a kiemelkedő jogászok akik ebben a Közgyűlésben ülésnek vajon komolyan gondolják, hogy a jogtörténelemben valaha is létezett olyan korszak, ahol elégséges garancia volt az egyik fél számára az, hogy csak a ellentét megszavazása után jutott szóhoz? A mélyen tisztelt képviselő urak között akad egy is, aki el tudná fogadtatni saját országa törvényhozásával azt az eljárást, amit Olaszországgal szemben alkalmaztak?

Mert hogy itt, és e termen kívül folyamatosan azt hangoztatják, hogy ha Olaszország feltárta volna Etiópia elleni kifogásait a Népszövetségnek, akkor teljes és méltányos elégtételt kapott volna. Ezért kénytelen vagyok megismételni, hogy Olaszország éppen a Népszövetség előtt sorolta fel panaszait, és mindezt a Tanács által meghatározott határidőn belül, de ezek a sérelmek nemcsak nem képezték tárgyát egy ítéletnek, de még csak meg sem vizsgálták őket.

Miért ez a kétféle ítékezés?

Hogy lehet, hogy egy másik alkalommal, noha a Népszövetség két alapító tagja között tényleges háborús helyzet állt fenn a Távol-Keleten, a Tanács 15. cikkelyre alapozott jelentésének elismeréséhez vezető eljárás 17 hosszú hónapot vett igénybe?⁵²

dokumentumot tártak fel Etiópia „bűnlajstromából”, hogy elegendő volt csak ránézni e memorandumra.

⁵¹ Mussolini 1935. október 2-án adott parancsot Etiópia megtámadására, másnap pedig megindultak az olasz hadtestek. Az október 3-iki eseményekre vonatkozó dokumentációt ld.: *Société des Nations, Journal Officiel*, 1935. pp. 1603–1604.

⁵² Célzás az 1931-es mandzsúriai válságra (Japán és Kína konfliktusa). Aloisi elhallgatja, hogy a Népszövetségnek akkor azért állt több idő a rendelkezésére, mert

*És Chaco kérdése, ami körülbelül két évig tartott?*⁵³

Jelen esetben csak egy hónap telt el szeptember 4-e és október 7-e között, miért hoztak nagy csinnadrattával döntést, ráadásul úgy, hogy gyorsított eljárással utalták a Közgyűlés elé a kérdést? Emlékszem, Hymans úr, a Közgyűlés akkori elnöke, az 1933. február 21-i ülés alkalmával a kínai—japán viszálytal kapcsolatos jelentés megvitatásának elnapolását kérte a 15. cikkely 4. bekezdésének értelmében: „nehogy ebben a súlyos helyzetben sietség látszatát keltsük”.

II. Térjünk rá a kérdés politikai oldalára és vizsgáljuk meg mindenekelőtt azt, hogy a két fél iratai szabályszerűek-e.

Mindent félreteszek, amivel a nyugati civilizáció adósa Olaszországnak. Csak azt említem meg, amivel a Népszövetség és az utóbbi évek nemzetközi politikája tartozik Országomnak.

Olaszország, mint a Népszövetség alapító tagja, az elmúlt 15 évben Genf minden kezdeményezésével ugyanúgy együttműködött, mint bármely másik ország. Az európai béke biztosítása érdekében betartotta locarnói kötelezettségeit. A Népszövetség keretein belül, és komoly áldozatok árán nagy gondot fordított a háborúban leverte országok talpra állításában való közreműködésre; együttműködött a fegyverkezés csökkentésében és végül, egy éve abban a dicsőségben volt része, hogy jelentős segítséget adott a Népszövetségnek a Saar-vidék problémájának rendezésében.⁵⁴

Ellenben mit tud felmutatni Etiópia?

Az olasz Memorandum a témát kimerítően tárgyalva bemutatta a Népszövetségnek Etiópia helyzetét.

Ebben a Memorandumban Olaszország bizonyítékát adta az Etiópiában zajló szélsőséges belső zavargásoknak, melyek önmagukban is állandó veszélyt jelentenek Kelet-Afrika békéjére nézve, és amelyek az összes szomszédos országot érintik, így Olaszországot is, mivel gyarmatainak földrajzi helyzete révén kapcsolatban áll ezzel az országgal, ahol önkényuralom és idegengyűlölet uralkodik, lehetetlenné téve mindenfajta együttműködést.

Etiópia nemcsak az Olaszországgal fennálló szerződésében vállalt kötelezettségeit szegte meg, hanem a Népszövetséget megillető kötelezettségeit is. Tizenkét év elteltével a Népszövetségnek, ugyanúgy mint bármely tagállamának, joga van vizsgálatot kezdeményezni az ügyben, hogy

Japánt, mint agresszort nem is ítélte el, ráadásul az ügyet vizsgáló bizottságot éppen Japán kérésére állították fel.

⁵³ Olajlelőhelyekért folytatott háború Bolívia és Paraguay között (1932—1935).

⁵⁴ A fasiszta Olaszország nemzetközi szereplésére nézve ld.: Ormos Mária: *Mussolini*, pp. 282—293.

az etióp kormány miként viszonzta az 1923-ban számára adott bizalmat, és hogyan tartotta be a magára vállalt kötelezettségeket.⁵⁵

A Népszövetség kiválóságát egy olyan ország nem képes elismerni, amely nem teljesíti az Alapszerződés I. cikkelyében rögzített feltételeket, azaz: minden tagállamnak olyan kormánnyal kell rendelkeznie, amely hatalmát egész területén képes érvényesíteni.

Az olasz Memorandum bebizonyította, hogy Etiópia nem teljesíti ezt az alapvető feltételt.

Az olasz kormány kérte, hogy a Népszövetség vegyen figyelembe egy vitathatatlan tény, nevezetesen azt, hogy Etiópia nem egy egységes állam, hanem két, földrajzilag és politikailag teljesen különálló régióból áll.⁵⁶ A történelem tragikus ironiája lehetővé teszi Etiópia számára, hogy nem abesszin gyarmatai is legyenek, ahol dominanciája csak kegyetlenkedés és leigázás formájában érződik.

Egyáltalán nem szükséges újból visszatérni a rabszolgaság kérdésére, jó néhány más dolog is van: a gyerekek és hadifoglyok kasztrálása, valamint az elnyomott népek folyamatos irtása.⁵⁷

A Népszövetség, amely a civilizált államokra a felségjog korlátozását kényszeríti a kisebbségek nyelvi, vallási, oktatási és jótékonyági intézményekre való jogainak garantálása érdekében, (olyan jogok ezek, amelyeket luxusnak neveznék az Abessziniában leigázott népekkel kapcsolatban); a Népszövetség nem tett semmit ezeknek a — hasztalannak is ítéltető — jogoknak a megtagadásakor, de magának az élethez való jognak a megtagadásakor sem. Azt lehet-e gondolni, hogy a Népszövetség korlátlan felhatalmazást ad egész népek kiirtásához?

Maga az Ötös Bizottság is olyan intézkedéseket javasolt, amelyek magukban foglalják a felségjog korlátozását; ez vitathatatlanul annak az elismerését jelenti, hogy Etiópia nem tesz eleget a népszövetségi tagság megőrzéséhez szükséges feltételeknek.

⁵⁵ Ld. a 46. jegyzetet.

⁵⁶ Ld. a 40. jegyzetet.

⁵⁷ Ez a mondat szándékos csúsztatás Aloisi részéről, mert három különböző dologról van szó. A megszületett gyermek (fiúk és lányok egyaránt) körülírtelése általános jelenség a Közel-Kelcen és Kelet-Afrikában. Ezen túlmenően a kelet-afrikai népek körében, beleértve Etiópiát is, szokás volt a legyőzött ellenfelet (tehát holttesteket és nem hadifoglyokat) kasztrálni. Ebben a két esetben tehát, anélkül, hogy véleményt nyilvánítanánk, etnográfiai jelenségről beszélhetünk. Harmadszor viszont Aloisi mindezt összemosza az arab rabszolgakereskedők által folytatott illegális tevékenységgel, akik gyakran megcsönkítetták foglyaikat. Ezt a gyakorlatot azonban a keresztény etióp jog már a középkortól kezdve elítélte. Pankhurst, Richard: *A Social History of Ethiopia*. Addis Ababa, 1990. 45, 56, 71, 84, 157 és 267.

Az ebből a helyzetből adódó következményeket maga az Alapszerződés is meghatározza.

Az olasz kormány által benyújtott dokumentum alapján a Népszövetség miért nem tette meg az Alapszerződésben arra az esetre rögzített lépéseket amikor egy tagország nem teljesíti a szerződésileg meghatározott feltételeket?

*A közös felügyeletre vonatkozó javaslat helyett miért nem vették figyelembe, hogy maga az Alapszerződés is javasol egy hatékony eszközt azoknak a népeknek a megsegítésére melyek jelenlegi helyzetükből kifolyólag nem képesek önmaguk igazgatására?*⁵⁸

S végül a Népszövetség nem gondolt arra, hogy egy ilyen súlyos helyzetben alkalmazható lenne az Alapszerződés 16. cikkelyének 4. bekezdésében megfogalmazott intézkedés a kizárásról. Ez egy olyan intézkedés, melyről az igen tisztelt brit képviselő Genfben elismerte, hogy alkalmazható a Népszövetség alapító államával szemben is, noha ennek az országnak a szabálysértései jóval kevésbé voltak súlyosak.

Olaszország érveinek a semmibe vétele az egész olasz nép öntudatát sértette, miközben Etiópiát még elszántabbá tette és elmélyítette agresszív magatartását.

Olaszország, mivel nem számíthatott a Népszövetséggel való együttműködésre biztonságának garantálása és jogainak elismerése érdekében, kénytelen volt a maga eszközeit használni, hogy elhárítson egy nagyobb és fenyegetőbb veszélyt. Több mint egymillió ember mozgósítása, melyről az etióp parlament a napokban döntött — és határozott jelleget adott az agressziónak etióp részről —, túlmént azon a mértéken amit Olaszország elővigyázatossága el tudott viselni.⁵⁹ Ez az azonnali veszély Olaszországot arra kényszerítette, hogy megtegye a megfelelő katonai lépéseket.

Az etióp mozgósítás agresszív célját nyíltan és félreérthetetlenül elismerte maga a Négus, abban a beszédében, amit a Tanácsnak öt napja említettem, és amit nem cáfoltak meg; így kénytelen vagyok a Közgyűlés előtt is hivatkozni rá:

⁵⁸ Aloisi a Népszövetség Alapszerződésének 22. cikkelyére, vagyis mandátum bevezetésére gondol.

⁵⁹ Ez valójában Etiópia békés szándékainak bizonyítéka volt, hiszen Olaszország már 1935. februárjától kezdve folyamatosan szállította hadseregét Afrikába, ugyanakkor Hailé Szelasszié csak október 3-án (vagyis az olasz támadást követően) rendelt el mozgósítást. Addig az etióp reguláris csapatok a császár parancsa szerint a határok mögött 30 km-re visszavonva várakoztak, nehogy akár véletlenül is szükségtelen incidensbe kerüljenek. Marcus, Harold G.: *Haile Sellassie*, p. 165. ill. Ullendorff, Edward (ed.): *i. m.*, pp. 230—233. (a mozgósító parancs szövege).

„Amikor Isten segítségével győzelemmel végződik ez a háború, a harcosok megkapják Eritreát és olasz Szomáliát a Királyok Királyának való szolgálataikért cserébe.”⁶⁰

*

Most van itt az ideje, hogy megvizsgáljuk ezt a kérdést a nemzetközi politika és jog tükrében.

Az olasz per megfelel-e az Alapszerződésnek és a nemzetközi kötelezettségeknek?

Láthattuk, hogy Olaszország ortodox értelmezéssel, megcáfolhatatlan dokumentumokkal hivatkozhat az Alapszerződés három legvilágosabb és legalapvetőbb cikkelyére, nevezetesen az 1., a 23. és a 16. (4. bekezdés) cikkelyekre.⁶¹

Etiópiának nincs olyan kormánya, amely hatalmát egész területén képes lenne gyakorolni, nincsenek megállapított határai, nemcsak nem biztosít méltányos bánásmódot a meghódított népeknek, de ki is zsákmányolja, rabszolgasorsnak veti alá, valamint elpusztítja őket. Elkerülheti-e Etiópia az Alapszerződés 16. cikkely 4. bekezdésének alkalmazását? A Népszövetség tagjaként maradvra továbbra is ugyanazokat a jogokat élvezheti, mint a civilizált államok?

És a 22. cikkely vajon nem kifejezetten Etiópiának szól?⁶²

„Azoknak a népeknek a jóléte és a fejlődése, amelyek még nem képesek önmaguk irányítására a modern világ különösen nehéz helyzetében, kiemelkedően fontos civilizációs küldetést jelentenek. A legjobb megoldás arra, hogy teljesítsük ezeket az irányelveket az, hogy fejlett nemzetekre bizzuk e népeket, akik erőforrásaik, tapasztalatuk vagy földrajzi helyzetük miatt a legalkalmasabbak arra, hogy magukra vegyék ezt a feladást.”

Céloztak egy ún. *ellentmondásra a Briand — Kellog paktum és Olaszország között*.⁶²

⁶⁰ Nem ismeretes előttem Hailé Szelasszié ilyen tartalmú beszéde, mindazonáltal elképzelhető, hogy tett hasonló kijelentést. Ha így van, akkor sem tekinthető agresszív kijelentésnek, sokkal inkább megalapozatlan optimizmusnak. A császár hívó ember volt, és szilárdan hitt abban, hogy Isten, aki őt császárrá tette, igazságot szolgáltat Etiópiának.

⁶¹ Az 1. cikkely a nemzetközi kötelezettségek teljesítésére vonatkozik. A 23. cikkely egyaránt érinti az egyes országok állampolgárainak megfelelő életfeltételeit, valamint a rabszolga- és gyermekkereskedelem elleni küzdelmet. A 16. cikkely 4. bekezdése értelmében a tagok kizárhatók a Szövetségből, ha nem teljesítik kötelezettségeiket.

⁶² Az említett paktumot, amelynek értelmében a felek lemondanak a háborúról, mint a nézeteltérések elintézésének eszközéről, 1928-ban írták alá. Néhány éven belül

Erre vonatkozólag meg kell említeni, hogy az Alapszerződés megkötése előtt váltott jegyzékek bizonyítják, hogy az nem tartalmaz semmilyen megkötést vagy korlátozást a jogos önvédelemmel kapcsolatban, és hogy minden államnak lehetősége van arra, hogy önállóan döntsön arról, a körülmények megkövetelik-e a jogos önvédelemhez folyamodást.

Ezenkívül meg szeretném említeni azoknak, akik Etiópia olasz megszállásáról beszéltek, hogy a Kellog-féle paktum ratifikálásakor az Amerikai Egyesült Államok szenátusa által alkalmazott megoldást a következőképpen fogalmazták meg: „Természetesen az önvédelem jogának gyakorlása kiterjedhet és gyakran ki is terjed az azt gyakorló állam területének határain túl.”

Szükséges megemlíteni, hogy őfelsége a brit uralkodó kormánya úgy adta a beleegyezését az Alapszerződéshez, hogy a következő kikötést fogalmazta meg:

„Létezik a világon néhány régió, melyek boldogulása és integritása egészen különös és alapvető jelentőségű országunk és biztonságunk számára. Őfelsége Kormánya nagy gondot fordított arra, hogy a múltban világosan megállapítsa, ezekkel a régiókkal kapcsolatban semmilyen beavatkozás nem tolerálható. A Brit Birodalom számára ezeknek a régióknak a védelme mindenféle támadás ellen önvédelemnek számít. Világosan ki kell mondani, hogy a szóban forgó egyezmény nem okozhat semmilyen kárt ezen a területen a cselekvési szabadságában.”

Az olasz kormány ilyen előzmények után adta beleegyezését a Kellog—Briand paktumhoz való csatlakozáskor.

Engedjék meg nekem, hogy bemutassam, milyen jogcímek erősítik meg és szentesítik Olaszország jogait.

Az olasz Memorandum felidézte, hogy Olaszország alapvető érdekét Etiópiában a három szomszédos hatalom között kötött egyezmény elismerte. Ezeket az egyezményeket az 1925-ös olasz—brit megegyezés megerősítette. Ez a megegyezés a Népszövetség alkotmánya és Etiópiának Népszövetségbe való belépése a után született, és elismerte, hogy Olaszország etiópiai dominanciáját nem semmisítette meg a Népszövetség Alapszerződése, sem Etiópia belépése a Népszövetségbe.⁶³

Jogi helyzetének tudatában Olaszország most jogosan teszi fel a következő kérdést: a Népszövetség Olaszországgal szemben törvényesen és az Alapszerződésben foglaltak szerint járt-e el?

több, mint ötven állam csatlakozott hozzá, köztük Olaszország is. Azonban, mint Aloisi fejtegetéséből is kitűnik, a két világháború közötti diplomáciában szinte semmi sem azonos önmagával.

⁶³ I.d. a 43. jegyzetet.

Vizsgáljuk meg az előzményeket. Nem ez az első alkalom, amikor a Népszövetség az Alapszerződés megszegését állapítja meg.

Túlságosan közismert, ezért szükségtelen kiemelni, hogy két éve a kínai—japán konfliktusban, majd a Bolívia és Paraguay közötti konfliktusban elismerték az Alapszerződés megsértését.

Olaszország, aki ma nemcsak Önök előtt beszél, tisztelt képviselő urak, hanem a történelem előtt is, amely majd ítélkezni fog, *ismétlem, Olaszországnak joga van ahhoz, hogy hangosan megkérdesse: miért nem beszéltek szankciókról ezen esetek egyikében sem?*

Megdöbbenő-e (hogy Bolívia képviselőjének nemrég elhangzott szavaival éljek), ha az olasz közvélemény „hiába törekszik megérteni ezt a kettős politikát?” Hogy akadályozzuk meg az olasz népet és vele minden jóérzésű embert abban, hogy megkeresse azt az okot vagy befolyást, ami a Népszövetséget arra indíthatta, hogy két ennyire különböző eljárással éljen?

Képviselő urak, *nem töröljük el a háborút, hanem helyettesítjük.* Azért helyettesítjük, mert a történelem nem áll meg. Ha a Népszövetség számára meg is áll, amit nem erőltethetünk szankciókkal, a történelem akkor is folytatni fogja útját, mert az maga az élet. Szavakban hangoztatni a konfliktusok megszüntetésének akarátát nem ér semmit. Az igazi politika az, amikor az okait töröljük el.

A szabad írást állam képviselője azt mondta ugyanennek a közönségnek: „Miért ne tennénk erőfeszítéseket arra, hogy olyan nemzetközi eszközt hozzunk létre, amely nemcsak a viszályok rendezésére alkalmas, hanem arra is, hogy jó előre megszüntesse okaikat?”

A Népszövetségnek erre számos eszköze lenne.

Olaszország meg van győződve arról, hogy ő értelmezi jól a Népszövetség szellemét, és ilyen körülmények között nem csak saját, hanem a Népszövetség csatáját is vívja, mert fel akarja éleszteni annak szellemét, az élet színönimáját, a betű ellen, ami a halál színönimája.⁶⁴ Olaszország joggal büszke arra, hogy megmutatja a Népszövetségnek azt az utat, ami élénkké és hatásossá tenné. Ezt az utat két elv jelzi:

1. El kell hagyni a kétféle politizálást;

2. Az Alapszerződést egészében harmonizálni kellene: haladó részét a konzervatív részével, hogy a történelem követéséhez az összes szükséges rugalmasságot elnyerjük, és így szabályozni tudjuk a bármely pillanatban fellépő új helyzeteket, melyek rugalmasság hiányában konfliktusok forrásai lehetnek.

Senki más nem tudja ezt az új eszmét, az élet eme kényszerítő szükségletét Olaszországnál jobban kifejezni. Magát a szellemi és anyagi fejlődés közepén találva, a- történelmi viszontagságok, nemzetközi

⁶⁴ Vö. Aloisi okfejtését Ignotus e kötetben szereplő írásaival!

megszorítások és a területi határok közé beszorítva, Olaszország az az ország, amelynek az államok Közgyűlése előtt igazságot kérő proletár hangját hallatnia kell.

Pompeo ALOISI báró
nagykövet, Olaszország első küldötte

Fordította: Bognár Böbe

8. DOKUMENTUM

OLASZORSZÁG TILTAKOZÁSA AZ ELLENE MEGSZAVAZOTT SZANKCIÓK MIATT

Róma, 1935. november 11.⁶⁵

Forrás: Országos Levéltár, KÜM K63 213. cs. 23/41. 506—509. lap.

*

1. Az olasz kormány a múlt év október 7-i jegyzékében, illetve Olaszország a Népszövetség Tanácsába és Közgyűlésébe küldött diplomatája nyilatkozatban tiltakozott a Gensben, az olasz–etióp konfliktussal kapcsolatban hozott határozatok alapelvei ellen.⁶⁶ Visszautasította, hogy megsértette volna a Népszövetség Alapokmányának 12. cikkelyében vállalt kötelezettségeket.⁶⁷ Most, amikor több ország részéről folyamatban van a feni határozatok gyakorlati megvalósítása az Alapokmány 16. cikkelye alapján⁶⁸, hogy nagyobb nyomást gyakoroljanak Olaszországra, az olasz kormány újult erővel és határozottsággal tiltakozik az ellene alkalmazott szankciók súlyossága és igazságtalansága miatt.

Az olasz kormány ellenérvei: 1. Nem vették kellő mértékben figyelembe az olasz jegyzékben felsorolt érveket; 2. A Népszövetség Alapokmányát nem a szóban forgó helyzetnek megfelelően alkalmazták.

2. A Tanács és a Közgyűlés legutóbbi ülése után kialakult helyzet vezetett a tiltakozáshoz olasz részről. Olaszország jogos érveit nyilvánvaló tények támasztják alá, és semmissé teszik azokat a döntéseket, amelyeket csupán feltevésekre alapoztak, s melyek ellen Olaszország jogi és morális alapon újra és újra tiltakozni fog. Olaszország védelem alá vette az eddig félcivil szervezetek vezetése alatt álló népességet, eltörölte a rabszolgaságot a fennhatósága alatt álló területeken. 16 ezer rabszolgának adta meg azt a szabadságot, melyet hiába vártak az addisz ababai kormánytól, annak

⁶⁵ Miután a Népszövetség Közgyűlése többségi szavazattal kimondta, hogy Olaszország felelős a háború kirobbanásáért, 1935. október 9-én az 54 tagállam arról szavazott, hogy szankciókkal sújtsák-e Olaszországot. 50 állam igennel szavazott, 3 tartózkodott (Magyarország, Ausztria és Albánia), míg Olaszország – természetesen – ellenezte ezt. A Tanács a szankciók kidolgozása érdekében a Tizennyolcas Bizottságot állította fel. A gazdasági jellegű intézkedéseket az 50 államnak 1935. november 18-án kellett életbe léptetni.

⁶⁶ *Société des Nations, Journal Officiel*, 1935. pp. 1214–1226.

⁶⁷ A 12. cikkely a vitás kérdések békés elrendezésére vonatkozik. Ld. a 27. jegyzetet.

⁶⁸ 16. cikkely: háborút okozó állam elleni intézkedések. Ld. az 5. jegyzetet.

ellenére, hogy az a Népszövetségbe való felvételekor vállalta az Alapokmányban foglaltak betartását és az ezzel járó kötelezettségeket, amely magában foglalja a rabszolgaság felszámolását is.⁶⁹

A felszabadított népesség Olaszországban nem agresszort lát, hanem olyan hatalmat, amely képes arra, hogy gyakorolja a hatékony védelem jogát, melyet a Népszövetség Alapokmányának 22. cikkelye is elismer⁷⁰, mint a fejlettség magasabb fokán álló nemzetek civilizációs küldetését. Ezt alátámasztja a Soa-i kormány⁷¹ és az akszumi vallási szervezet⁷² hatalma alól felszabadított tigrinya népek⁷³ magatartása, és valószínűleg hasonlóan reagálnának azok a nem amlara törzsek is, amelyek több, mint fél évszázad óta kegyetlen elnyomás és pusztítás alatt szenvednek. Figyelembe kellene venni a Népszövetség genfi határozatait követő hasonló eseményeket, és levonni belőlük a megfelelő következtetéseket. Tagadhatatlan, hogy Olaszország új kötelezettsége a benne bízó népek megvédése, mert ahol ez a fennhatóság megszűnne, borzalmas megtorlásoktól kellene tartani.⁷⁴

3. A fenti és az azokhoz hasonló bizonyítékok ellenére a Népszövetség mégis kitart amellett, hogy az olasz-etióp konfliktus kérdésében szó szerint alkalmazza a törvény betűit, ezzel kiölve abból minden szellemiséget. Több állam kormányát így vették rá arra, hogy elhamarkodott és szigorú keretek között lefolyt tárgyalásokon mérlegelje és készítse elő az Olaszországra vonatkozó döntéseket. Továbbá a nyomásgyakorlás mértékéről is egy olyan konferencián állapodtak meg, amely nem a Népszövetség szerve⁷⁵, s amely anélkül végezte és végzi munkáját, hogy Olaszországot bármilyen módon informálná. Ezért az egyes kormányok egymástól függetlenül felelnek az

⁶⁹ 1935. október 2. és november 11. között Olaszország sikerült elfoglalnia Etiópia északi részét. Ezeken a területeken azonnal bevezették az olasz közigazgatást és „rabszolga-felszabadító” rendeletet adtak ki. Arról, hogy az említett 16 ezer rabszolga mihez kezdett hirtelen támadt szabadságával, mélyen hallgattak...

⁷⁰ A már sokat emlegetett „mandátum”-cikkelyről van szó.

⁷¹ Soa: Etiópia középső tartománya, amelyben a főváros, Addisz Ababa is található.

⁷² Akszumban található az Etióp Orthodox Egyház vallási központja, amely e jegyzék kiadásakor már olasz megszállás alatt volt.

⁷³ Tigre, tigrinya: az amharákkal rokon sémi eredetű nép Etiópia északi részén. Az itteni főurak alkották Hailé Szelasszié legerősebb ellenzékét, és közülük néhányan lepaktáltak az olaszokkal, amit azok – természetesen – mint bizonyítékot igyekeztek felhasználni.

⁷⁴ Ez a félelem teljesen alaptalannak bizonyult. Amikor 1941-ben Hailé Szelasszié visszatért, gyakorlatilag nem volt felelősségre vonás, még a kollaboránsok körében sem.

⁷⁵ Ez így nem teljesen fedi a valóságot. A szankciók kidolgozását ténylegesen a népszövetségi szervezet végezte. Más kérdés, hogy azok hatékonysága érdekében tárgyaltak a Népszövetségen kívüli államokkal is (pl. USA, Németország).

Olaszországgal szemben alkalmazott szankciókért és azok jogi megalapozottságáért.

4. Az elsőként tervbe vett szankció, amelyet a fenti bizottság javasolt a résztvevő országok számára, azaz a fegyverek és lőszeresek embargója Olaszországgal szemben, Etiópia érdekeit szolgálná. Az embargó hozzájárul az olasz kormány által a szövetségben már felvázolt különleges és fenyegető helyzet súlyosbodásához, ezért az olasz kormány kénytelen volt saját eszközeivel biztosítani gyarmatainak a nyugalmat.

Az embargó, ahelyett, hogy elősegítené a konfliktus megoldását az Alapokmány szellemében, inkább elmélyíti és elnyújtja azt. Meg kell említenünk azt is, hogy a fegyverek szabad bevétele Etiópiába ellentétben áll a Népszövetség Bizottságának javaslatával, amely szerint az 1930 óta megegyezsre képtelen három szomszédos államot szigorú nemzetközi felügyelet alá kellene vonni, és még békeidőben is korlátozni és ellenőrizni kellene a hadianyagok importját a zavargások megfékezése érdekében.

5. Az Egyeztető Bizottság különböző mértékű gazdasági és pénzügyi szankciókat dolgozott ki, figyelmen kívül hagyva, hogy korábban a hasonló konfliktusok során erre még nem volt példa, holott esetleg súlyosabbak is voltak, mégsem léptettek életbe semmilyen békét szorgalmazó eljárást. A Bizottság végül azt a javaslatot tette, hogy a résztvevő államok együttesen és végleg léptessék életbe a javasolt szankciókat, melyek mértékéről és időtartamáról azonban nem szolgálnak konkrét adatokkal. Ilyen típusú szankciókat első alkalommal Olaszországgal szemben léptetnének életbe, amit az olasz kormány és az olasz nép igazságtalannak és önkényesnek tart, s melyek ellen a királyi kormány erőteljesen tiltakozni fog.

6. Olaszországnak kötelessége, hogy felhívja a Népszövetség tagállamainak figyelmét a Genfi Egyeztető Bizottság által javasolt szankciók gazdasági és erkölcsi súlyára, valamint azokra a következményekre, amelyekkel kockára teszik egy nagy nemzet jelentős hozzájárulását a Népszövetség fő feladataihoz, az újjáépítéshez és az együttműködéshez, tovább rontva ezzel a már így is megtépzott világgazdaság helyreállításának esélyeit.

Senki sem vitathatja az olasz kormány azon jogát, hogy népét meg kell védenie és biztosítani kell a létezéséhez szükséges alapfeltételeket. Ezért olyan gazdasági és pénzügyi intézkedéseket lesz kénytelen meghozni, amely jelentős változást fog előidézni a valutaárfolyam és kereskedelem alakulásában, abban a mértékben, amely elengedhetetlen az ország működéséhez. A teljes olasz exportra vonatkozó tilalom olyan ellenséges lépésnek számít, amely feljogosítja az olasz kormányt bármilyen ellenintézkedés megtételére.

Ezen felül az olasz kormány úgy véli, a szóban forgó esettől függetlenül is be kell látni, hogy egy 44 millió főt magába foglaló piac kizárása a világgazdaságból azzal fenyeget, hogy ellehetetleníti a világ több millió dolgozójának biztos megélhetési forrását és életét.⁷⁶

A szankciók és ellenintézkedések súlyos etikai és pszichológiai következményekkel járnak majd, zavart okozva a lakosság körében, s ez még akkor érezhető lesz, ha a szankciók teljesítették feladatukat. Ez azt eredményezi, hogy a világgazdaság még nagyobb válságba kerül.

7. Olaszország, mely a Népszövetség alapító tagjaként fiainak vérért áldozta azért, hogy ez szövetség létrejöheszen, mindeddig nem szándékozott kiválni a genfi intézményből, annak ellenére, hogy nem ért egyet a kárára hozott intézkedésekkel, mert szeretné elkerülni az ellentétek elmélyülését.⁷⁷

Az olasz kormány, miközben minden tehetségével azon munkálkodik, hogy megakadályozza a jelen helyzetből fakadó újabb konfliktusok kialakulását, úgy érzi, fel kell hívnia a Népszövetséget alkotó államok kormányainak figyelmét arra, hogy mekkora felelősség terheli őket a folyamatban lévő szankciók bevezetéséért és azok súlyos következményeiért. Az olasz kormány örömmel venné, ha az érintett kormányok értesítenék arról, hogy saját szuverén megítélésük szerint milyen mértékben szándékoznak alkalmazni az Olaszországgal szembeni megszorító intézkedéseket.

Suvich⁷⁸

*Fordították: Pintácsi Katalin,
Schnell Zsuzsa,
Szomorú Róbert*

⁷⁶ Bár a szankciókat elméletben 50 állam szavazta meg, a gyakorlatban ezek ratifikációja az egyes országokban közel sem volt zökkenőmentes. Ld. Litvinov cikkét kötetünkben. Svájc például eleve csak elvi hozzájárulását adta, hangoztatva, hogy a nemzetközi pénzügyvilágban betöltött központi szerepe nem teszi lehetővé a szankciók gyakorlati alkalmazását. Tetemes levéltári anyag áll rendelkezésre arra nézve, hogy az egyes államok miként játszották ki a szankciós tilalmakat (ezek hivatkozásától most terjedelmi okok miatt eltekintek).

⁷⁷ Az, hogy ezt megemlítették, nyílt fenyegetés volt a Népszövetségre nézve. Bár Olaszország majd csak a konfliktus lezárulása után válik ki a szövetségből, a szankciók bevezetése után a Tanácsnál üres maradt az olasz képviselőnek fenntartott hely.

⁷⁸ Fulvio Suvich: olasz külügyi államtitkár 1932 és 1936 között. Ellenezte az Anschlusst és az olasz-német közeledést.

9. DOKUMENTUM

VANSITTART, A BRIT KÜLÜGYI ÁLLAMTITKÁR TÁVIRATA DRUMMOND RÓMAI BRIT NAGYKÖVETNEK

„Hoare – Laval – tervezet”⁷⁹

London, 1935. december 10.

Forrás: Documents relating to the Dispute between Ethiopia and Italy.

London, 1935. pp 13–16.

*

Kérem, hogy az alábbi sürgős közleményt továbbítsa Signor Mussolini, valamint az Ön francia kollégája⁸⁰ részére: —

Az Egyesült Királyság és Franciaország kormányai nagyon szívesen látnák az olasz—abesszin konfliktus befejezését még a Tizennyolcas Bizottság⁸¹ Genfben, december 12-ére kitűzött ülése előtt. Ezért tekintettel a felek közti megegyezés iránti általános érdekre, a Nemzetek Szövetsége tagállamainak számos képviselője által november 2-án, Genfben tett felhívásával kapcsolatban, hogy folytatódjanak az erőfeszítések a békéltetés érdekében, Sir Samuel Hoare és Pierre Laval urak Párizsban eszmecsere⁸²t folytattak, ahol igyekeztek felvázolni a megegyezés alapjait. E vonatkozásban beszámoltak a már Genfben tett erőfeszítéseikről és az olasz kormánnyal korábban folytatott eszmecsere⁸²ről, így készek arra, hogy elcset tegyenek az olasz törekvéseknek mindaddig, ameddig azok összhangba hozhatók a Nemzetek Szövetsége alapelveivel és elismerik Etiópia szuverenitását.⁸² Meg vannak győződve arról, hogy a rendezés megvalósítható az Ötös Bizottság irányelvei szerint, amely a múlt év szeptemberében kapta békéltető mandátumát a Nemzetek Szövetségétől, így amellett döntöttek, hogy hamarosan bizonyos javaslatokat tesznek e Bizottságnak.

Laval és Sir Samuel Hoare urak örömmel vennék, ha Signor Mussolini elfogadná ezt tárgyalási alapként, tekintet nélkül a viták credményére,

⁷⁹ A tervezet két névadójáról, Pierre Laval francia, és Samuel Hoare angol külügyminiszterről kapta a köztudatba átment nevét. Az elképzelés, mint majd látjuk, csaknem Etiópia kétharmadát olasz kézre juttatta volna. A várható nemzetközi felháborodást elkerülendő, a diplomaták igyekeztek titokban tartani legalább addig, amíg az érintett felek választ nem adnak. A tervezet azonban mégis idő előtt kitudódott. Taylor szerint ez adta meg a kegyelemdőfést a Népszövetségnek. Taylor, *i. m.*, pp. 122–126. Id. még: Marcus, Harold G.: *Haile Sellassie*, i. m. pp. 170–172.

⁸⁰ A római francia nagykövet ebben az időpontban Charles de Chambrun volt.

⁸¹ A Tizennyolcas Bizottság a szankciók betartásának felügyeletével, illetve esetleges kiterjesztésének vizsgálatával volt megbízva.

⁸² A csillagok közti részekre vonatkozóan ld. a 89. számú jegyzetet.

amelyeknek még a Bizottság összeülése előtt meg kellene születniük. Következésképp egyúttal úgy döntöttek, hogy szigorúan bizalmasan közlik vele Kormányaik mindazon javaslatát, amelyeket az Ötös Bizottság elé fognak terjeszteni, és amelyek e távirat függelékét képezik. Remélik, hogy az Olasz Kormány válasza a lehető legrövidebb időn belül megérkezik, tekintettel a közelgő genfi találkozóra. Amennyiben, miként azt remélik, e válasz alapvetően kedvező lesz, Franciaország és az Egyesült Királyság Kormányai azonnal megteszik a szükséges lépéseket, hogy az Ötös Bizottságot december 12-ére össze lehessen hívni. Ebben az esetben ugyanis a bizottság módosítani tudná az ugyanerre a napra egybelűvott Tizenhét Bizottság napirendjét. Sir Samuel Hoare és Pierre Laval urak ugyanakkor igen fontosnak tartják azt megtudni, hogy Signor Mussolini készen áll-e az Olasz Kormány és az Ötös Bizottság közti együttműködés előkészítésére.

Miután meg vannak arról győződve, hogy az olasz kormányfő méltányolni fogja azt a barátságos hangnemet, amely e közleményt ihlette, arra kéri, hogy sürgősen, késlekedés nélkül vegyen részt a tárgyalásban, hozzájárulva a nemzetközi helyzet legkedvezőbb kilátásaihoz.

⁸³ A rendezés alapja, melyet Önnel közlök, magában foglalja azt is, hogy Etiópia korlátlan szuverenitással tengeri kijáráshoz jut, és ez elsősorban Assab kikötőjéről, valamint egy eritreai területsávról való lemondással valósul meg.

Amennyiben az Ön véleménye szerint e megoldás akadályozza az előterjesztés elfogadását, vegye figyelembe, hogy ennek hiányában az Egyesült Királyság és Franciaország Kormányai felkészültek arra, hogy megkönnyítse Etiópia tengerre való kijutását az Ötös Bizottsághoz beterjesztett módon.⁸⁴

FÜGGELÉK

I. — Területcserék

Nagy-Britannia és Franciaország Kormányai megegyeztek abban, hogy ajánlatot tesznek az Etióp Császár Ófelségének az Etiópia és Olaszország közötti alábbi területcsere elfogadására: —

(a) *Tigré*⁸⁵. — Kelet-Tigré területének átengedése Olaszország részére, amelynek határai megközelítőleg délen a Gheva folyó, nyugaton pedig egy

⁸³ A szöveg innentől nem a követhet, hanem Mussolinihez szól.

⁸⁴ Vagyis Etiópia kikötője Zeila (Brit Szomáliföld) lehetett volna.

⁸⁵ Tigré: Etiópia ősi tartománya az ország északi részén.

északról délre futó vonal, amely Axum (etióp oldalon) és Adua (olasz oldalon) között halad.⁸⁶

(b) *A határok kiigazítása Danakilország és Eritrea között* úgy, hogy azok délre futnak Aussa határa felé, és Etiópiának megadják a szükséges területet ahhoz, hogy az alább ismertetett módon kijusson a tengerre.⁸⁷

(c) *A határok kiigazítása Ogaden és Olasz Szomáliföld között.* — Kiindulva attól a ponttól, ahol Etiópia, Kenya és Olasz Szomáliföld határai találkoznak, az új olasz—etióp határ nagyjából északkeleti irányban fut, Iddidolónál metszi a Oueb Shebeli folyót, kelet felől elhagyja Gorahei-t, nyugat felől Wandarab-ot, majd ott találkozik Brit Szomáliföld határával, ahol az metszi a 45. hosszúsági fokot.

E határmegállapítás garantálja Brit Szomáliföld törzseinek jogát, hogy az Olaszországnak juttatott területeken található legelőket és kutakat használhassák.

(d) Etiópia korlátlan szuverenitással tengeri kijáráshoz jut. Az elképzelés szerint e kijáratot az Olaszország által átengedendő terület, Assab kikötője és egy ahhoz vezető területsáv alkotja majd, Francia Szomáliföld⁸⁸ határai mentén.

Az Egyesült Királyság és Franciaország Kormányai fel fogják használni befolyásukat Addisz Ababában és Genfben, hogy a Nemzetek Szövetsége által jóváhagyott, Olaszország számára fenntartott dél-etiópiai gazdasági expanziós és leteleptetési zónához a Császár Őfelsége jóváhagyását adja.

E zóna határai: keleten az Etiópia és Olasz Szomáliföld közti kiigazított határ, északon a 8. szélességi fok; nyugaton a 35. hosszúsági fok; délen az Etiópia és Kenya közti határ.

E zónán belül, amely Etiópia integráns részét képezi, Olaszország kizárólagos gazdasági jogokat fog élvezni, amelyeket egy előnyben részesített társaság vagy hasonló szervezet gyakorolhat, megfelelően a bennszülöttek és a külföldiek jogainak. E társaság fogja gyakorolni ezen el nem csatolt területek felett a tulajdonjogot, a bányák és erdők kiaknázásának monopóliumát, stb. E szervezet köteles hozzájárulni az ország gazdasági

⁸⁶ Vagyis a tervet készítői gondosan ügyeltek arra, hogy etióp kézen maradjon az ősi koronázó székhely (Axum), ugyanakkor az 1896-os olasz vereség helyszíne az olaszoknak jusson. A két város között alig 25 km a távolság. Ugyanakkor a Gheva (Giba) folyó kanyargós futása miatt nem világos, hogy Tigré székhelye, Makallé melyik félnek jutott volna.

⁸⁷ Aussa a régi császári közigazgatás egyik tartománya volt. Miként az előző, ez a „területmeghatározás” is meglehetősen felületes.

⁸⁸ Dzsibuti.

működéséhez, valamint a jövedelneiből származó kiadásokkal részt vállalni a bennszülött lakosság szociális jellegű körülményeinek javításában.

E zónában a Császár fennhatósága alatt az etióp közigazgatás gyakorol ellenőrzést, a Nemzetek Szövetsége által felvázolt támogatási terv segítségével. Olaszország e szolgálatokban hangsúlyos, de nem kizárólagos részt kap, amelyek felett a Központi Kormányzathoz tartozó egyik főtanácsadó teljes ellenőrzést gyakorol. A szóban forgó főtanácsadó, aki olasz nemzetiségű lehetne, a szóban forgó ügyekben a Legfőbb Tanácsadó asszisztense lesz, akit a Nemzetek Szövetsége delegál a Császár mellé. A Legfőbb Tanácsadó azonban nem lehet az Etiópiával határos Hatalmak egyikének sem az állampolgára.

A támogatási szolgálatok egyik legfőbb feladata, úgy a fővárosban, mint a fenntartott zónában az, hogy biztosítsa az olasz állampolgárok biztonságát és vállalkozásaik szabad fejlődését.

Az Egyesült Királyság és Franciaország Kormányai jószándékkal arra törekszenek, hogy biztosítsák, e szervezet, amelynek részleteit a Nemzetek Szövetségének kell kidolgoznia, teljes mértékben megvédje Olaszország érdekeit e régióban.

Hasonló táviratok küldettek az Addisz Ababa-i brit és francia nagyköveteknek.⁸⁹

Fordította: Szélinger Balázs

⁸⁹ Az etiópiai brit követhoz eljuttatott távirat szövege a megfelelő alanyi módosításokkal csaknem szóról szóra megegyezik a fenti szöveggel, azonban a fent csillaggal jelzett részek kimaradtak belőle.

10. DOKUMENTUM

MAGYAR ÁLLÁSFOGLALÁS AZ OLASZORSZÁG ELLEN TERVEZETT SZANKCIÓK ÜGYÉBEN

(báró Velics László felszólalása)⁹⁰

Genf, 1935. október 9.

Forrás: OL KÜM K107 75. cs. 1028/1935.⁹¹

*

Az Olaszország elleni szankciók alkalmazására vonatkozó javaslat, melyet a Népszövetség szerződésszegéssel foglalkozó Tanácsa nyilvánított ki, Magyarországot különösen nehéz és kényes helyzetbe hozza.

Nem akarom újra felemlíteni azokat a fájdalmas érzéseket, melyek e percben Magyarországot áthatják, midőn intézkedéseket kell hozni egy olyan országgal szemben, amely Magyarország iránt évszázados barátsággal viseltetik, és amely ország már számtalan alkalommal nyilvánította baráti érzelmeit, amelyekért jelen pillanatban is szükségesnek tartom elismerő hálámat kifejezni.⁹²

Mielőtt a vita tárgyát érinteném, szükségesnek tartom röviden ismertetni a szankciók elvének kérdését oly módon, ahogy e kérdés Magyarország számára felvetődik. A Népszövetség, mint intézmény, és annak Alapszerződése is egyetlen célból lettek megteremtve és létrehozva, ez pedig a béke fenntartása, a béke fenntartása pedig azt jelenti, hogy mindazon okok megszüntetésén kell munkálkodni, amelyek háborút idézhetnek elő.

⁹⁰ Báró Velics László volt Magyarország népszövetségi képviselője.

⁹¹ A beszédnek három változatát ismerjük (mindhárom francia nyelven): (1) Báró Apor Gábor, a külügyminiszter állandó helyettese által Genfben telefonon lediktált szöveg, (2) az előbbi szöveg alapján Velics László által készített fogalmazvány, (3) a végül elhangzott beszéd Budapestre táviratozott szövege. Az első kettő még azt tartalmazza, hogy Magyarország nemmel szavaz. A tartózkodás tényét népszövetségi kiadványokból ismerjük. Az alábbiakban a táviratos változatot közöljük, amelynek viszont megsemmisült a vége.

⁹² Magyarország 1927-ben kötött örök barátsági szerződést Olaszországgal, ezzel kiszabadulva az 1918 óta tartó külpolitikai elszigeteltségből. A két világháború között a revízióért folytatott diplomáciai küzdelemben Olaszország volt Magyarország legfőbb pártfogója. Éppen ezért hazánkat igen kényesen érintette a szankciók ügyében való kötelező állásfoglalás. Végül a „legkisebb rossz” elve alapján a magyar diplomácia a tartózkodás mellett döntött. Bővebben ld. Szélingér Balázs: „A Tengely kovácsai”. *Magyarország és az olasz–etióp konfliktus, 1935–1936*. In: Diákörri Dolgozatok (Szeged), vol. I. (1999), pp. 81–85.

Egyértelmű, hogy a nemzetek élete nem statikus, rögzült keretek között zajlik, hanem a maga természet adta szabályait követve folyamatos mozgásban van. A Népszövetség alapvető feladata öröködni azon, hogy e folyamatok szabályozott feltételek mellett menjenek végbe, a Népszövetség gondoskodása által már előkészített, megtisztított terepen.⁹³

Felteszem a kérdést, vajon a jelen esetben minden eszközt igénybe vettek-e és kimerítettek-e annak érdekében, hogy elérjék az imént felvázolt célt. Felteszem a kérdést, vajon valóban ez-e az az eset, amikor a szankciókat kell alkalmazni, amelyek mint ultima ratio, az egyértelmű rosszindulatra vannak fenntartva. Nem a magyar kormánynak kell erre a kérdésre választ adnia.

Arra fogok tehát szorítkozni, hogy világossá tegyem a magyar kormány álláspontját a jelenleg felvetődő kérdésben, amely az, hogy bizottság kinevezését tervezik, amelynek ki kellene dolgoznia egy tervet abból a célból, hogy szankciókat alkalmazzanak Olaszország ellen.

Ami a gazdasági szankciókat illeti, Magyarország egészen sajtáságos helyzetben van. A Népszövetség számtalan határozata és jelentése, amely az Alapszerződés 16. cikkelyére vonatkozik, arról intézkedett, hogy figyelembe kell venni az egyes országok különleges követelményeit és körülményeit, mivel lehetséges, hogy bizonyos gazdasági szankciók rendkívül ártalmas hatást gyakoroljanak még az abban résztvevő államok számára is, és így az államokra nézve súlyos veszélyeket rejtenek magukban. Következésképpen úgy tűnik, hogy a Népszövetség által követett céloknak jobban megfelel, ha a szövetség tagjainak bizonyos mozgásszabadságot hagynak meg.

A Tanácsnál, amely évek óta ellenőrzi Magyarország összes pénzügyeit, senki sem ismeri jobban Magyarország összes pénzügyi és gazdasági nehézségeit. Olaszországnak az amúgy is beszűkült és korlátozott piacokról való kizárása Magyarország gazdasági és pénzügyi egyensúlyának teljes felborulását eredményezné. A mindezideig csak nagy nehézségek árán fenntartott egyensúlyt az Olaszország felé irányuló export tette lehetővé. (...)

Fordította: Szélinger Balázs

⁹³ A nemzetközi diplomácia mozgástere, mint a történelem dinamizmusának feltétele, visszatérő motívum e dokumentumgyűjteményben. Vö. Aloisi, Bethlen és Ignóty irásaiival!

11. DOKUMENTUM

Herczeg Ferenc:⁹⁴

MAGYARORSZÁG GENFBEN

Forrás: Pesti Hírlap, 1935. okt. 15.

*

„(...) Ugy gondoljuk (...), nem végzünk felesleges munkát, ha megvilágítjuk az okokat, melyek arra kényszerítették Magyarországot, hogy a szankciók kérdésében így határozzon és nem másképp.⁹⁵ Abból a megállapításból kell kiindulnunk, hogy a magyarság politikai gondolkodását évek óta a trianoni békeszerződés megváltoztatásának vágya irányítja. Ez olyan célkitűzés, melyben a kormány és a nemzet minden tagja egyesül. A magyarokat a nagyvilág eseményei elsősorban abból a szempontból érdeklik, hogy elősegítik-e, vagy hátráltatják-e az ő nemzeti céljaikat. És természetes, hogy az olasz—abesszin viszályt is kizárólag ebből a szempontból figyelik. (...) Mindmáig csak egy hatalom találtatott, melynek kormánya nyíltan és ünnepélyesen fölvette nemzeti célkitűzése sorába a Magyarország ellen elkövetett igazságtalanságok jóvátételét. A népek, történelmük borus napjaiban kiválóan fogékonyak a baráti rokonszenv iránt és nagyon természetes, hogy az olasz kormány nemes és bátor állásfoglalása a hála és szeretet kötelékeivel fűzte a magyarságot Olaszországhoz. Midőn a magyar kormány Genfben állást foglalt a szankciók kérdésében, egyáltalán nem is volt szabad választása, hanem saját lelkiismeretének szava és az egész magyar nemzet egyértelmű óhajta szerint, Olaszország mellé kellett állnia. Erkölcsei lehetetlenség, hogy a magyar nemzet szankciókat kívánjon az egyetlen állammal szemben, mely céljául tűzte, hogy Magyarországot kiszabadítsa elviselhetetlen helyzetéből. Ez Magyarország genfi állásfoglalásának valódi oka. Az erkölcsi szempontok mellett egészen jelentéktelenek azok a gazdasági megfontolások, melyek Genfben szóba

⁹⁴ Herczeg Ferenc (1863—1954) a korszak talán legnépszerűbb írója, valamint az 1927-ben lord Rothermere kezdeményezésére alakult Magyar Revíziós Liga elnöke. A Liga afféle paradiplomáciai tevékenységet folytatott, amely a külpolitikailag meglehetősen elszigetelt Magyarországnak különösen fontos volt, igaz, a hivatalos külpolitika képviselői időnként nem nézték jó szemmel tevékenységét. Kapcsolataik révén azonban olyan helyekre is eljuttathattak, ahová a hivatásos diplomaták nem.

⁹⁵ Magyarország tartózkodott a szavazástól, gyakorlatilag *nem*et mondott az Olaszország ellen bevezetett szankciókra.

kerültek.⁹⁶ Igaz azonban, hogy a magyarságra nyomasztó súllyal nehezedik a tudat, hogy tagadhatatlanul ellentétbe került azzal a szellemmel, melyet a Nemzetek Szövetsége képvisel. A magyarok ismerik és elismerik a Népszövetség eszmei célkitűzéseit és szolidárisak azokkal. (...)

⁹⁶ Azaz: Herczeg érzelmi-morális alapra helyezte az egész kérdést, megfeledkezve (vagy tudomást sem véve) arról, hogy a hivatalos diplomácia nem fogékony erre. Ezt jól tükrözik azok a nyugatról küldött riportok, amelyek a Pesti Hírlapban e cikk megjelenése után láttak napvilágot. Herczeg cikke ugyanis különnyomatként több világnyelven is megjelent, s ezeket Európa nagyobb városaiban terjesztették.

12. DOKUMENTUM

gróf Bethlen István⁹⁷

MAGYARORSZÁG NÉPSZÖVETSÉGI POLITIKÁJA

Forrás: Pesti Napló, 1935. nov. 17.

— részletek —

*

(...) Az abesszin konfliktussal kapcsolatban Magyarország nem csatlakozott az Olaszország ellen folyamatba tett népszövetségi szankciókhoz és e magatartását a külföldön sok helyütt kedvezőlenül ítélték meg. Szemünkre vetették, hogy szembefordultunk a Népszövetség alapeszméivel, árulói lettünk a békének, hogy hálátlanoknak bizonyultunk a Népszövetséggel szemben, holott mennyit köszönhetünk neki és még azt is mondták, hogy a zavarosban akarunk halászni és útokban bizonyára koalíció kiépítésén fáradozunk, amelynek segítségével Európai mai térképének erőszakos úton való megváltoztatására törekszünk.⁹⁸ (...) A magyar népszövetségi politika irányadó szempontjainak teljes félreértése tűnik ki a hangoztatott vádakból. Mindenekelőtt nem lehet a legkisebb kétség sem aziránt, hogy a magyar népszövetségi politika — éppen úgy, mint akármelyik más európai államé — a béke mindenekelőtt való biztosítását tűzte ki céljául. És ha a magyar kormány a jelen konfliktus alkalmával más következtetések levonására jutott, mint más kormányok, a kérdés csak az, hogy végeredményben a kettő közül melyik politikai irány áll inkább a béke érdekében. (...) Az európai győztes államok békepolitikájának kiindulópontja és bibliája a Népszövetség alapokmánya. A népszövetségi paktum volt eddig az, amely a világbéke mellé három főbiztosítékot állított oda.

⁹⁷ Gróf Bethlen István (1874–1946). 1921-től tíz éven át Magyarország miniszterelnöke. Az 1927-es olasz–magyar barátsági szerződés elsősorban az ő érdeme. 1931-ben lemondott, ám Horthy Miklós kormányzó bizalmasaként továbbra is végzett diplomáciai feladatokat. Az olasz–etióp háború idején már az angol-orientáció híve, egyéb megfontolásokból azonban mégis szankcióellenes magatartást vett fel (ld. a további jegyzeteket). Bethlen itt közölt cikke megjelent angolul is, a *Danubian Review* 1935. novemberi számában.

⁹⁸ Bethlen, mint angolbarát politikus, itt voltaképpen azokra a felszólalásokra reagált, amelyek az angol parlament alsóházában hangzottak el, s amelyekben több angol képviselő (köztük Attlee, a későbbi miniszterelnök) elítélte Magyarországot a szankcióktól való távolmaradása miatt. A felszólalásokat ld. *Parliament Debates, House of Commons*, vol 305. (1935), pp. 89, 92, 115.

Az első ilyen biztosíték a Népszövetség összes tagjainak abban a kötelezettségében rejlik, amely szerint egymás területi épségét és függetlenségét tiszteletben tartani kötelesek, ha pedig köztük vitás kérdések merülnének föl, a vitát a paktum 12—18. szakaszai értelmében a választott, illetve a hágai nemzetközi döntőbíró, vagy a Népszövetség tanácsának és közgyűlésének döntése alá bocsátják.⁹⁹

A béke második garanciája a tagoknak a paktum 8. és 9. szakaszában vállalt abban a kötelezettségében van lefektetve, amely az általános és arányos leszerelésre vonatkozik.

Végre az utolsó és a magyar politikai közvélemény felfogása szerint époló szükséges és el nem mellőzhető alappillére a békének a paktum 19. szakasza, amely arról gondoskodik, hogy olyan nemzetközi megegyezések, amelyek az élet keresztülhaladt és valamely okból új rendelkezést kívánnak, a Népszövetség közbejöttével revízió alá vehetők.¹⁰⁰ (...)

Az a békepolitika tehát, amely a békének e három együttjáró, egymással teljesen koordinált, egymást kölcsönösen kiegészítő, egymás nélkül csak problematikus értékkel bíró pilléreit nem egyidőben és nem párhuzamosan akarja kiépíteni, hanem közülük csak az egyiket kiragadva, például minden súlyt csakis a szankciók működésére kíván fektetni, lehet ideig-óráig eredményes, de inkább áll a meglevő jogrendet mindenáron való konzerválni törekvők diktatúrájának, mint a végleges békeműnek a szolgálatában, ami a nemzetek jogos és igazságos érdekeinek csakis kompromisszumán épülhet fel. Az ilyen politika pedig ezt a kompromisszumot nemcsak hogy nem mozdítja elő, hanem egyenesen akadályozza, késlelteti, sőt illuzórikussá teheti. (...) A Népszövetség politikája tulajdonképpen a tagállamok összességének vagy többségének, vagy a hatalomban legerősebb tagállamoknak a politikája. Az az állam tehát, amely a Népszövetségben kialakult többségnek vagy hatalmasabb államoknak a politikája ellen lép fel, nem a Népszövetség vagy annak eszméi ellen foglal evvel a magatartásával állást, nem Népszövetséggel szembe magatartást tanúsít, hanem a paktum ellen, hanem a paktum értelmében jár el és annak megfelelően szuverén jogkörébe eső működést fejt ki. Ahogy nem ellensége még a parlamentarizmusnak és a parlamentáris kormányformának a parlamentekben helyetfoglaló ellenzék azért, mert valamely konkrét kérdésben a kialakult többséggel helyezkedik szembe, épűgy nem vét még a népszövetségi eszme ellen az az állam sem, amely a többségtől eltérő más

⁹⁹ Kötetünk szinte valamennyi írására érvényes, de Bethlenére különösen, hogy megértésük feltételezi a népszövetségi Alapszerződés bizonyos szintű ismeretét. Ahol szükségesnek látszott, igyekeztem az egyes cikkelyek tartalmát a lábjegyzetekben összefoglalni (ld. a megelőző dokumentumokat is).

¹⁰⁰ Ld. a 9. jegyzetet.

békepolitikát tart célravezetőnek és ezért nyíltan állást foglal a többség által hozott határozatokkal szemben, amelyeket éppen a béke nagy érdekei szempontjából tart esetleg károsnak.¹⁰¹ (...) Közel tizenhat év telt el azóta, hogy a Népszövetség alapokmányát aláírták és e hosszú idő alatt egy perc sem múlt el, amelyet a győztes államok fel ne használtak volna arra, hogy a fennálló nemzetközi jogrend védelmére valamely új biztosítékot ki ne eszeljenek és annak megvalósítását meg ne kíséreljék. (...) Tizenhat év alatt végre egyetlenegy kísérlet sem történik a békét esetleg fenyegető dinamikus erőknél a 19. szakasz útján való kellő mederbe terelése végett. A fennálló igazságtalan és tarthatatlan állapotok revíziójának lehetőségéről senki sem akart hallani. Még azt is gondosan kerülték, hogy a 19. szakasz értelmét, alkalmazásának feltételeit és a vele kapcsolatos eljárási szabályokat megállapítsák, sőt ellenkezőleg, aki, mint például mi magyarok, a 19. szakaszt csak felemlíteni is merte, egyenesen üldözésnek, fenyegetéseknek volt kitéve, és mireánk is mint békebontókra, ujjal mutattak. Egyenesen háborúval fenyegettek meg arra az esetre, hogyha e szakasz alapján revíziót kérnénk, mert eljárásunk — szerintük — a békebontással lett volna egyenlő, holott nyilvánvaló, hogy a népszövetségi alapokmány értelmében éppen ezek a fenyegetések jelentenek veszélyt a békére, ami ellen a paktum 11. szakasza alapján¹⁰² adott esetben tulajdonképpen mi kérhetnők joggal a Népszövetség tagállamainak a segítségét. A békeszerződésnek igen sok intézkedése, megkötésük óta, tényleg revízió alá is került, de csak *via facti*, többé-kevésbé a Németország által teremtetett *fait-accomplis*-¹⁰³ révén, egyetlen egy esetben sem a Népszövetség kebelében a 19. szakasz alapján lefolytatott procedura révén, amit mindig gondosan sikerült elkerülniök,

¹⁰¹ Joggal merülhet fel a kérdés, hogy Bethlen fejtegetései egyáltalán miként kapcsolódnak az olasz–etióp konfliktus, illetve a szankciók problémájához. Bizonyára maga Bethlen is érezte, hogy analógiája a magyar revíziós törekvések és az olaszok afrikai „béketeremtése” között meglehetősen sántít. Mindazonáltal érvelése (ha követjük logikáját) elfogadható marad. Számunkra ma már egyértelmű Olaszország agresszív szándéka, de a harmincas évek közepén sokakkal sikerült elhíttetni, hogy Etiópia a fejlődésnek olyan fokára jutott, hogy háborús potenciálja fenyegeti a szomszédos területeket, s Olaszország nem tesz mást, mint preventív háborút folytat; vagyis *határmódosítás folyik a béke megőrzése érdekében*. Itt kapcsolódik össze az etióp „ügy” a magyar revízióval, mert – mint Bethlen írja – a két dolog abban mindenképp megegyezik, hogy nézete szerint az Alapszerződés 19. cikkelye alapján lehetne rendezni őket.

¹⁰² A 11. cikkely kimondja, hogy a háborúval való fenyegetőzés „a Szövetséget a maga egészében érdeklő ügy”.

¹⁰³ *‘via facti’* = a tények útján (latin), ill. *‘fait accompli’* = kész tények (francia): diplomáciai kifejezések arra vonatkozóan, amikor egy állam a tárgyalásos viszonyt mellőzve, kész tények elé állítja a többieket.

nehogy ebben a tekintetben precedens teremtsék. (...) Látható mindebből, hogy a Népszövetségnek azt a magasztos hivatását, hogy a világbéke minden eshetőség ellen gyakorlati garanciákkal bástyáztassék körül, a kebelében vezető szereppel bíró hatalmak egészen egyoldalúan fogták fel, gyakorlati végrehajtását egyoldalúan és részrehajlóan kísérelték meg, mert minden idejüket és gondjukat tulajdonképpen a meglevő nemzetközi status quonak a fenntartására és szankciókkal való biztosítására fordították. Arról, hogy a világ — amint ezt teóriában most már elismerik — nem statikus, hanem evolúciónak van alávetve, hogy a dinamikus crők játékának bizonyos teret kell adni és hogy csak az a békemű lehet tartós, amely elasztikus rügökon nyugszik, nemcsak teljesen megfeledkeztek, hanem az ebből folyó következmények levonását tudatosan akadályozták meg. Minden próbálkozásuknak a célja eddig az volt, hogy a mai állapot lehetőleg megmerevítettessék és örökidökre konzerváltassék. Így annak a törekvésnek, hogy a párizskörüli békék status quoja minden lehető támadás ellen biztosítva legyen, most már tizenhat éves történelme született meg és a Népszövetség egész idejét és politikai gondját úgyszólván e kérdés megoldásának szentelte. (...) Emiatt az okok miatt, nézetem szerint, nemcsak Magyarország, de általában a legyözött államok is mindaddig, amíg az említett 19. szakasz körül a helyzet nem változik, nem járulhatnak hozzá ahhoz, hogy a népszövetségi paktum 16. szakaszában foglalt szankciók automatikussá tétessenek. Ha ehhez hozzájárulnának, az is megtörténhetnék, hogy például Magyarország adott esetben kénytelen volna olyan szankciókban résztvenni, amelyeket a békeszerződések valamely igazságtalan intézkedésének védelmére, vagy bármely igazságtalanság fenntartása érdekében határozna el a Népszövetség többsége, talán éppen valamely legyözött állammal szemben. Összes érzelmeinek és saját meggyözödésének ilyen megtagadására egy nemzet sem kapható. Ha valamely kormány ilyenre vállalkoznék, a felháborodott közvélemény amúgyis azonnal elseperné. Ha pedig ilyet a jövőre ígérne meg, csak rosszhiszeműen tehetné, és csak olyan ígéretet tenne, amiről tudja, hogy adott esetben megtartani úgysem képes. (...) Mindezekből kifolyólag mindaddig, amíg a mostani helyzet meg nem változik, Magyarországnak létérdeke, hogy szabadkezét minden kollektív szankcióval szemben fenntartsa és minden ilyen adott esetben a legjobb belátása szerint mérlegelje a körülményeket. Ha abban a meggyözödésben él, hogy a 19. szakasz segítségével kellett és lehetett volna az ügyet rendezni, ne adjon segédkeztet ahhoz, hogy igazságtalan állapotokon másképp, mint háborúval ne lehessen változtatni. Nézetem szerint ez az egyedüli helyes békepolitika is, nem pedig az, amely nem ad intézményesen módot arra, hogy az élet által felvetett kérdések a Népszövetség kebelében legyenek békés eszközökkel

elintézhető és a létező káros állapotok revízió alá vehető, hanem az igazságtalan vagy a nemzetek jogos érdekeit sértő állapotokat, ha töríkszakad is, büntetőexpedíciókkal akarja megvédeni. Ez a békepolitika előbb-utóbb véres összeütközésekre és háborúra kell, hogy vezessen.

13. DOKUMENTUM

G. B. Shaw:¹⁰⁴

MI AZ IGAZSÁG AZ OLASZ—ABESSZIN KONFLIKTUSBAN?

Forrás: Pesti Napló, 1935. okt. 20

— részletek —

*

A Duce mindenesetre felkavarta a világot. Etekintetben talán még a Führert is fölülmultha. A német ügy¹⁰⁵ meglehetősen egyszerű volt. A versaillesi szerződés arra szolgált, hogy Németországot az állandó alárendeltség helyzetében tartsa. Hitler felismerte, hogy a győztes szövetségesek nem fognak ezért a szerződésért harcolni. Igen érthetően féltek. Így azután Hitler a leigázó szerződésparagrafusokat olyan gesztussal távolította el, mely Gabriel Rosetti¹⁰⁶ soraira emlékeztet: »Ha valaki hüvelykujját az orrába dugja, akkor meg lehet róla a véleményünk«, — ebben az esetben a Népszövetségről. Nem maradt más hátra, minthogy ketten egymásnak mentek, aztán az egyik odébb állott. Ebben megegyeztek. Elég volt. Helyesnek találtuk, hogy egyik kezünkkel gyáva, dilettáns, és képtelen szerződést írjunk alá, a másikkal pedig egy ugyanilyen képtelen egyezményt, melyet a szövetségesek egy pillanatra sem fontoltak meg és amelyet komoly helyzetben egyáltalában nem is akartak betartani.¹⁰⁷ (...)

Ez az olasz ügy azonban sokkal komplikáltabb. Amikor Mussolini, mint valami romantikus jelenség, szembenéz az egész világgal és a pokolba küldi, akkor két összeegyeztethetetlen pártra szakítja a világot. Az egyik párt a pacifisták csoportja, amely mindig a legvadabb szekták közé tartozott. Ezek vérről és vasról panaszkodnak. A másik a militaristák párta. Ezek, a

¹⁰⁴ George Bernard Shaw (1856—1950) ír származású angol író, a Larousse lexikon szerint „műveit szenvedélyes igazságkeresés jellemzi”. 1925-ben irodalmi Nobel-díjat kapott. Véleménynyilvánítása elsősorban nem azért érdekes, mert magyar lapban (is) napvilágot látott, hanem mert jól jellemzi azt aényt, hogy Mussolini fasiszmusával a szellemi élet számos kiválósága rokonszenvezett a két világháború között. Magyar részről e tekintetben Ilatár Győző és Szabó Lőrinc nevét kell megemlítenünk.

¹⁰⁵ A rajnai demilitarizált övezet német megszállásáról van szó 1936. márciusában.

¹⁰⁶ Dante Gabriel Rossetti (1828—1882) angol költő és festőművész.

¹⁰⁷ A „dilettáns” szerződés minden bizonnyal az 1935. nyarán megkötött angol—német flottaegyezmény, amely sokak szemében (elsősorban francia szemekben) a versailles-i békerendszer és a Népszövetség elárulása volt. Bővebben ld. II. Haraszti Éva: *Szerződésszegők. Az angol—német flottaegyezmény, 1935. június.* Bp., 1972.

félelem nyomásának hatása alatt kijelentük, hogy mindenáron helyt kell állnunk. Ennek a konfliktusnak morális attitűdjei a komédiák egész sorát adják. A legelőkelőbb attitűd az, hogy itt tulajdonképpen nem is Hailé Szelasszié áll szemben Benito Mussolinival, hanem a nemzetek fölötti jog, melyet a Népszövetség képvisel, áll szemben a zsákmányra vágyó nacionalizmussal, a faszizmussal (...). Exaltált erkölcsi állásfoglalások iránti előszeretetünk az ilyesmire szenvedélyesen reagál. De veszély rejlik ebben. Mert egy ilyen ügyet Olaszországgal szemben csak logikusan lehet felfogni. A helyzet teljes logikája pedig nemcsak azt jelenti, hogy fiatal embercinkkel bombákat dobunk Rómára és Firenzére, Velencére és Veronára, Ravennára és Páduára, ahol egykor oly élvezetesen töltöttük szabadságunkat.¹⁰⁸ Azt is jelenti ez, hogy Újzélandot, Kanadát, Ausztráliát, Indiát, Gibraltárt és a délafrikai dominiumokat átesszük a Népszövetséghez, szóval a brit birodalomnak mindazokat a területeit, melyeket pontosan úgy foglaltunk el, mint ahogy most Olaszország akarja Abesszíniát. »Követem példájukat, uraim« — mondta a Duce, amikor az ügy elkezdődött. (...) Egy gonosztevőt egy rendőrrel egy asztal mellé ültetni és azt állítani, hogy ők ketten most már fontos politikai testületté váltak, groteszk dolog.¹⁰⁹ (...) A brit birodalom túlnyomó többségében a színesek birodalma. Ezek pedig nem olyan színűek, mint mi: nem világos pirosak. Ha, mint civilizált európaiak az olaszokat segítjük győzelemhez, megkockáztattuk azt a veszélyt, hogy fenyegető ellenhangulatot váltunk ki. Afrikában és Indiában sem teszünk magunknak jó szolgálatot, ámbár a hinduk még jobban lenéznek az afrikaiakat, mint az olaszok. Ha viszont a négust segítjük győzelemhez, akkor a világos piros, vagy fehér faj preszízst, mely máris sokat szenvedett a japánoknak az oroszok fölött aratott győzelme miatt, és a Népszövetségnek a mandzsú kérdésben való kudarca után, még súlyosabb csapás fogja érni, mint ami valami távoli ország részérő érhető. (...) Senki sem tehet rosszabb szolgálatot Oroszországnak, mint az, aki ma Olaszországot Németország karjaiba kergeti és a szovjetkormányt háborúba sodorja, holott Oroszországnak legfőbb létérdeke, hogy teljesen a belső ügyeire koncentrálja magát és ezért nagyon jól jön neki, hogy Olaszország olyan

¹⁰⁸ Az olasz–etióp konfliktus számos dimenziója közül az angolok számára az volt a legfenyegetőbb, hogy 1935. nyarától közel egy éven át egy angol–olasz mediterrán háború fenyegetett. Ennek a háborúnak a felvállalását többen szorgalmazták (pl. Churchill), mivel azonban az angol vezérkari félretájékoztatták az olasz flotta ütőképességét illetően, Anglia nem vállalta a háborút. A téma feldolgozását ld. Marden, Arthur: *The Royal Navy and the Ethiopian Crisis of 1935-36*. In: *American Historical Review*, 1970. pp. 1327–1356.

¹⁰⁹ Arra céloz, hogy amikor Etiópia képviselője Genfben felszólalt, az olasz képviselő kivonult a teremből.

üggyel van elfoglalva, mely a kommunizmus szempontjából közömbös.¹¹⁰ A négust persze súlyosan érinti az ügy. De még mindig jobb, ha megmondjuk az igazat. Kérdés, hajlandó lesz-e népével is elhiteni ezt az igazságot. Ez a nép egyszer már megverte az olasz hadsereget.¹¹¹ Miért ne ismétlődhetnék ez meg még egyszer? Lehet, hogy a legközelebbi nagy civilizáció egy néger civilizáció lesz. Semmi tudományos alapja nincs annak a felfogásnak, hogy a világos piros, vagy olajbarna ember zseniálisabb, mint a barna, sárga vagy fekete. (...) Nem ugyanolyan dicsőséges-e a negriték és arabok történelme, mint Olaszországé és az angoloké, feltéve, hogy ezt a történelmet ugyanúgy írják: tudniillik ditirambusokban dicsóítik ma a győzelmeket és egy szót sem írnak a vereségekről. (...) A nagy kapitalista államokban megszervezett ember feltétlenül le fogja verni azt az embert, aki törzsi szervezetben él. (...) Mindenesetre feltételezem, hogy a négusnak harcolnia kell. Ha ezt nem tenné, akkor a törzsek talán gyávaságért megölnék. Végső fokon azonban mégis a polgár fog győzni. Mi több: az európai hatalmaknak a polgár mögé kell állniuk, még akkor is, ha úgy kell tenniük, mintha a Ducera gyakorolnának nyomást. Akarva, nem akarva, hüeknek kell maradniuk a civilizációhoz, akármilyen is az. Meg kell engednünk Olaszországnak, hogy az ellenséggel megmérkőzzön, mert ha ezeket a harcos hegyi törzseket nem küszöböljük ki, akkor megölnék bennünket. (...) Közben azonban a brit hipokrizisnek nevezett jó kínai erkölcs, mely jóhiszeműségében mindig megható, azt követeli, hogy tartsunk ki a népszövetségi alapokmány mellett. Angliának meg kell tartania adott szavát, bár ezen szívből nevetnének a világ minden részében szétszórta élő írek. Mi nem járhatunk el egyedül, tehát a Népszövetséget kell rávenni, hogy ugyanígy járjon el. (...) Fellendül a konjunktúra és én dupla kamatot fogok kapni megtakarított kis pénzem után. »Juda Oroszlánja«¹¹² pedig védelmünk alatt, majd komoly előadást tart a Ducenak Genfről, feltéve, ha a Duce továbbra is ragaszkodik ahhoz, hogy ne az elveinket kövesse, hanem inkább a példánkat. (...)

¹¹⁰ Shaw itt téved: a kommunisták természetesen hallatták a hangjukat, bár nem annyira Etiópiaért, mint inkább a fasiszmus ellen (lényeges különbség!). A Kommunista Internacionálé fokozta illegális tevékenységét Olaszországban.

¹¹¹ Valójában kétszer is: 1887-ben Dogalinál a IV. Yohannes, 1896-ban pedig Aduánál a II. Menelik által vezetett etióp csapatok győzték le az olaszokat.

¹¹² Az etióp uralkodó ősi címeinek egyike.

14. DOKUMENTUM

Edvard Beneš:¹¹³

HARC EURÓPA KOLLEKTÍV BIZTONSÁGÁÉRT ÉS AZ OLASZ- ETIÓP HÁBORÚ

Prága, 1935. november 5.

Forrás: Dr. Edvard Beneš: Der Kampf um die Kollektive Sicherheit in Europa und der italienisch—abessinische Krieg. Exposé des Ministers der Auswärtigen Angelegenheiten in den Aussenausschüssen des Abgeordnetenhauses und des Senates am 5. November 1935.

(Čechoslovakische Quellen und Dokumente Nr. 10.) Prága, 1935.

— részletek —

*

A leszerelési konferencia több évi munkája után meg kell állapítanunk, hogy nem sikerült megegyezni a fegyverkezéssel kapcsolatban, és az egyes államok kénytelenek nagy erőfeszítéseket tenni és anyagiakat áldozni hadseregük fenntartására. A biztonsági és békegarancia megvalósításáról szóló nehéz tárgyalások is csak részleges sikerrel zárultak, s egészen váratlanul egy háborús konfliktus kellős közepén találtuk magunkat, amely ma az afrikai kontinensen tombol, azonban súlyos árnyékot vetít az európai kontinensre is. Ez a konfliktus zavart keltett az európai nagyhatalmak között — első ízben a Népszövetség tizenhat éves fennállása óta (...)

Két megoldatlan kérdéssel léptünk be ebbe az évbe, amelyek 1934 végén Európában súlyos, sőt háborús konfliktusokkal fenyegettek. Itt a Saar-problémára¹¹⁴ és az 1934. október 9-iki marseilles-i tragédiára¹¹⁵ gondolok, amely jugoszláv—magyar konfliktusban fejeződött ki. (...)

¹¹³ Edvard Beneš (1884–1948), csehszlovák államférfi. 1918–1935 között külügyminiszter, 1935–1938 és 1946–1948 között köztársasági elnök. 1940-től 1945-ig a londoni csehszlovák emigráns kormány miniszterelnöke. Az olasz–etióp konfliktus idején több ízben Csehszlovákia népszövetségi képviselője (a Közgyűlés elnökeként is). Itt közölt beszéde 1935. november 5-én hangzott el a csehszlovák külügyi bizottságban. Mint dokumentum, látszólag talán nem illeszkedik szervesen gyűjteményünkbe, mégis éreztetni szeretnénk, hogy az olasz–etióp konfliktus a Kisantant tagállamainak is súlyos problémákat okozott. Ezenkívül Beneš nagyszerűen összefoglalja a konfliktus főbb eseményeit.

¹¹⁴ A Németországgal kötött versailles-i béke értelmében 1935-ben népszavazást kellett tartani a Saar-vidék hovatartozásának kérdésében. 1935. januárjában a saar-vidékiek több, mint 90 százaléka a Németországhoz tartozás mellett döntött.

A befejezetlenül maradt 1932—1934. évi leszerelési tárgyalások 1935-ben tovább folytatódtak azon az alapon, hogy Németország felhagyott a tényleges leszerelési tárgyalásokkal.¹¹⁶ Ezeket a tárgyalásokat Angliával egyetértésben Barthou miniszter kezdeményezte, s további tárgyalásokat készítettek elő Litvinovval, a szovjet kormány képviselőjével. Utazásokat folytattak Varsóba, Prágába, Bukarestbe és Belgrádba, ily módon előkészítve a Keleti Paktum tervezetét.¹¹⁷ (...)

1935 február 1-én Franciaország és Anglia képviselői Londonban találkoztak, és közös eljárásban és programban egyeztek meg. Ezek értelmében véglegesen meg kellene vitatni a Keleti Paktumot Németországgal, Szovjet-Oroszországgal, Lengyelországgal, Csehszlovákiával és a balti államokkal, továbbá tárgyalásokat folytatni a légi egyezményről Anglia, Németország, Franciaország között, Belgium és talán Hollandia részvételével. Ezen kívül elő kell készíteni Németországgal a fegyverkezési korlátozásokról szóló egyezményt. (...)

1935. január 7-én Rómában Laval és Mussolini miniszterelnökök jegyzőkönyvet írtak alá egy messzemenő francia—olasz egyezményről. Franciaország és Olaszország tisztázta korábbi nézeteltéréseit, megoldották a régi területi vitát Líbia határaitól, ezen kívül a Kisantant, Ausztria és Magyarország hallgatolagos jóváhagyásával megegyeztek a közép-európai politikáról. A protokoll kölcsönös segítségnyújtásra és a közép-európai államok függetlenségének védelmére — itt Ausztriára gondoltak — kötelezte Franciaországot és Olaszországot. Ezzel kapcsolatban van a Dunai Paktum. E Paktum egyfelől általános politikai megneemtámadási szerződést, másfelől egy kölcsönös politikai szerződést fog tartalmazni arról, hogy az államok nem avatkoznak egymás belügyeibe, és a Paktum résztvevői tiszteltetben tartják egymás területi integritását.¹¹⁸ (...)

¹¹⁵ 1934. októberében egy horvát terrorista Marseille-ben lelőtte I. Sándor jugoszláv királyt és Barthou francia külügyminisztert. Ezt követően felmerült a gyanú, hogy a merénylet Magyarországon képezték ki, és e vád alól Magyarország csak nagy nehézségek árán (és Olaszország segítségével!) tudta magát tisztázni.

¹¹⁶ Németország 1933-ban bejelentette kilépését a Népszövetségből. A számos szakirodalmi pontatlanság miatt meg kell jegyeznünk, hogy végleges kilépése csak 1935-re datálható, mert az Alapszerződés két éves felmondási időt írt elő, amit Németország be is tartott.

¹¹⁷ Barthou 1934. őszi halálával a francia külpolitika egyik progresszív szakasza ért véget. A külügyminiszteri poszton helyébe lépő Pierre Laval ugyan még megkötötte a Barthou által nyíltan útított francia—szovjet paktumot (1935. május), de az eredeti elképzelésektől eltérően katonai egyezmény nélkül. Így viszont fabatkát sem ért Csehszlovákia biztonsága szempontjából. Taylor, *i. m.* pp. 110—113.

¹¹⁸ Nem kívánom itt részletezni az ún. Keleti (másképp: Dunai) Paktum tervezetét — mint ismeretes, sohasem jutott el a megvalósításig. Ennél sokkal fontosabb, hogy

Eközben Németország 1935. március 16-án nagy horderejű belső intézkedést hozott: bevezették az általános hadkötelezettséget és a hadsereg újjászervezését, amivel a versailles-i béke határozatait egyoldalúan hatályon kívül helyezte, és ezt azzal indokolta, hogy a leszerelési konferencia nem oldotta meg feladatait. Ezzel a keleti és nyugati paktumokról folyó tárgyalások új megvilágításba kerültek, mert Németország fegyverkezésének kérdését a nagyhatalmak szerint a nevezett két paktum aláírásával összefüggésben kellett volna megoldani.

Ezek az események vezettek egy újabb konferencia összehívására Stresa-ba, 1935. április 11–14. között, amelyen Anglia, Franciaország és Olaszország vett részt. (...) Ez a konferencia előkészített egy határozatot a német eljárás ellen, valamint foglalkozott a leszerelési tervekkel, valamint a Keleti és a Dunai Paktum véglegesítésével is.¹¹⁹ (...)

Az olasz–abesszin konfliktus az egyik legnagyobb európai esemény 1918. óta. (...) Úgy tűnik, hogy az 1933–1934-es európai események, a Balkán és Közép-Európa konszolidációja, amit a Kisantant és a Balkánantant együttműködése tett lehetővé, a németországi belső események és katonai hatalmának növekedése, a Szovjetunió megjelenése az európai politikában, a német–lengyel egyezmény, s az ezzel együtt növekvő ausztriai félelmek az olasz politikát ahhoz a szemlélethez vezették, hogy érdekében áll megegyezni Franciaországgal, biztosítani a fennálló állapotot Közép-Európában és kiterjeszteni politikai érdekeit egy másik irányban, nevezetesen a gyarmati szférában.¹²⁰ (...)

E helyzetben jelent meg hirtelen az abesszin probléma. (...) Csehszlovákia ebben a kérdésben semleges, és az is marad, nem avatkozik

Laval és Mussolini 1935. januári megbeszéléseinek volt egy titkos záradéka, melyben Laval – bár utólag letagadta – „szabad kezét” adott Mussolininak Etiópia megszállásához. A részleteket ld.: Askew, W. C.: *The Secret Laval-Mussolini Agreement of 1935 on Ethiopia*. In: *Middle East Journal*, winter, 1961.

¹¹⁹ Az említett Stresa-i konferencia az olasz–etióp konfliktus fontos állomása. A jelek arra vallanak, hogy ez lehetett volna az utolsó alkalom, amikor Mussolinit még viszonylag könnyedén le lehetett volna beszélni az etiópiai akcióról. Miután azonban az angol és francia diplomaták szóba sem hozták a kérdést, a „Duce” beleegyezésnek vélte a hallgatást. Mindennek legjobb leírása: Churchill, W. S.: *A második világháború*. I. köt. Bp., 1989. pp. 52–53. A levéltári adalékokra nézve ld. Szélinger, i. m. pp. 74–75. (lábjegyzetben); továbbá Taylor „szokásos” meghökkenő ellenvetése: Taylor, i. m. p. 116.

¹²⁰ Beneš arra utal, hogy Mussolini kellő realitással felmérte, Németország megerősödése megérlette azt a pillanatot, amikor megsarolhatja Franciaországot: ha nem adja jóváhagyását a gyarmati terjeszkedéshez, feladja Ausztria védelmezését. Ormos Mária szerint Mussolini számára Ausztria mindig is alku tárgya volt. Ormos Mária: *Mussolini*, pp. 283–284.

az Olaszország és Abesszinia közti harcba, s a jövőben sem fogja beleértani magát egészen addig, amíg nem kényszerül közvetve vagy közvetlenül valamilyen formában foglalkozni vele, aminek az okai csakis a genfi népszövetségi tárgyalások lehetnek, amelyek a szövetség minden tagjára érvényesek.¹²¹ (...)

Az olasz követelések nem csupán határrendezésre vonatkoznak. Olaszország Abessziniában hasonló státust akar, mint amilyen Franciaországnak van Marokkóban. Ezen kívül szeretné, ha a tulajdonképpeni Abesszinia az egykori belső abesszin területekre korlátozódna, így az olasz gyarmati Eritrea össze lenne kötve a déli olasz gyarmattal, Szomáliával. (...) Mint ismeretes, az abesszin kormány jól látta az események komolyságát, és első ízben már 1934. december 14-én a Népszövetséghez fordult. Az olasz kormány sokáig elutasította a Népszövetség illetékességét.¹²² (...) Olaszország egyidejűleg hangsúlyozta, hogy az olasz gyarmatok biztonsága az abesszin konfliktus miatt veszélyben forog, ami miatt az év eleje óta mind jelentősebb haderőt vezényelnek Afrikába. (...) Genfben remélték, hogy az Anglia, Franciaország, Olaszország, valamint Abesszinia közti egyezmény megakadályozhatja a katonai konfliktust. Ezért már ez év januárjától diplomáciai tárgyalások folytak Róma és London között, ami miatt 1935. májusában a Népszövetség Tanácsa a tárgyalásokat ebben a kérdésben az abesszin delegáció fáradozásai ellenére elnapolta, és hozzájárult ahhoz az indítványhoz, miszerint 1935. június 12-ére Párizsba egy olasz—francia—angol konferenciát hívnak össze, amelyen kidolgozzák az egyezmény konkrét javaslatait, majd beterjesztik Abessziniának. Ezért küldték Eden minisztert még 1935. júniusában Rómába, hogy egyezsége jusson. Arra az esetre, ha ezen az úton nem születne egyetértés, úgy határoztak, hogy nem lehet megakadályozni az egész vita Népszövetség elé terjesztését, hogy ott az Alapszerződés előírásai szerint tárgyalják meg. (...) Jóllehet mindkét hatalom elismerte, hogy Olaszország jelenléte Abessziniában bizonyos gazdasági előnyökkel járna, és legvégső esetben még a kölcsönös területcseréhez is hozzájárultak volna — amelyről Abesszinia még nem nyilatkozott véglegesen —, a javaslatok nem elégitették ki az olasz

¹²¹ Csehszlovákia semlegessége a konfliktusban több, mint kérdéses. Először is: 1935. október 9-én szankciókat szavazott meg Olaszország ellen. Másodszor: a háború előestéjén Csehszlovákia volt Etiópia egyik fegyverszállítója. A szemtanú beszámolója: Farago, Ladislav: *Abyssinia on the Eve*. London, 1935. pp. 4, 14.

¹²² Az 1928-ban kötött olasz—etióp örök barátsági szerződés értelmében a vitás ügyeket választott bíróságnak kellett volna rendeznie, ezért Olaszország némiképp joggal vethette Etiópia szemére, hogy az azonnal a Népszövetséghez fordult (az első bejelentés 1934. december 14-én volt).

követeléseket. Úgy tűnik, az olasz kormány egy ideje már elhatározta, hogy az egész vitát közvetlenül Abessziniával, adott esetben akár katonailag intézi el, amennyiben a tárgyalások keretein belül követeléseik nem kapnak elégtételt. (...) 1935. szeptember 9-ére összehívták a Népszövetség rendes közgyűlését, amelynek így automatikusan foglalkoznia kellett az egész konfliktussal. Időközben az olasz katonai előkészületek egy bizonyos mértékig előrehaladtak, és a katonai hadműveletek megkezdése már csak hetek vagy napok kérdése volt. A Népszövetség Tanácsa megkezdte a vita tárgyalását az Alapszerződés előírásai szerint és egy öttagú rendkívüli bizottságot bízott meg a megegyezésről szóló utolsó közvetítési ajánlat kidolgozásával, amelyet az olasz kormány a minisztertanács határozatával szeptember 21-én elutasított, míg Abesszinia bizonyos kikötésekkel elfogadta. (...)

1935. október 2-án az eritreai és szomáliai olasz hadsereg megkezdte az abessziniai hadműveleteket. A Tanács megállapította, hogy az olasz kormányzat a hadműveletek megindításával Abesszinia, mint a Népszövetség tagja ellen, megsértette a népszövetségi Alapokmány 12. cikkelyét, amely szerint egyetlen népszövetségi tag sem kezdhet háborút egy másik tag ellen mindaddig, amíg a Tanács előtt a vitáról folyó tárgyalások be nem fejeződnek. Ettől a pillanattól kezdve a Népszövetség minden tagjának joga és kötelessége volt a 16. cikkely értelmében szankciókat alkalmazni Olaszországgal szemben.¹²³ (...)

A Népszövetség Közgyűlését, amely idén Csehszlovákia elnöksége alatt folytatja felelősségteljes munkáját, tekintettel a komoly nemzetközi helyzetre nem rekesztették be, és az Alapokmány megsértésének problémáját a Tanács kezdeményezésére október 9–11-én megtárgyalták. A Közgyűlés 54 tagjából négyen (Olaszország, Ausztria, Magyarország, Albánia) ellene szavaztak, a többi 50 állam pedig azt az álláspontot fogadta el, amelyet a tanács tagjai.¹²⁴ (...)

Jelenleg a három nyugati nagyhatalom között tárgyalások folynak, hogy új alapot teremtsenek a béke visszaállításához és a vita egyezmény általi megoldásához. E vonatkozásban különösen a francia miniszterelnök, Laval keresi fáradhatatlanul a megegyezéshez vezető utat.¹²⁵ Nem lehet kétséges, hogy mi is a legnagyobb örömmel üdvözlőlnénk, ha igyekezetét siker koronázná. Jőmagam már Genfben, mint a Népszövetség legutóbbi

¹²³ Bethlen István cikke éppen erről szól: értelmezése szerint a 16. cikkely értelmében a tagállamoknak joga, de nem kötelessége volt a szankciók alkalmazása.

¹²⁴ Mint korábban már említettem, valójában csak Olaszország szavazott a szankciók ellen, míg Magyarország, Ausztria és Albánia tartózkodott. Más kérdés, hogy a tartózkodás egy ilyen esetben *de facto* a szankciók ellenzése volt.

¹²⁵ Ld. az un. „Hoare–Laval-tervezetet” (9. dokumentum).

Közgyűlésének elnöke, kijelenttem, hogy a háború kitörésének ellenére, a békés megegyezéshez és a háború beszüntetéséhez vezető út keresése az Alapokmány szellemében foglaltatik. Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy ez nagyon nehéz lesz, mert — ahogy a londoni parlamentben helyesen megjegyezték — egy békés tranzakciónak kell Olaszországot és Abessziniát egyidejűleg kielégítenie. (...)

Úgy tűnik, az olasz kormány, akkor, amikor elhatározta, hogy Abessziniával való konfliktusát minden körülmények között és minden következménnyel számolva megoldja, nem várta, hogy a brit kormányzat és az egész brit birodalom Abessziniá mögé áll Olaszországgal szemben.¹²⁶ (...) Az ellenzéki Munkáspárt az elmúlt és a folyó évben, tekintettel a közelgő választásokra, a népszövetségi politika és az európai kontinens kollektív biztonságának megszervezése mellett foglalt állást. (...) Samuel Hoare, aki mellel Csehszlovákia régi barátja (...), három eszmét fogalmazott meg a jövő genfi brit politikájával kapcsolatban: Népszövetség és nemzetközi közreműködés, a kis államok védelme, valamint a kollektív együttműködésen alapuló általános béke. (...)

Az olasz—abesszin konfliktus arról tesz tanubizonyságot, hogy a béke fenntartásához és saját érdekeinek védelméhez még egy nagyhatalomnak is szüksége van a többi államra, amely a mai formában a Népszövetséget jelenti. (...)

Egészében véve azt lehet mondani, hogy Franciaország és Anglia között egyezség született arról, hogy Anglia imán nem gondol blokádra és a katonai szankciók megvalósítására, másrészt viszont Franciaország Angliával együtt gazdasági és pénzügyi szankciókat vezet be. (...)

Kapcsolatunk Olaszországgal, amely barátságos volt, s most is az, három évvel ezelőtt rendeződött. A Kisantant államaival és Franciaországgal együtt készítettük elő a a Dunai Egyezményt, aminek kapcsán Olaszországgal is kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötöttünk, így köztünk nem csak baráti, hanem bizonyos értelemben szövetségi viszony is kialakult. Sosem felejtettük el Olaszországnak, amit értünk tett a háború alatt, amikor önállóságunk újjászületéséről volt szó. Ma sem feledkezünk meg erről. Számunkra mindennek továbbra is nagy jelentősége van, csakúgy, mint Olaszország és az olasz nép érdemeinek az európai politikában, a világkultúrában és egyáltalán a népek történetében. Semmilyen esemény nem változtathatja meg érzéseinket és nézeteinket. Még a mai események sem, noha Olaszország egy ideje nagy nehézségeket okoz, nem változtathatják meg kívánságunkat, hogy a béke mihamarabb helyreálljon, s hogy sikeresen befejezzük Olaszországgal azt, amit az elmúlt években olyan hasznosan elkezdtünk. (...)

¹²⁶ Ld. a 119. jegyzetet.

Hűek vagyunk a genfi politikához nemcsak eszmei, hanem gyakorlati okokból is. Egy olyan államnak, mint mi, szüksége van arra, hogy érdekeiben és politikájában egy ilyen intézmény álljon mellette. (...) A Népszövetség itteni ellenzői mindent elismerik, de azt állítják, hogy államunk számára veszélyes lehet, ha túlságosan nagy bizalommal ajándékozunk meg a Népszövetséget, mert ez az intézmény nem akadályozhatja meg a háború kitörését. (...) Mi csak azt szeretnénk, hogy a genfi intézmény, konfliktus kitörése esetén támogatna minket politikailag és erkölcsileg, ha anyagilag nem is, mert mi magunk sohasem leszünk támadók. (...) A genfi támadásoknál újonnan megmutatkozik, hogy egy nép, amely nem védekezik minden erejével a támadás ellen, azt Genf is elhagyja, még ha politikailag teljesen mellette is áll. Ezt a jövőben sohasem szabad elfelejtenünk. (...)

Fordította: Németh Mónika

15. DOKUMENTUM

Jászi Oszkár:¹²⁷

A NÉPSZÖVETSÉG JÖVŐJE

Forrás: Századunk, 1936. pp 8–11.

*

Nem akadt az újabb időben vitás kérdés, amely annyi érdeklődést és izgalmat ébresztett volna, mint a Népszövetség jelenlegi törekvése, hogy akaratát rákényszerítse Olaszországra, amelyet a háborús viszályban támadónak nyilvánított. Ennek az ellentétnek erkölcsi vonatkozásaival Mr. Remnie Smith¹²⁸ foglalkozott e helyen. Joggal hangsúlyozta, hogy ebben az ellentétben a Nemzetek Szövetségének és a Kellog-egyezménynek¹²⁹ a szelleme, a törvényes alapra helyezett nemzetközi rend küzd a történelmi államok régi szellemével, amely már legalább hatezer esztendő és amely a háborút, ha az államok alapvető érdekei összeütköznek, a nemzeti politika egyetlen eszközének tekint. A kérdés ez: elképzelhető-e az államok közt másfajta biztosság, mint az, amely erőszakon alapul? Lehetséges-e a lényegbe vágó ellentétek bírósági elintézése, tekintet nélkül az összeütköző államok anyagi és katonai erejére?

Visszafojtott lélegzettel várja a megkínzott emberiség, hogy a Nemzetek Szövetségétől ezekre a kérdésekre választ kapjon. A mult tapasztalatai megrendítették a közvélemény nagy részének bizalmát a genfi intézmény hatékonysága iránt. Gyakorlati nézőpontból a kérdés a következő: a túlnyomó többséggel elhatározott szankciók segítségével a Népszövetség valódi, avagy csak színleges küzdelmet folytat-e céljáért? Ez a cél a nemzetközi erkölcs szempontjából a megtámadott ország területi épségének helyreállításában és abban állana, hogy a támadó visszavonulása után megfelelő kártérítést szolgáltatson az okozott sérelmekért. Magától értetődik, hogy ezt az eszményi mértéket ama körülmények között, amelyek

¹²⁷ Jászi Oszkár (1875–1957) 1919-ben történt emigrációjáig (amikor a Tanácsköztársaság elől Bécsbe menekült) a magyar polgári radikálisok vezéralakja. 1906 és 1918 között a Huszadik Század c. folyóirat főszerkesztője. 1925-ben az Egyesült Államokba költözött és egy kis egyetem, az Oberlin College politológia tanára lett. Itt hangzott el az alábbi előadás 1935. december 17-én.

¹²⁸ Korábban angol munkáspárti képviselő.

¹²⁹ A Briand-Kellogg paktumot 1928-ban Párizsban írták alá. Ez mondta ki először a háborúnak, mint a nemzetközi politika eszközének a tilalmát. Az egyezményhez Olaszország is csatlakozott.

a Népszövetségre nézve fennállanak, jelenleg alkalmazni nem lehet. A legtöbb, ami remélhető, hogy a támadó végcéljának feladására kényszeríthessék, hogy a megtámadott ország szuverénitását respektálják és hogy minden nemzet érezhesse egy újabb imperialista törekvés meghiúsulását.

Ezekből a szempontokból kell megvizsgálni a Gentben végbemenő eseményeket. Két szempont van jelenleg, amelyekből a Liga¹³⁰ célját és eljárását meg szokták ítélni. Igyekezzünk e kétféle magatartást a lehető legpártatlanabban egymással szembe állítani.

A Liga idealista barátai azt mondják: „... A Liga kudarcra Mandzsukuo esetében¹³¹ nem szervi gyengeségének volt következménye, hanem annak, hogy nem volt gyakorlata ily viták kezelésében, hogy az ázsiai színhely távol volt és hogy a gazdasági válság minden országra ránehezedett. Elenben az abessziniai ügyben más a helyzet és a Liga támogatói tisztában vannak azzal, hogy a múlt kudarcai után a Liganak most erős elhatározást és komoly akaratot kell mutatnia. Ami civilizációnk kapujánál történik, az felkelti minden tisztességes ember tiltakozását. Ma, a huszadik században nem tűrhetők tovább a gyarmati terjeszkedésnek e brutális eszközei. Továbbá, ha a Liga ez alkalommal kudarcot vall, az ajtó nyitva áll a holnapi hatalmasabb támadónak és az államok nem találhatnak más módon biztosságot, minthogy állig felfegyverkeznek. Ismétlődne a régi történet, mégis azzal a különbséggel, hogy a Liga veresége az emberiség vereségét jelentené, a nyugati művelődés bukását és a történelem sötét korszakának feléledését.”

Visszont másfelől a realiztikus észjárású emberek, akik egész életükben megszokták a politikai hatalom játékaival a macchiavellisztikus diplomáciát, a Liga jelenlegi problémáit egészen más világításban látják. Az ő gondolatmenetük a következő: „... Ne csaljátok magatokat. Ami a Ligában történik, az csupán Nagy-Britannia imperialista politikájának új fejezete. Az angol konzervatív államférfiak nem sokat törődtek a Liga céljaival és érdekeivel addig, amíg az ő világbirodalmuk csupán akadémikus kapcsolatban állt ezekkel. Nem követeltek szankciókat Japán és Paraguay¹³² ellen. Nem érdeklődtek az iránt, hogy a nemzeti kisebbségek a békeszerződések ellenére mennyit szenvednek; imádták az olasz miniszterelnököket és lelkesen támogatták a harcias diktatúrákat. Most ugyanezek az államférfiak újra felfedezték jogérzéküket, abban a pillanatban, amikor egy imperialista terjeszkedés az ő világbirodalmukat, vagy legalább is annak rendkívüli presztízsét fenyegeti. Egyszerre megfelelő eszköznek találják a

¹³⁰ Liga = Népszövetség (az angol *League of Nations*-ből).

¹³¹ Japán 1931-ben foglalta el Mandzsúriát (Kína).

¹³² Az ún. „chaco-i háború” 1932-ben tört ki Paraguay és Bolívia között.

Népszövetséget arra, hogy a nemzetközi igazságosság glóriája mögé rejtse imperialista céljait. Ismétlődik a régi történet, az örök angol képmutatás: „Istenről beszélnek, de gyapotot értenek alatta.” Ezenfelül a lordok aggódtak választási sikerükért és minthogy 11 millió brit a híres békeszavazás alkalmával a Népszövetség feltétlen támogatása mellett adta szavazatát, tisztában voltak azzal, hogy kudarcot vallanak a választáson, ha nem foglalnak határozottan állást a Liga mellett. Az a játék, amelyet Genfben űznek, aránylag könnyű. Minden kisebb nemzet, néhány kivétellel¹³³ világosan látja, hogy jövője összefügg a nemzetközi biztonsággal és Ligában résztvevő másik két nagyhatalmat ugyanez a megfontolás vezérli. Hitler fenyegető árnyékában a haladó francia közvélemény tudja, hogy a francia hatalom egyetlen lehető erkölcsi alapja a nemzetközi szolidaritás támogatása; Oroszország pedig az ellenséges Japán és Németország közötti veszélyes helyzetében pillanatnyilag feladta a világforradalmi eszméket és szintén mindenképpen meg akarja őrizni a békét.¹³⁴ De lássuk csak, mi történhetik. Vagy egy újabb világháborúval állunk szemben a brit imperializmus javára és a francia status quo megőrzésére, vagy az angol és francia diplomaták megfelelő formulát fognak találni, hogy annyit adjanak Olaszországnak, amennyi szükséges ahhoz, hogy belső helyzete meg ne rendüljön. És akkor Jorda szegény oroszlánya, az abesszin császár kénytelen lesz legnagyobb diplomáciai nyomás alatt öncsonkítást elkövetni és még hozzá megköszönni a Népszövetségnek azokat a szolgálatokat, amelyeket redukált szuverénitása érdekében tett. Nem ez volt-e a jelentősége a Hoare-Laval békejavaslatnak?¹³⁵

Azt kérdeik önök, hogy a kétféle beállítás közül melyik igaz? Úgy gondolom, mind a kettőben van az igazságnak bizonyos eleme. Itt valóban a régi hatalmi politika erői küzdenek egy új nemzetközi elgondolás erőivel. Az, hogy a vezető hatalmak érdekei megfelelnek az Abesszínia melletti állásfoglalásnak, még nem jelenti szükségképp azt, hogy e hatalmakat képmutató megfontolások vezérlik. Ellenkezőleg: egyedüli reményünket, amelyet a nemzetközi igazság iránt táplálunk, abba a ténybe vetjük, hogy minden nemzet becsületes és józan érdeke igenis összeegyeztethető valamennyiük szövetkezésével. És ha a brit kormányt valóban a 11 millió békeszavazat befolyásolta és a választók nyomása kényszerítette a Liga

¹³³ Egyértelmű célzás Albániára, Ausztriára és Magyarországra, akik nem vettek részt a szankciókban.

¹³⁴ Úgy tűnik, Jászi Oszkár itt téved, mert levéltári források arra utalnak, hogy a Moszkva irányítása alatt álló Kommunista Internacionálé a háborús feszültséget ki akarta használni további agitációs célokra.

¹³⁵ Samuel Hoare angol és Pierre Laval francia külügyminiszter béketervéről van szó. Ld. a 9. dokumentumot.

támogatására, ez reményteljes jelnek tekinthető, minthogy ez az egyetlen út, amely a Liga megbízható megalapozásához vezethet. Nyilvánvaló, hogy a népszövetségi egyezmény mindaddig papírrongy marad, amíg nem áll mögötte a civilizált emberiség nagy többségének öntudatos, szervezett és lelkes támogatása. Amíg a világ vezető államainak közvéleménye nem oly világosan kikristályosodva és erélyesen támogatja a Ligát és annak módszereit, mint az Angliában történt, hiú hit, hogy jelentékeny lépés történhetik a béke biztosítására.

Sajnos, ezt az alapvető igazságot gyakran félreértik a Liga legfőbb támogatói is, különösen itt Amerikában. Gyakran halljuk, hogy a főprobléma az, hogyan lehetne megfelelő szerkezetet teremteni és hogy a Liga eddigi kudarcát jogi és közgazdasági kereteinek elégtelensége okozta. Ez nem felel meg a valóságnak. Papíron a Liga minden eszközzel rendelkezik, amely szükséges a világ új rendjének biztosításához, ha ezeket az eszközöket működésbe is tudják hozni. De a Liga önmagát nem helyezheti működésbe. Élő szervezet helyett egy automatát teremtettünk megfelelő mozgató erő nélkül. Ne feledkezzenek meg róla, hogy semmiféle társadalmi szervezet sem cselekedhetik hathatósan tagjai akaratának egysége nélkül. Ily akarategység megteremtése a Liganak döntő problémája.

De hogyan történhetik ez? Csupán a tagállamok törekvéseinek és céljainak homogeneitása, érdekeiknek bizonyos összhangja, továbbá a nemzetközi tisztesség és erkölcs közös törvénykönyve alapján. Éppen ezek az elemek hiányoznak azonban sajnálatraméltó módon. Nincs olyan politikai alchimia, amelynek segítségével egységes és hősi cselekedetre lehetne oly államokat egyesíteni, amelyeknek gazdasági érdekei reménytelenül szétágazók; oly nemzeteket, amelyek uralkodnak és oly nemzeteket, amelyek uralom alatt állanak; nemzeteket, amelyek demokráciában és nemzeteket, amelyek a diktatúra korbácsa alatt élnek; nemzeteket, amelyek elfogadják az egyetemes testvériség stoikus és keresztény eszményét és nemzeteket, amelyek dicsőítik az egyenlőtlenséget és a fajták leigázását.

A Népszövetség kezdettől fogva gyenge volt, mert tagjainak alapvető magatartásában eltérések mutatkoztak. Céljaiból és módszereiből hiányzott az egység. Mintha csak az lett volna a feladata, hogy agyonhallgassa a nyíltan látható nehézségeket és ellentéteket. Az olasz miniszterelnök 1927 júliusában a következőket mondotta: „Kijelentem, hogy tíz éven belül Olaszországra sem önmaga, sem az idegen nem fog ráismerni. Hogy elérhessük célunkat, adott pillanatban 5 millió embert kell tudnunk felfegyverezni; meg kell erősíteni hajóhadunkat és repülőgépeinknek oly hatalmasoknak kell lenniük, hogy motorjaik zaja elnémítson minden más hangot és repülőgépeink szárnyai épúgy elfedjék a napot, mint Xerxes nyilai. Akkor, 1935 és 1940 között, amikor elérjük a döntő időpontot az

európai történelemben, képesek leszünk arra, hogy hangunkat hallassuk és végre elismertessük jogainkat.” És senki sem akadt Genfben és a Népszövetség mai szervezete mellett nem is akadhatott, aki megkérdezte volna, hogy az ily kijelentések hogyan egyeztethető össze a népszövetségi egyezmény szellemével.

Gyermekes elképzelés, hogy a béke védelmére felépítendő szervezet oly kormányokból állhat, amelyek hallgatagon vagy nyíltan aláássák a békét. Ugyanez a zavaros filozófia teszi lehetővé, hogy egynémely békeapostol alapvető nemzetközi szerződések megszegőit igyekszik a Népszövetségben megtartani, vagy oda visszacsalogatni.¹³⁶ Ily módon a Liga egyre nagyobb lehet, egyre monumentálisabb épületekkel rendelkezhetik, még több bizottságot és albizottságot szervezhet, mindig ékesebben szóló professzorokat és klubhölgyeket számíthat támogatói közé, de mindig automata marad. Ma, a kegyetlen nemzetközi atmoszféra súlyos nehézségei között a Népszövetség harcképtelen. Egy mindent felölélő, de alaktalan és őszintétlen Liga helyett többet érne egy kisebb Liga, amely elszántan tudatában van céljának és módszereiben őszinte.

A Liga most történetének döntő szakaszába lép. Meg kell mutatni úgy az őt csodáló, mint kétkedő barátainak, hogy célja egységes és hogy tud cselekedni. Lehetséges, hogy híján van az egyhangúságnak és együttműködésnek, amely szükséges ahhoz, hogy végcélját elérje, de még egy esetleges kudarc esetében is jobban látnám biztosítva a Liga jelentőségét, ha küzdelme őszinte és bátor volna, nem pedig látszatharc csupán, amelyet képmutató módon lepleznek.

Az igazi veszedelem abban áll, hogy a Liga esetleg becsületlenül vall kudarcot, ha ugyanis a vezetőhatalmak félrevezetik a világot azzal, hogy a Liga meghódolását az egység hiánya tette szükségessé. Ebben az esetben a Liga helyrehozhatatlanul ki fog múlni, legalább is minden gondolkodó és tisztességes ember véleményében. Reméljük, hogy a Liga valódi győzelmet fog aratni, a szónak igaz értelmében, vagy legalább is becsületes kudarcot fog szenvedni, amely a világ közvéleményében felébreszti a vágyat egy hathatósabb szervezet, valamint aképviseleti és álképviseleti kormányok éberebb ellenőrzése iránt.

¹³⁶ Utalás Németországra, amely 1933 óta nem vett részt a Népszövetség munkájában, de hivatalosan csak 1935-ben lépett ki onnan.

16. DOKUMENTUM

Makszim Litvinov:¹³⁷

A NEMZETEK SZÖVETSÉGE ALAPOKMÁNYÁNAK 10. ÉS 16. CIKKELYE SIKERTELEN ALKALMAZÁSÁNAK OKAI

Forrás: Revue de Droit International, 1936. pp. 104--112.

(A szerző 1936. június-júliusi népszövetségi beszédeinek összefoglalása)

*

A Nemzetek Szövetsége legutóbbi június—júliusi gyűlésén azért gyűltünk össze, hogy befejezzük a Nemzetek Szövetsége és a nemzetközi politikai élet történetének egy lapját, amelyet nem lehet majd keserűség nélkül olvasni.¹³⁸ Nem vittük véghez azt, amit elhatároztunk, hogy teljesítsük köteleességünket, mint a Nemzetek Szövetségének tagjai, hogy biztosítsuk egyikünk függetlenségét. Olyan kötelezettség ez, melyet nem tettünk meg. Mindannyiunknak egyszerre kell bizonyos mértékig felelősséget és szégyent éreznie. Ez az érzés nem mindenkinél egyforma; nem csak attól függ, hogy ténylegesen egyenként mit tettünk, de attól is, hogy mennyire voltunk készségesek a körülmények által kikényszerített közös akciók támogatásában.

Erről szólván ki kell nyilvánítanom, hogy a szovjet kormány az olasz—etióp konfliktus kezdetétől egy teljesen világos és határozott álláspontot foglalt el, de nem a saját érdekei vagy a hadviselő felekkel fennálló kapcsolatai miatt, hanem a kollektív biztonságról, a nemzetközi szolidaritásról, a Nemzetek Szervezete Alapokmányáról és azon kötelezettségekről alkotott felfogása miatt, amelyeket ez az Alapokmány reá ró.

A Szovjetunió népei csak tiszteletet és szimpátiát éreznek az olasz nép irányában. Érdekeltek abban, hogy a kapcsolatok Olaszországgal megerősödjenek és folyamatosan fejlődjenek, úgy politikai, mint gazdasági

¹³⁷ Makszim Makszimovics Litvinov (1876–1951): szovjet politikus, 1930 és 1939 között külügyi népbiztos. Miután a Szovjetunió 1934-ben belépett a Népszövetségbe, Litvinov hamarosan annak egyik legelismertebb szónoka lett (még akkor is, ha szavai nem mindig értek célt).

¹³⁸ A Népszövetség 1936. júliusában visszavonta az Olaszország elleni szankciókat. Az olasz—etióp konfliktus népszövetségi szakasza ezzel tulajdonképpen véget is ért, és az államok egymás után kezdték elismerni az olasz annexió tényét is. Mindössze öt állam maradt, amely ezt sohasem tette meg: az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Kína, Új-Zéland és Mexikó.

és kulturális szempontból. Mégis, a szovjet kormány kinyilvánította, kész arra, hogy részt vegyen egy általános nemzetközi akcióban Olaszország ellen, azért, hogy megvédjen egy olyan országot, amellyel a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének sem formális, sem tényleges kapcsolata nem volt. A szovjet kormány kötelességének érezte, hogy így szóljon önmagához: „Platon a barátom, de a nemzetközi szolidaritás, a kollektív biztonság elve, — amelyen jelenleg a világ békéje nyugszik — a nemzetközi kötelezettségekkel szembeni lojalitás jelenleg el kell, hogy fojtsák a barátság hangját”!¹³⁹

Azóta az olasz—etióp konfliktusról tartott vita minden állomásánál kormányom kinyilvánította, hogy részt fog venni azokban az intézkedésekben, melyeket az Alapokmány előír és a Szövetség többi tagja közösen elfogadott és érvénybe léptetett. Kormányom a koordinációs bizottság minden határozatát kivétel nélkül és teljes lojalitással végrehajtotta. Mégis eljött a pillanat, hamarabb, mint gondoltuk volna, amikor teljesen világossá vált, hogy meg kell vizsgálni a Genfben hozott határozatokat, mégpedig hasznosságuk szempontjából. Ez a pillanat akkor jött el, amikor a hősies etióp csapatok ellenállása megtört, amikor Etiópia császára és kormánya elhagyta az országot és Etiópia területének jelentős részét elfoglalta az olasz hadsereg.¹⁴⁰ Akkor megértettük, hogy kétségtelenül lehetetlen kizárólag gazdasági eszközökkel kiszorítani az olasz hadsereget Etiópiából és helyreállítani az ország függetlenségét; megértettük, hogy ezt a célt csak komolyabb eszközökkel — beleértve a katonai eszközöket is — érhetjük el. Ilyen lépéseket csak akkor lehetett volna megtenni, ha lett volna egy vagy több állam, amely földrajzi helyzeténél és saját érdekénél fogva elfogadta volna, hogy vállalja a katonai összehúzkodás nehéz terhét. Ilyen államokat nem találtunk magunk között, és ha még találtunk volna is, a többi ország, még mielőtt elkötelezte volna magát ilyen súlyos lépések megétele mellett, olyan garanciákat követelt volna, melyek értelmében hasonló együttműködésre kerülne sor olyan esetekben, ahol az agresszorral kell szembeszállni. Az ilyenfajta garanciák annál inkább szükségesek, mivel egy európai ország, — melynek agresszív szándékai kétségtelenek, sőt ő maga nyíltan vallja — néhány tette és nyilatkozata azt mutatta, hogy fokozott tempóban készül több irányú agresszióra.¹⁴¹ Néhány ország

¹³⁹ Utalás a latin mondásra: „Platón a barátom, de az igazság még inkább a barátom”.

¹⁴⁰ Az olasz hadsereg 1936. május 5-én vonult be az etióp fővárosba, Hailé Szelasszié, kormányának egy részét a még meg nem szállt területekre telepítve, elhagyta az országot. Így az etióp kormány egyik fele Etiópiában működött még egy ideig (amíg az olaszok fel nem számolták), másik fele pedig követte a császárt londoni emigrációjába.

¹⁴¹ Igéértelmű célzás a náci Németországra.

viselkedése ezen tettekkel szemben, és az a végtelenül kedvező és elnéző viselkedésmód végrehajtóik irányában, megrendítették azt az érzést, melyre ezeket a garanciákat közvetlen módon építeni lehetett volna. Ezen tények ismeretében arra a következtetésre jutottam, hogy haszontalan dolog tovább folytatni a gazdasági szankciókat és ilyen módon lehetetlen bármilyen gyakorlati segítséget nyújtani Etiópiának. Úgy tűnik, mintha a Szövetség minden tagja erre a megállapításra jutott volna.

Arról beszélek, hogy a Szövetség minden tagjának meg kell most értenie, milyen felelőssége van abban, hogy a Szövetség egyik tagjának függetlenségéért indított közös akció sikertelennek bizonyult, mivel úgy a Szövetségen belül, mint kívül megpróbálták *ráfogni ezt a sikertelenséget a Nemzetek Szövetségének Alapokmányára, annak hibáira és a Szövetség jelenlegi összetételére*. Ebből a tényből olyan messzemenő következtetéseket vontak le, amelyek oda vezethetnek, hogy ha el lehet temetni Etiópia függetlenségét, akkor el lehet temetni magát a Nemzetek Szövetségét is.¹⁴² Az ilyen következtetéseket határozottan vissza kell utasítani. Jelenleg abban a helyzetben vagyunk, hogy a Nemzetek Szövetsége nem tudta fenntartani egyik tagállama politikai függetlenségét és területi integritását, mint ahogy azt az Alapokmány 10. cikkelye előírja, és a Szövetség ezen tagja felé ma csak platonikus szimpátiáját tudja kifejezni.

Nem tudunk nyugodtan és könnyősen elmenni emellett az égbekiáltó tény mellett. Elemeznünk kell ezt a tényt és tanulnunk kell belőle, hogy a jövőben hasonló helyzet ne fordulhasson elő.

Azonban vannak, akik túl egyszerű megoldást javasolnak: töröljék el a 10. cikkelyt; szabaduljatok meg a Nemzetek Szövetsége tagjainak függetlenségét és integritását garantáló kötelezettségtől, és akkor soha nem vádolhatják majd a Nemzetek Szövetségét, hogy ebbe belebukott. Még vannak olyanok is, akik szerint a Nemzetek Szövetsége részéről tévedés megpróbálni megállítani az agressziót és megvédeni a Szövetség tagjait. Akik így látják, azok tagadják a kollektív biztonság elvét, tagadják a Nemzetek Szövetségének legfőbb funkcióját, vagyis létrehozásának és létezésének minden alapját. Nem érdemes ezekkel az emberekkel vitatkozni.

Azonban azok, akik elismerik a kollektív biztonság elvét, és akik az Alapokmányt továbbra is úgy tekintik, mint a béke eszközét, csak akkor kritizálhatják az Alapokmányt, ha el tudják fogadni, hogy nem tartalmaz elég hatékony eszközöket a 10. paragrafus végrehajtásához, vagy abban az egyedi esetben, ha teljesen kihasználtuk mindezeket a lehetőségeket és azok nem érték el céljukat. De erre nem tudunk bizonyítékot adni.

¹⁴² Vö. Ignotus és Csécsy Imre vitájával kötötünk hátralevő részében. Csécsy valószínűleg ismerhette Litvinov itt közölt irását és sokat merített gondolatmenetéből.

A 16. cikkely a Nemzetek Szövetségének olyan erőteljes fegyvereket adott, hogy ha azokat teljesen kihasználnánk, minden agressziót le tudnánk állítani. Sőt, a meggyőződés, hogy ezeket az eszközöket alkalmazni lehet, elvonná az agresszor állam kedvét és megakadályozná, hogy végrehajtja bűnös szándékait.

Az olasz-etióp konfliktus szomorú tapasztalata nem mond ellent ennek a megállapításnak, sőt ellenkezőleg. Különös módon, vagy azért, mert közös lépésekről van szó, vagy azért, mert egyesek úgy vélték, hogy ennek az ügynek különös jellege volt, vagy azért, mert egybeesett nagyobb volumenű, máshol végrehajtott clókészületekkel, avagy más ilyen vagy olyan okból, a tény az, hogy nem hogy a 16. cikkely szörnyű ghezete nem lett elindítva, hanem már kezdettől fogva igyekeztek a lehető legkisebbé tenni a foganatosított intézkedéseket. Kiterjedésüket és szerepüket illetően még a gazdasági szankciókat is megcsonkították, és a Nemzetek Szövetsége tagjai még ezzel a leszűkített hatáskörrel sem mindet tartották be.

A Nemzetek Szövetségének négy tagja már az elején visszautasította, hogy minden egyes szankciót betartson. A Nemzetek Szövetségének egy Olaszországgal határos tagja visszautasította a leghatékonyabb szankció alkalmazását, vagyis az Olaszországból származó termékek importját; ugyanakkor azon országok közül, akik elviekben nem emeltek kifogást a szankciók ellen, többen nem alkalmaztak jónéhány szankciót, így könnyítve a pénzügyi nehézségeken és egyéb szükségeken, stb. Hét tag még a fegyverembargót sem tartotta be; a pénzügyi intézkedéseket nyolc tag; az Olaszországra irányuló exporttilalamat tíz tag; az Olaszországból származó import tilalmát tizenhárom tag, vagyis a Nemzetek Szövetségének 25%-a. Elmondhatjuk még, hogy a latin-amerikai országok néhány kivétellel nem alkalmazták a leghatékonyabb szankciót.

Senkinek sem akarok szemrehányást tenni. Egyszerűen csak bizonyítani próbálok az Önök előtt kifejtett érvelés pontosságát.

Sőt, olyan javaslatokat, amelyek megpróbálták megfosztani néhány, a Nemzetek Szövetségén kívül álló államot attól a lehetőségtől, hogy a szankciók ellenében cselekedjenek vagy erre kínálkozó lehetőségüket megnyílbájják — s ezeket a javaslatokat ténylegesen alkalmazták volna — a Koordinációs Bizottság nem támogatta. Mindezen megszorítások figyelembe vételével: a szankciók még hatékonyabbak lettek volna, ha tovább tartott volna alkalmazásuk, és ha ugyanakkor Abesszinia fegyveres ellenállása hangsúlyozottabb lett volna. Ez az ellenállás sokkal hamarabb megtört, mint azt a leghitelesebb források alapján reméltük. Ilyen körülmények között elmondhatjuk, hogy a Nemzetek Szövetsége tagjai ilyen vagy olyan okokból, de tartózkodtak attól, hogy teljes mértékben

alkalmazták a 16. cikkelyt. De ebből nem következik, hogy a 16. cikkely megbukott.

Mások a Nemzetek Szövetségének bukását annak tulajdonítják, hogy *nem eléggé egyetemes jellegű*. Mi mégis megállapítjuk, hogy a Nemzetek Szövetségének nem minden tagja vett részt a szankciókban. Semmi okunk azt hinni, hogy a szankciókat támogatták volna azok az államok, amelyek kiléptek a Nemzetek Szövetségből, hisz ezek még az alapelveket is elutasították, különösen a 10. és 16. cikkelyeket. A Nemzetek Szövetségében való részvételük, mint tagok, csak a sorainkban amúgy is fennálló szervezetlenséget növelte volna, és mint demoralizáló tényezők lettek volna jelen. Másrészt az Amerikai Egyesült Államok példájából látjuk, hogy a Nemzetek Szövetsége számíthat arra, hogy a nem-tag országok is alkalmazzák a 16. cikkelyt, és teszik ezt annál inkább, minél határozottabban lép fel a Szövetség.¹⁴³ Láthatjuk tehát, hogy kudarcunk okait nem az Alapokmány hiányosságaiban kell keresnünk, amikor arról volt szó, hogy megegyezünk a megfelelő segítségnyújtásban Etiópia részére, és a Szövetség egyetemességének a hiánya sem lehet a bukás oka.

Hallottunk más éreket is Genfben. Vegyük azt, hogy a Nemzetek Szövetsége Alapokmánya teljesen támadhatatlan, hogy a szégyenért a Szövetség tagállamai s különböző személyek a felelősek — ez a tény nem azt mutatja-e, hogy hiányzik az összhang az Alapokmány és az azt alkalmazni hivatott országok felfogása között? Nem az következik-e ebből, hogy az Alapokmányt mindössze a mindenkori felfogáshoz, vagy mint ahogy szintén mondják, a „realitások”-hoz kell igazítani? De ez egy olyan érv, amely nem állja meg a helyét. Végül is az emberek különbözőek, és még ugyanabban az országban sem gondolkozik minden államférfi egyformán. Ilyen helyzetben melyik felfogáshoz kell igazítani az Alapokmányt? Azok felfogásához, akik fenntartják a kollektív biztonság eszméjét, akik az egyetemes béke fenntartásában minden nemzet legfelsőbb érdekét látják, akik úgy tekintik, hogy mindent egybevetve ez egy olyan szükség, amit minden ország érdeke megkövetel, és hogy ezt a célt csak úgy lehet elérni, ha az időleges érdekeket feláldozzák a nemzetek közössége érdekében és akik még fegyveres erejük egy részét is hajlandók e közösség rendelkezésére bocsátani? Vagy azok felfogásához, akik elviekben

¹⁴³ E sorok születésekor a Népszövetségnek nem tagja az Egyesült Államok (nem is lépett be), Németország és Japán. Litvinov azonban alighanem téved: Japán kimondottan etióp-párti magatartást tanusított a konfliktus alatt, és volt olyan időszak is, amikor még Németországot is rá lehetett volna venni, hogy csatlakozzon a szankciókhoz. A dolog tulajdonképpen logikus is, hiszen Hitler számára fontos volt Olaszország meggyengítése. Taylor, i. m. p. 125.

elfogadják a kollektív biztonság elvét, de a gyakorlatban csak akkor hajlandók alkalmazni, amikor az saját országuk érdekeinek megfelel?

Vagy azok felfogásához kell alkalmazni, akik elutasítják a kollektív biztonság elvét, akik a nemzetközi biztonságot egyfajta *mentsd magaddal* helyettesítik, akik a háborút úgy állítják be, mintha az az emberi szellem legmagasabb szintű megnyilvánulása lenne? Félek, hogy nem pont erre az utolsó kategóriára gondolnak, amikor azt mondják, hogy adaptálni, vagy ahogy inkább mondanám, degradálni kell az Alapokmányt. Valójában ezeket az elveket erősítik, amikor azt mondják, hogy ezen az úton haladva vissza tudjuk hozni azokat a nemzeteket, akik elhagyták a Nemzetek Szövetségét.

Ugyanígy azt kérik tőlünk, hogy minden áron hozzuk vissza a Nemzetek Szövetségébe azokat az országokat, akik csak azért léptek ki, mert szándékaik megvalósításával szembeni akadályokat láttak az Alapokmányban, a 10. és 16. cikkelyben, a szankciókban. Azt mondják nekünk: vegyék ki a 10. cikkelyt, a 16. cikkelyt, a szankciókat az Alapokmányból; forduljatok el a kollektív biztonság elvétől; s akkor a Nemzetek Szövetségének régi tagjai vissza tudnak jönni soraitokba; és a Nemzetek Szövetsége egyetemes lesz. Másképpen fogalmazva azt kérik, hogy a Nemzetek Szövetségének keretén belül adjuk meg a biztonságot az agresszornak.

Én azt mondom, hogy minden egyetemességével együtt sincs szükségünk egy olyan Nemzetek Szövetségére, amely biztonságot nyújt az agresszornak, mivel egy ilyen Nemzetek Szövetsége ahelyett, hogy a béke eszköze lenne, átalakulna valami mássá, ami pont az ellenkezője lenne. Hogy tovább vigyük a gondolatot: ha a Nemzetek Szövetségét megfosztanánk attól a küldetéstől, hogy védje a kollektív biztonságot, akkor egy vitacsoporttá, vagy egy olyan intézménnyé alakítanánk, amely teljesen méltatlan a világhoz, méltatlan a fenntartására fordított forrásokhoz, és amely nem felelne meg azoknak a reményeknek, amelyeket belé vetettek.

A magam részéről azt javasolnám, hogy az Alapokmányt ne bármilyen emberekből álló csoport véleményéhez, sem egy bármilyen államsfökből álló csoport véleményéhez, vagy időleges államsfökéhez igazítsuk, hanem az összes ország és összes kontinens millió lakosának véleményéhez, ahhoz a véleményhez, amit úgy hívunk: emberiség, és amely a béke fenntartását kéri minden áron, és védelmét minden eszközzel. Nem az Alapokmányt kell degradálnunk. Az embereket kell oktatnunk, őket kell felemelnünk az emelkedett eszmék szintjére. Küzdenünk kell azért, hogy a Nemzetek Szövetsége egyetemleges legyen, de nem kell ennek keretében biztonságot nyújtanunk az agresszornak ezen egyetemlegesség szeretete miatt. Éppen ellenkezőleg, minden új vagy régi tagnak, aki be akar lépni a Nemzetek

Szövetségébe, annak a kapun ezt kell olvasnia: Ki itt büntetlenül akarsz agressziót elkövetni, hagyj fel minden reménnyel.

A Nemzetek Szövetsége nem ma szenvedte el első kudarcát. Voltak még ennél is megrendítőbb esetek, amikor a Nemzetek Szövetségének egyik tagját egy másik támadta meg, és a Nemzetek Szövetsége egyáltalán nem reagált, amikor a az áldozatot egyenlőtlen harcban hagyta az agresszorral szemben.¹⁴⁴ Ekkor nem mondta senki, hogy az Alapokmányt nem megfelelően alkalmazták a körülményekhez, és hogy át kellene vizsgálni. Ha akkor nem volt ok arra, hogy így tegyünk, akkor most még kevésbé van.

A magam részéről jobban szeretek egy olyan Nemzetek Szövetséget, amely megpróbál segítséget nyújtani egy agresszió áldozatának, még ha nem is sikerül neki, mint egy olyat, amely hagyja, hogy elkövessék az agressziót és megy tovább a maga útján.

Úgy hiszem, hogy a Nemzetek Szövetsége nagy lépést tett előre, amikor tagjainak lehengerlő többsége, nem foglalkozva az így felmerülendő anyagi áldozatokkal, megpróbált segíteni — még ha ez nem is volt sikeres — az egyik megtámadott tagon, ahelyett, hogy a jogvitát bizottságtól albizottsághoz utalta volna, vagy hogy kiküldött volna egy vizsgálóbizottságot, mint ahogy tette azt más esetekben. Más szavakkal kifejezve, a Nemzetek Szövetségének szellemisége sokat javult, s ez igazolja azt a reményünket, hogy legközelebb eljutunk a Nemzetek Szövetsége ideáljának szintjére és az áldozatot teljesen megvédjük az agressziótól.

Távol áll tőlem, hogy azt az elképzelést védelmezzem, miszerint az Alapokmány tökéletes. De a tökéletlenségek inkább találhatók a hiányosságaiban és a bizonytalanságaiban, mint az elveiben. Arról kell tehát beszélnünk, hogy nem reformálni kell az Alapokmányt, hanem pontosabbá tenni és megerősíteni. Például nagyon nagy hiányosságnak tekintem, hogy nincs benne *definiálva az agresszió*, ami az olasz-etióp konfliktusban lehetővé tette néhány tagállamnak, hogy a kezdetektől fogva visszautasítsák a szankciók végrehajtását. *Az sem világos, hogy a Nemzetek Szövetsége mely szervének kell regisztrálni az agresszió tényét*, sem a Nemzetek Szövetsége szervei által hozott határozatok kötelező jellege, amikor a szankciókat alkalmazni kell. Véget kell vetnünk annak a helyzetnek, amikor az államok szuverenitása és az alkotmányos formalitások a nemzetközi kötelezettségek végrehajtásának akadályai lehetnek. A 16. cikkelynek érinthetetlennek kell maradnia. *A gazdasági szankcióknak kötelezőeknek kell lenniük minden tagállam számára*. Ekkor nemcsak, hogy eltűnik a bizalmatlanság, de az attól való félelem is, hogy egyik esetben a konfliktusban közvetlenül nem érintett államok óriási erőfeszítéseket tesznek, míg egy másik esetben a nem érintett

¹⁴⁴ Utalás a mandzsúriai válságra.

államok nem lesznek ilyen idealisták. *Az kell tehát, hogy megadjuk a bizonyosságot, hogy bármilyen agresszió esetén, bármennyire is érdekelt legyen egy ország, a szankciókat mindenki alkalmazni fogja.* De ez csak akkor valósul meg, ha a szankciók kötelezőek lesznek. *Itt van a Nemzetek Szövetségének az olasz--etióp konfliktusban elszenvedett bukásának a legfőbb oka.* Beláthatjuk, hogy néhány ritka esetben az agressziót tisztán gazdasági szankciókkal is lehet majd állítani. De az esetek többségében ezeknek katonai lépésekkel kell párosulniuk. *Egy ideális Nemzetek Szövetségében a katonai szankcióknak, csakúgy, mint a gazdaságiaknak, kötelezőnek kellene lenniük.*

De ha a nemzetközi szolidaritás ilyen szintjére még nem tudunk felemelkedni, akkor azt kell tennünk, hogy minden egyes kontinens — és ebben Európa csak a kezdet — *regionális szerződések hálójával legyen lefedve,* melyekben az államok csoportjai köteleznék magukat, hogy egyes területeket megvédenek minden agresszorral szemben. Ezen regionális kötelezettségek végrehajtását úgy tekintenék, mint az Alapokmány által előírt kötelezettségek végrehajtását, és a Nemzetek Szövetségének teljes támogatását bírnák. *A regionális egyezmények nem helyettesítenék, hanem kiegészítenék az Alapokmányt, mert különben gyakorlatilag csak annyit érnének, mint a háború előtti régi katonai szövetségek.*¹⁴⁵

Ilyen irányokban gondolom a Nemzetek Szövetségének megerősítését és tökéletesítését. Minthogy minderről a béke megerősítésének érdekében szóltam, nem lehetünk el szótlanul azon eszköz mellett, amelyet mindig a béke maximális garanciájának tekintettünk és fogunk tekinteni, vagyis a teljes lefegyverzés mellett. Azt akarom hinni, hogy az emberiségnek nem kell még egy olyan szörnyű válságon átmennie, mint amilyenen már átmertünk azelőtt, hogy minden nép eljutna erre a megállapításra, de amíg nem alkalmazzuk ezt a radikális eszközt, addig csak az marad, hogy megerősítjük a biztonságot, mint a béke eszközét. Nem lehet megerősíteni a Nemzetek Szövetségét, ha nem ragaszkodunk a kollektív biztonság elvéhez, ami egyáltalán nem egy túlzott idealizmus terméke, hanem magában foglalja a mindannyiunk biztonságának megvalósításához szükséges eszközöket. Ha nem ragaszkodunk a béke oszthatatlanságának elvéhez, akkor meggyőződéseim, hogy jelenleg nincs az a kicsiny vagy nagy ország, amely ne lenne kitéve az agresszióknak, és ha a következő háború el is kerüli egyik vagy másik országot, a háború győztese előbb vagy utóbb megtámadja a háború által elkerült országot.

¹⁴⁵ Litvinov bizonyos értelemben az ENSZ és a II. világháborút követő regionális katonai szervezetek világát vetítette előre, amikor a szankciók kötelezővé tételéről (beleértve a katonai szankciókat is) és „regionális szerződések hálójáról” beszél.

Ezen eszmék gyakorlati megvalósításával elkerüljük a minket ért hasonló csalódásokat, új életet adunk a Nemzetek Szövetségének, sőt lehetővé tesszük, hogy betöltsse feladatát. *Ma, jobban mint valaha, a Nemzetek Szövetsége nemzetközi szükségszerűség: élnie kell, erősnek kell lennie, erősebbnek, mint valaha.*

Fordította: Lőkös István

17. DOKUMENTUM

Ignotus:¹⁴⁶

NÉGYEZER TONNA KÁVÉ

Forrás: Magyar Hírlap, 1936. máj. 17.

– részletek –

*

Négyezer tonna kávé sikerült Hailé Szelasszié öfelségének, Abesszinia császárijának, Júda oroszlánjának Jeruzsálembé ámentenie.¹⁴⁷ Az ősi városba, honnan egykor Salamon király addig küldözgetett találós meséket Sába királynéjának, míg a királyasszony önnön szép személyében nem hozta el a viszontmeséket, s országába térve kilenc hónapra rá meg nem szülte megfejtésüket is.¹⁴⁸ Mint Antéus Föld-anyjának kebelére, úgy menekült most a sábai ivadék őseinek fogadó fészkebe, hol új crót szereznie segítségére lesznek a kávé tonnák fölül a Mária Terézia-talléros¹⁴⁹ és aranyrudakkal teli vagonok, miket még áthozott, nem szólva betétjeiről, melyek londoni és svájci bankokban várják intézkedését, s az ugyancsak londoni palotáról és svájci villáról, miket azalatt vásároltatott szállásnak előre, hogy amerikai lapagentúráknak leadatta az értesítést, mely szerint seregei élén szándékozik a hazáért meghalni. Ezt már azért sem lehetett, mert seregei vagy szétszaladtak vagy szétpusztultak mögüle éhen s így nem is választhatott egyebet, mint a nehezebb részt: élni a hazáért, mikor a haza már meghalt. Ekkép is civilizált és fejedelmi mivoltáról téve tanuságot, mert

¹⁴⁶ Ignotus (eredetileg Veigelsberg Hugó; 1869–1949) újságíró, kritikus, költő. 1908-ban a Nyugat egyik alapítója. 1919-ben Bécsbe emigrált, onnan küldte írásait Magyarországra. 1938-ban az Egyesült Államokba emigrált, 1948-ban tért haza. Az etiópiai olasz győzelem kapcsán a Századunkban publikáló Csécsy Imrével bontakozott ki igen tanulságos vitája.

¹⁴⁷ Utalás arra, hogy Hailé Szelasszié, miután elhagyta Etiópiát, előbb Jeruzsálembé ment, és csak utána utazott Londonba.

¹⁴⁸ Utalás az etióp eredetmondára, amely szerint Sába királynője jeruzsálemi látogatásakor együtt hált Salamon királlyal, majd visszatérve országába, megszülte Meneliket, az etióp császári dinasztia első tagját. Érdekes kultúrtörténeti adalék mindehhez, hogy az etióp eredetmonda első magyar nyelvű feldolgozása az ugyancsak Bécsben élő Krausz Sámuel tollából származik: Sába királynője és az abesszin királylegenda. In: *Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat évkönyve*. Szerk.: Szemere Samu. Bp., 1937.

¹⁴⁹ A Bécsben vert Mária Terézia tallér (kb. 28 g-os ezüstérme) elterjedt kelet-afrikai fizetőeszköz volt a 20. század közepéig.

ugyanígy cselekedett volt 1918-ban a Nagy-Frigyesi oldalsarjadék, második Vilmos is, csak éppen hogy kávé nem vitt át Hollandba, de különben ma is a leggazdagabb németnek számít...

Ments Isten csúfolni, aki bajba jutott, még ha nem is másképp, mint hogy pórul járt, mert rossz lóra fogadott, amikor az angol pacifizmustól beugrattatta magát a háborúba, ahelyett, hogy kiegyezzek az ellenséggel, megmentse — mert meg lehetett volna menteni — a veszett fejsze nyelét. S hozzá még jól be is aranyoztatta, amit az ellenség bizonyára nem sajnált volna, ez legbővebb kézzel sem rúghatván annyira, mint a tíz milliárd amibe Abesszinia elfoglalása került. Csúfolni a négust, amiért ily rosszul számított, mondom, illetlenség volna — elég ha (amit föl lehet tenni) ő maga tépi emiatt a haját. Viszont vérkönnyeket sírni sorsán, is némi túlzás (...).

Okos ember létre se sejtethetvén, hogy lesz idő, mikor pont pacifistáknak, demokratáknak sőt szocialistáknak nem lesz egyéb gondjuk, mint hogy az ő föl Kent személyével és kávétermésén valamint petrólcumi lehetőségein fölül rabszolgatartásáról nevezetes birodalmával injuria ne történjék...

Ez az, amit — ha úgy tetszik, mint különvéleményt — szóvá szabadjon tennem e helyen, hol először most lesz hat esztendeje, tehát majd ugyanennyi évvel a hivatalos olasz állásfoglalás előtt, fejtettem volt ki „Gyarmatszocializmus” címen,¹⁵⁰ hogy férőhely és termelőlehetőség dolga nemzetek számára ugyanúgy szociális kérdés, mint a kenyér s a munkaalkalom dolga egyes ember vagy osztály számára, s ahogy egy marék monopolista vagy rabszolgatartó Kanadát, Ausztráliát, Abessziniát vagy Angolát serény és dolgozó népek elől elűli, az van olyan kizsákmányolás, mint ami ellen, ha magángazdaságban történik, a Második Internacionálé világforradalmat sem sajnálna. Mikor most ősszel az abesszin keveredés megindult, azt is hozzátettem ezekhez, hogy ajánlatos lesz a Mussolini e kiállását nem nézni fasiszta ügynek s ne e szerint foglalni benne állást, mert éppen e pontban Mussolininak az a Francesco Crispi¹⁵¹ járt volt előtte, ki egyik fénye volt a negyvennyolcnak, de a szabadkőművességnek is. Nem hivalkodásból hivatkozom ezekre a pofon kapcsán, mit most: csakugyan a fasiszta fölülmaradásával a baloldal véghat zsebre. De mikor olyan pacifista, olyan demokrata, olyan jakobinus, mint Herriot¹⁵² kijelenti, hogy be kell e dologban vallani a teljes balsikert s mindent előlről kell kezdeni,

¹⁵⁰ *Magyar Hírlap*, 1930. máj. 30.

¹⁵¹ Francesco Crispi (1818–1901) olasz miniszterelnök, az olasz gyarmatosítás egyik kezdeményezője.

¹⁵² Édouard Herriot (1872–1957) francia baloldali (radikálszocialista) politikus. 1935-ben ellenezte a radikálisok csatlakozását a Népfront választási koalíciójához.

akkor nincs kilátása az újra kezdésnek, ha előbb a balsiker okát nem tisztázták. (...)

Olaszországnak szociális, történeti és szerződéses joga volt az afrikai kiegészülésre. Ez megtörténhetett volna békességben, magától értetődően, gyarmati keretekben s csakis az olasz nép természetes terjeszkedése gyanánt. Mi érdeke volt benne a pacifizmusnak, a demokráciának, a szocializmusnak s a baloldálnak, hogy a fasizmus diadala s igazolása formájában történjék? S hogy a pacifizmus és a baloldal ugyanakkor vigye magát itt elveken lovagolva ad absurdum, mikor másfelől nem tud betelni az elégtétellel, mikor a légi crejében megújult orosz nagyhatalom fenyegetődzik, hogy „merje csak Japán bár a kisújjával érinteni Ulan-Batort és Mongóliát: az casus belli?”

Hogy ez nem ellentmondás, s hogy megejtette a fene az olyan pacifizmust, mely a háború ellen, ha kell, még a háborútól sem riad vissza? Ó, ezt én nagyon is vallom, s lelkemből fakadt a tétel — e hasábkon fejtettem ki nem egyszer —, hogy a demokrácia senkinek nem tartozik egyéb sorssal, mint aminőt az szánt a demokráciának. De ha így van, akkor eleve veszett ügyeknek sem tartozik azzal, hogy maga menjen tönkre, s elveszítse, ami órá van bízva. Irtózatos volna, ha a baloldal kezdene a tornába esett férgnek, a mindenünnen kikopottak, a maguk élihetetlenségénél fogva a mások sikereitől megpukkadók ágyrajáró helye lenni. Ennyire ugyan még nem vagyunk, s gyönyörűség és elégtétel egy-egy Thomas Mann a szellemi fronton, egy Azana, ahogy újra meg újra meg tudja markolni a hatalmat. De lesújtó, ha viszont a hatalom körül tehetetlenkednek, mint most Párisban,¹⁵³ s kell valami okának lenni, ha a siker a „reakció”-hoz szegődik s a nagy elveket cserbenhagyja. Igaz, a siker is olyan isten, mely az erős zászlóaljakat segíti. De hogy van az, hogy a nagy elveknek nincsenek erős zászlóaljai, s ahol vannak, kiejtik a kezükből? Árulója a nagy elveknek, aki tehetség nélkül áll melléjük s a baloldal öngyilkos, ha le nem rázza magáról a lelki nyomorékok terrorját, mely hűség címén a maga szükségesét erőlteti rá. Nagy elvek kifogásával eddig csak egyes országokban járaták le a demokráciát s a parlamentarizmust — most vannak lejáratóban nemzetközileg —, még egy oly győzelem, mint most Abesszínia körül a pacifizmus s a kis népek jogáé, s a nemzetközi parlament, a népszövetség is erről fog koldulni. (...) Szabadság és békesség bizonyára megér minden áldozatot. De ha csak arra jó, hogy egy szökött császárt négyezer tonna kávét vihessen magával, akkor még ma elmegek fasisztlának.”

¹⁵³ A cikk írásának időpontjában Franciaországban már nyert a Népfront, de a Léon Blum vezette kormány csak némi huzavona után, 1936. június 4-én tudott megalakulni.

18. DOKUMENTUM

Csécsey Imre:¹⁵⁴

LEGYŐZÖTTEK ÉS MEGGYŐZÖTTEK

Forrás: Századunk, 1936. pp. 162—168.

— részletek —

*

Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni¹⁵⁵

Lucanus, Pharsalia, Kr. u. 65.

„Szabadság és békesség
bizonyára megér minden áldozatot. De
ha csak arra jó, hogy egy szökött császár
négyezer tonna kávé vihesen magával,
akkor még ma elmegyek fasisztának,”

Ignotus,
Magyar Hírlap, Kr. u.
1936.¹⁵⁶

Megértem, bölcs Ignotus, hogy nem vérzik a szíved Hailé Szelasszié miatt, aki pontos információid szerint négyezer tonna kávéval szökött meg birodalmából, nem is szólva a „Mária Terézia talléros és aranyrudakkal teli vagonokról”, betétjeiről s londoni és svájci palotájáról. Érdekes adatok ezek, bár nem látszanak egészen megbízhatóknak. Egyetlen vagon arany hatvan nullió pengő, amennyi sohasem volt egész Abessziniában. S négyezer tonna kávé annyi, mint négyszáz vagon; súlynak kissé sok ahhoz, hogy csak úgy „szökve” magával vihesse az ember; világszállítási értéke viszont alig több, mint két és fél millió pengő. Szép pénz ez is, de kiszámíthatod, hogy Hailé Szelasszié mindezek birtokában még Magyarországon sem tartozna a leggazdagabb hercegek közé. Megélhetéséért persze én sem

¹⁵⁴ Csécsey Imre (1893—1961) a két világháború közötti politikai publicisztika egyik legkiválóbb, de mára kissé elfeledett alakja. Életének itt említésre méltó mozzanata, hogy 1918. októberében a forradalmat elindító diáktüntetés egyik szervezője, majd Jászi Oszkár személyi titkára volt. Ignotussal folytatott vitája témánk magyar irodalmának kiemelkedő írásait alkotta meg.

¹⁵⁵ „A győzedelmes tett az isteneknek tetszik, a legyőzött viszont Cato-nak” (latin mondás).

¹⁵⁶ Idézet Ignotus első cikkéből.

aggódok, de viszont úgy látom, van valami komisszág abban, ahogyan előbb a győztesek sajtója s nyomában a mienk is ezt élezi ki a megvert uralkodó sorsában. (...) Mint te írod: ugyanakkor rakta vonatra kincseit, mikor azt hirdette, hogy meg akar halni hazájáért. Van valami embertelenség abban, mikor a bukott embertől számonkérlik, miért nem pusztult el maga is, vagy legalább is miért nem lett koldussá? De nemcsak embertelen és rosszhiszemű, hanem ostoba is az ilyen szemrehányás. (...) Hagyta volna ott életét a harcban, — amelyben úgy látszik, csakugyan részt vett, hisz meg is sebesült a mustárgáztól — hogy megszűnjék országa államváltának utolsó szimbóluma is? Vagy várta volna meg, míg elfogják s ketrecreb hurcolják végig Constantinus diadalíve alatt? Nem volt-e joga, sőt kötelessége, hogy meneküljön s mentse, amit még tud: életét, sőt kávéját is. És aztán: „szökött császár” — bocsáss meg Ignótus, szökök a bűnös a rendőr elől, a fogoly a börtönből, de támadója elől az áldozat magyar nyelven legfőljebb menekül, ha már mást nem tehet.

Műveletlen újságíró, ha ilyet ír, meg lehet bocsátani neki. De te, Ady fejedelmi Ignótusa¹⁵⁷, nem látod be, mily méltatlan hozzád az ilyen kisszerű piszkolódás? Én nem aggódok a négus kenyéréért, de nem is sajnálom tőle sem életét, sem millióit, aminthogy általában nem a császárok s nem is a milliomosok létezését tartom a világ legnagyobb bajának. (...)

Hagyjuk hát a kávé, ha négyezer tonna is és térjünk a lényegre.

A fasiszta imperializmus hódító hadjáratát te, megszokott finomsággal „gyarmati rendszerezés”-nek nevezed. Ügyes, kellemes szó; jól megtanultad Mefisztofelesztől, mily kapóra jön a szó, mikor a fogalom hiányzik. Ha jól számolom, e gyöngéd műszó összesen két fogalom értelmét takarja sikeresen. Először is: mi az, hogy „gyarmat”? Abesszinia, úgy lehet, most csakugyan Itália gyarmatává lesz, de eddigelé ősi történelem és nemzetközi jog szerint önálló ország volt. A genfi vita nem éppen akörül forgott-e, hogy szabad-e Itáliának gyarmatává hódítania azt az országot, amelynek önállóságát nem csupán az elképzelt nemzetközi erkölcs, hanem valósággal meglevő, sőt Olaszország által is aláírt megegyezések garantálták? Hogy valaki gyarmatává hódítson egy országot, azután kijelentse: ugyan kérem, nem történt semmi, hiszen csak saját gyarmatomat foglaltam el — ez olyasmi, amit a logikában petitio principii-nek neveznek. S ez lehet a hódító logikája, de talán mégsem lehet az írástudóé, Ignótusom.

Továbbá: mi az, hogy „rendszerezés”? Én nem voltam Abessziniában s így nincsenek közvetlen tapasztalataim arról, mekkora volt ott a rendtelenség. Viszont ideát Európában is láttam néhol értelmes rend hiányát, másfelől értelmetlen és gonosz rend túltengését is. Tudom, hogy Abesszinia feudális kiskirályok birodalma volt, de ismerek még némely országot, amely

¹⁵⁷ Mint ismeretes, Ignótus volt Ady egyik legfőbb pártfogója.

nemcsak az. S nem tudom, nem jobb-e civilizálatlanul jobbagyként élni, mint fejlett állami rend közepett lenni három millió koldusnak? És sok mindent tanultam s gondoltam bajainkról, de megvallom, az sohasem jutott eszembe, hogy végső okuk az abesszíniai rendhiány lenne. Elhiggyem-e hát, hogy neked zsenge gyermekkorod óta az volt a legfőbb bánatod: még mindig nincs rend Abesszíniában? (...)

El tudom képzelni — itt most nem rád gondolok Ignotusom, — hogy valaki jóhiszeműen, tiszta emberségből felháborodott például a rabszolgakereskedelem miatt, amely Abesszíniában virágzott és most fellelegzik, hogy e förtelmes háború ennek eltörlésével mégis hozott legalább egyetlenegy jótékony eredményt. Szerintem ugyan emberség és becsület ott kezdődik, hogy még jó célért se dolgozzunk erkölcstelen eszközökkel. (...) Ám bármilyen undorító is a rabszolgaüzlet, mint foglalkozás, népszokás, vagy éppen társadalmi rend: legalább őszinte és bevallottságában, kockázatával, amelyet művelőinek vállalniuk kell, (hiszen ős-Abesszinia fogyatékos államhatalma is üldözte), nem tagadhatom, hogy mégis csak emberibb, mondhatnám becsületesebb dolog, ha emberek szabadságát elrabolják s közben nyíltan megmondják: ti rabszolgák vagytok, — mintha dachauai koncentrációkba és Lipari-szigetekre küldik hamaros életfogytiglanra azokat, akik azt merték kiáltani, hogy az ember szabadnak született.¹⁵⁸ (...) Én nem vagyok kapható arra, hogy egy kezdetlegesebb emberfajtától elvitassam a jogot az életnek olyan rendjéhez, amelyet évezredek alatt a maga számára kialakított s amelyről nem tudom, több igazságtalanság és ostobaság van-e benne, mint a miénkben. Ne essünk bele a faji gőg barbarizmusába, mi nagyszerű fehérek. Én nem hiszem, hogy ez a fekete népség feudalizmusával, rabszolgatartásával együtt rosszabb, vadabb és butább lenne, mint mi. Mindenesetre egyszerűbb, őszintébb, emberibb. Nem ismerem el küldetésünknek, hogy megváltuk őket a fehér civilizáció légbombás, mustárgázos, koncentráció-táboros mennyországá számára. És szűkebb fajod nevében is, hivatlanul ugyan, megkérlek téged, Ignotus¹⁵⁹, ki oly tiszta és nemes szavakat találtál az árja gőg ellen: ne légy most szócsöve annak a nem kevésbé gaz európai gőgnek, amely a mi remek civilizációnk terjesztésével menti e fekete nép imperialista legázolását.

Ez tehát gondolatmeneted egyik tengelye (...). És ezzel párhuzamos a másik tengely, amely köré szintén a ferdítések egész rendszerét kristályosítod ki: hogy „miért kellett e nyíllvánvalóan megokolt

¹⁵⁸ Németországban és Olaszországban már a II. világháborút megelőzően is voltak koncentrációs táborok, ahol elsősorban kommunistákat és más baloldaliakat tartottak fogva.

¹⁵⁹ Utalás Ignotus zsidó származására.

előretörésnek a baloldal veresége, a Népszövetség szégyene, a demokrácia megaláztatásaképp... a fasizmus diadala s igazolása formájában történnie?" Ritkán olvastam még nálad is, Ignotus, ennyi fölösleges kérdést és ennyi hamis állítást egy csomóban. Hogy miért kellett e hódításnak a fasizmus diadalaképp végbemennie? Alighanem azért, mert másképp nem lehetett volna végbe. Mert szabad és demokrata ország ma már nem indíthat hódító háborút. Sem szüksége nincs rá, mert bármennyi baja és bármekkora népfölöslege legyen is, nemzeti és nemzetközi viszonyban egyaránt megoldást találhat a demokrácia módszereivel. Sem világnézete nincs hozzá, mint a fasizmusnak s a fajlegendának, mely a háborút a legfőbb jónak, az élet csúcának hirdeti. Ezt a háborút csak a fasizmus indíthatta, csak neki volt rá szüksége, hogy belső útvesztőjéből így próbáljon kijáratot vágni s csak az ő világnézete, tekintély- és háborúimádata győzhette le e támadó hadjáratnak baloldali világnézet számára legyőzhetetlen emberi és erkölcsi lehetetlenségét. Nincs tehát semmi meglepő, még kevésbé valami különösképpen elszomorító, az eddigieknél is veszélyesebb tanulság abban, hogy a fasizmus, íme, háborújával diadalt aratott. (Hogy békéjével mit fog aratni, majd elvlik.)

Egyetértek mindenkivel, aki azt mondja, hogy abból, ami történt, most ideje nekünk, baloldalnak, levonnunk a tanulságot. A tanulság azonban egyszerűen ennyi: íme, ez a fasizmus. Nemcsak korporációs rendszer, államtotalitás elmélete, fekete ing vagy barna ing, római köszöntés, meggyéb, hanem mindezekben felül s legelsősorban: háború, hódítás, egyéni és nemzeti szabadság letiprása. S az ellen sincs kifogásom, hogy levonjuk azt a további tanulságot is, hogy ezzel a renddel s ezzel az erkölccsel szemben pacifizmus, demokrácia, szabadság-akarat s a mindezeket megtestesíteni hivatott Népszövetség csakugyan tehetetlennek bizonyult. De ebből értelmcs és bocsúletes baloldali ember számára csak az következik, hogy meg kell vizsgálnia, miért bizonyult tehetetlennek. (...) Ebből a vereségből s megaláztatásból csak silány oportunizmus vonhatja le azt a következtetést, hogy legjobb lett volna, ha a Népszövetség befogja a száját és behunyja a szemét s ezzel megadja a fasizmusnak materiális diadala tetejébe még a hallgatóságos erkölcsi jóváhagyást is.

Ez lett volna, amit te ajánlasz, a fasizmus igazi diadala s a Népszövetség és demokrácia igazi megsemmisülése. Harcba vereséget szenvedni nem szégyen: dicsőség a negyven ezer abesszin halottnak és a negyedmillió sebesültnek (a győztes ennyire becsüli a számukat), akik állották a légebomba és gáz civilizáló rendszerezését. De dicsőség szelleméért a Népszövetségnek még gyakorlati fogyatékságai ellenére is, — mert legalább ítéletet hozott s legalább kísérletezett a nemzetközi jogrend védelmének békés eszközeivel.

Legfeljebb azt lehetne még megkérdezni, miért nem kísérleteztek ezek a jogvédők erőszakos eszközökkel is? Miért nem próbálták kiűzni a háború ördögét a fegyveres szankció Belzebubjával? Azt hiszem, helyes, hogy nem tették — legalább nem. Meg kellett történnie egyszer ennek a világtörténeti kísérletnek (...).

Egyébként az is kérdéses, hogy csakugyan a demokrácia, pacifizmus és általában a baloldal szenvedett-e itt vereséget? Csakugyan kimérítettek-e a béke védői minden békés lehetőséget? Világos, hogy nem. A Népszövetség végtére is nem a baloldaliak szövetsége, hanem államoké, melyekben nagyon is vannak jobboldalak is. S ezek odahaza s a Népszövetségben is kezdettől fogva a fasiszták kezére dolgoztak. A jobboldali Laval ügyes ármányai nélkül másképp alakulhattak volna az események.¹⁶⁰ S az ugyancsak jobboldali angol kormány újra és újra lefogta a baloldali közvélemény már-már ütésre emelt kezét. De még a jóhiszeműek is tévedtek néhányszor. Túlságosan óvatosak voltak, túlságosan reálpolitikusok voltak. „A szankciók a háborút jelentik” — mondta kezdetben Mussolini. Mégis elrendelték a szankciókat — dicséret bátorságukért — s nem lett belőle világháború. „De az olajszankciók már igazán a világháborút jelentik”, mondta megint Mussolini — s most elhitték neki.¹⁶¹

De tovább megyek: én még az angol jobboldal magatartásában is találok megérteni és megbocsátani valót. Azt írod: „az angol pacifizmus és szocializmus, mint mindig, most is csak formula volt arra, hogy az angol imperializmushoz hozzásímuljon.” Őszintén szólva, nekem az angol imperializmus, mely legfőljebb meglévő státuszát védi, még mindig rokonszenvesebb, mint akármelyik új imperializmus, amely ma még csak „barbár” országot hódít, de holnap már Európában is bajt keverhet. Nagyon olcsó és rosszhiszemű az a sokszor hallott argumentum, hogy hiszen Anglia is valamikor így szerezte gyarmatait. Valamikor az őserdőben mindnyájan

¹⁶⁰ Pierre Laval, francia külügyminiszter. Csécsynek igaza van. Laval „ügyes ármányainak” legkirívóbb példája az 1935. januári olasz-francia megegyezés titkos részleteiben rejlik. Mág sem bizonyított teljesen, csak nagy valószínűséggel állítható, hogy ekkor Laval jóváhagyását adta Mussolini etiópiai terveihez. Barcza vatikáni magyar követ értesülései szerint Laval nem csupán jóváhagyta, de kifejezetten szorgalmazta Mussolini afrikai elképzeléseit. Ormos Mária: *Franciaország és a keleti biztonság, 1931–1936*. Bp., 1969 p 352. Ld. a 118. jegyzetet.

¹⁶¹ Az 1935. október 9-én megszavazott szankciókat végül nem terjesztették ki a köolajra. Erről heves viták folytak a Népszövetségben belül, de elsősorban Franciaország ellenkezésére az „olajszankciókat” nem vezették be.

rablók és gyilkosok voltunk, de ez mégsem mentség már a mai gengszter számára. (...)

És elég bajunk közepett ne ijessz meg még te is bennünket, barátaidat, mondván, hogy ha szabadság és békesség »csak arra jó, hogy egy szökött császár négyezer tonna kávét vihessen magával, akkor még ma elmegegyek fasiztának.« Ne menj el még ma, várj legalább holnapig — s addig magyarázd meg nekem ezt a jobbkézzel-balfület-gondolatot, mert sajnos nem értem. (...)

Nekem: embernek, európainak és magyarnak, semmi okom sincs, hogy örüljek a Népszövetség, a béke és a jog bukásának. Ember vagyok s ez ma még — bármily időszerűtlenül hangzik is — annyit jelent, hogy mindenekelőtt erkölcsi lény vagyok, aki sosem lehet szolidáris a támadóval, még ha csak fekete színű embereket támad is. És európai vagyok s ez ma még annyit jelent, hogy fia vagyok annak a kultúrának, amely nem ágyúk és gázok révén, hanem épp ezek ellenére nőtt ki ebből a földből. S végül magyar vagyok s ez ma már csupán annyit jelent, hogy apró ország a hazám, amelynek nem lehetnek világpolitikai törekvései és amelyet öncélú életre nem legitimálhat egyéb, mint szellemiségének békés értékei. Háborútól ez az ország csak romlást várhat, akár győz, akár veszít az, akihez hozzászegődne. Ha valakinek, hát nekünk kell égetően a béke, az erős Népszövetség, a nemzetközi szabadság elvének uralma s az is, ami ennek első feltétele: a demokrácia, idehaza és minden országban. (...)

19. DOKUMENTUM

Ignotus:

SOMMÁZAT

Forrás: Magyar Hírlap, 1936. július 12.

– részletek –

*

I. Az volt itt megírva május 17-én¹⁶² a kárvallott négusról, hogy ments Isten csúfolni, amért rossz lóra fogadott, mikor az angol pacifizmustól beugratta magát a háborúba, ahelyett, hogy kiegyezzek az ellenséggel, megmentse — mert még lehetett volna — a veszett fejsze nyelét, s hozzá még jól be is aranyoztassa, mit az ellenség bizonyára nem sajnált volna a tíz milliárdból, amennyijébe enélkül a háború került. Ez itt nem volt értesülés, csak következtetés — azóta azonban megjelent Abesszinia volt földművelési miniszterének, majd római követének, Afaworknak egy nyilatkozata, mely szerint a négus elejével hajlandó lett volna egymilliárd líráért, mit felében gazdasági befektetésekre fordított, felében politikai tartalékul tett volna el, országából tetemes részeket átengedni Olaszországnak. A volt követ nem mondja meg, hogy ez akkor mért maradt abba, de az okára nem nehéz visszakövetkeztetni most, mikor a négus ahol teheti: Londonban úgy, mint Genfben, s mint a rossz lelkiismeret, s mint aki tudja, hogy ki-ki annyit ér, amily kellemetlen tud lenni s mint akinek elszámolnivalója van: orra alá dörgöli magát Angliának, s pénzt kér a népszövetségtől, s pénzt koledál a londoni uccákon. Két szék közt esett, nyilvánvalóan, pad alá e különben okos ember, kiről az is meg volt ugyanakkor itt írva¹⁶³, hogy viszont vérkönnyeket sími sorsán is túlzás, minekutána — mint eredetileg egy törzsfő, ras Tafari nevű, a többi közt — behízelegte, belopta, beszerette, a végén sokszorososan begyilkolta magát a négusságba, s ilyenül koronáztatta magát 1930-ban Hailé Szelasszié néven abesszin császárrá. Ez adatok akkor, többé-kevésbé virágnnyelven, az egész világsajtót bejárták — demokrata, pacifista és szankcionista újságokat, például prágaiakat is — és schol megcáfolva nem voltak. Ide viszont nem kajánságból írtak, csak tárgyias figyelmeztetésül, hogy az afrikai nagyúrnak esete mégsem ugyanaz, mint volt, mondjuk, a jóra való Krüger apóé, mikor ezt viszont az angolok

¹⁶² Kadosa Marcell cikke „A sir, hol nemzet sülyyed el...” címmel. In: Magyar Hírlap, 1936. május 17.

¹⁶³ Utalás Ignotus előző írására („Négyezer-tonna kávé”).

zargatták volt el fegyverrel az ő hű búr népe éléről...¹⁶⁴ s nem a rablóit tizenhetedik vagy tizennyolcadik században, hanem a szociális huszadik század elején! Én különben Krüger apót sem igen sajnáltam akkor — s hogy mily igazam volt, kitűnt már tíz évre rá, mikor ezek az erőhatalommal s önrendelkezési joguk lobogó megsértésével leigázott bírók a világháborúban leglelkesebb támaszi lettek a zsarnok Angliának. S hogy a Hailé Szelasszié esetében a szkepszis meg kivált nem volt magános gonoszság, az kiviláglott a cikk után egy héttel, mikor: nem holmi olasz és fasiszta lap, hanem a jó angol „Evening Standard” írta meg, hogy „Hailé Szelassziének soha semmiféle joga nem volt Abesszinia trónjára”¹⁶⁵ — a sok zabolátlan abesszin törzs sohasem fogadott hűséget a dinasztiának, s ez az országban oly kevésbé tudott rendet tartani, hogy éppen Anglia ellenezte volt Abessziniának a népszövetségbe való felvételét. Most az események a trónvesztett bábút leseperték a sakktábláról, de nagyon sajnálni nem kell: magánvagyonra meghaladja az ötmillió dollárt. Szánni mindenesetre izlés dolga — de még így is csak ésszerű korlátok közt...” Így, mondom, egy angol, tehát abesszinpárti lap¹⁶⁶ — Hailé Szelasszié körül ezek szerint ugyanúgy nem forog, vagy forgott az abesszin ügy, ahogy például a Tiszavidék ügye, függetlensége, önrendelkezési joga nem forgott volt Rózsa Sándor körül, ki egy darabig a vidéknek, legalább is országútjainak, bár koronázatlan királya tudott lenni. Angliának lehet kellemetlen, s minden joga megvan, hogy kellemetlen legyen neki, ha a franciák mellé most már egy másik európai nagyhatalom is odacövekkelődik Afrikába versenytársul. Ha tud ez ellen tenni s talál hozzá segítséget: bolond volna, ha nem tenné, s

¹⁶⁴ Az angol—búr háború 1899—1902 között zajlott.

¹⁶⁵ Hailé Szelasszié trónra kerülése európai szemmel nézve valóban kissé szokatlan módon történt, de az az állítás, hogy nem volt joga a trónra, nem állja meg a helyét. Az 1909-től uralkodó Jaszut 1916-ban az antant-hatalmak megfosztották trónjától. 1917-ben szokatlan módon egy nőt koronáztak meg, Zauditut, aki egyáltalán nem volt alkalmas az uralkodásra. Ezért egy régenst állítottak mellé, *rasz* Tafari Makonnen, aki azonban úgy tekintett önmagára, mint trónörökösré, így 1928-ban előbb királlyá (*negusz*), majd a császárnő halála után, 1930-ban császárrá (*negusz nagaszti*) koronáztatta magát Hailé Szelasszié néven (melynek jelentése ‘a Szentháromság Ereje’). Etiópiában sohasem volt oly módon meghatározva az öröklés rendje, mint az európai dinasztiák esetében, így, miután Zauditu meghalt, *rasz* Tafari joggal tartott igényt a trónra. 1936-ban Magyarországon minderről egyetlen egy korrekt cikk jelent meg, s az sem véletlenül. A londoni emigrációban élő Menczer Béla (mellesleg Jászi Oszkár sógora) kapcsolatban állt a szintén emigráns etióp kormánnyal, így első kézből származó információkkal szolgálhatott. Menczer Béla: *Mi az igazság a négusról és Etiópiáról?* In: *Századunk*, 1936. pp. 360–367.

¹⁶⁶ Korántsem volt minden angol vagy angol lap „abesszin-párti”.

nem élne vele. De az örök igazságnak, s a népek s pláne az abesszinok önrendelkezési jogának, hagyományának s hajlandóságának s az olaszoktól való fenyegetettségének ehhez épügy nincs köze, ahogy teszem Zápolyáék sem a jobbágyok tulajdonát, önrendelkezési jogát, hagyományos hajlandóságát s patriarkalizmusát védtek, mikor Dózsa Györgyöt tüzes trónusra ülterve akadályozták meg abban, hogy a hű magyar népnek urain való csüggését, ősi megszokását, s hagyományos hajlandóságát megzavarja. Demokrata s antifasiszta szívnek lehet fölötte fájdalmas — aminthogy az is —, hogy az abesszin rabszolgák felszabadításának, az abesszin föld föltárásának, egy az angolok búrföldi s századeleji civilizatórius benyomulásához hasonló, vagyis egyszerre önző és közérdekű mai vállalkozásnak sikere s jogcíme most, Olaszország révén, a fasiszmus tekintélyét s hatalmát gyarapítja. De ezt emiatt megbélyegezni, s pacifizmus, humanizmus s a népek önrendelkezési joga címén visszacsinálni akarni: amily kilátástalan s neveléses, olyan gyűlöletes is volna — ahogy tessék csak visszagondolni rá, mit szoltak 1813-ban és 1815-ben a francia parasztok — a királyhű Vendée is —, mikor a restauráció a tulajdon szentsége nevében csinálta vissza a nagy forradalom földosztását — s mit ugyanez években a német Rajnavidékek, mikor a megint erőbe kapott német fejedelmek nemzeti önállóság s ősi jogfolytonosság címén törölték el ott a polgári szabadságokat, miket az odaváló lakosok a bitor idegentől, Napoleontól, kaptak volt! Bizonyára nem marad nyom nélkül a lelkekben, hogy míg a vagy hatvan évig hatalmon volt olasz liberalizmusnak s alkotmányosságának nem sikerült a legnagyobb nemzeti és szociális kérdésükre, a gyarmatra, megszerezni a feleletet, a fasiszmusnak sikerült. Ez azonban nem a liberalizmuson s az alkotmányosságon mult, hanem a liberalizmus s az alkotmányosság gondolatlanain s kapkodóin, kik a dolgot a rossz végén fogták meg s készületlen vágtak neki. Ha Cavour az ő dolgát annakidején így végezte volna, az olasz egység ma sem volna meg (...).

2. (...) Visszatérve az abesszin-ügyre: 1930 május 30-án volt itt, tehát hat év előtt a Magyar Hírlap-nak ugyanc helyén, megírva, hogy:

...Olaszország, mely a munka s a kenyér jogán követel helyet és egyenlő jogot Afrikában, , fasiszta s imperialista létére is szocialistább, mint... akik a gyarmatosítás világszociális problémáira csak pacifista kenetességekkel tudnak felelni. Nehéz átlátni, hogy az indus maharadszák s a néger vagy az arab törzsfőnökök, de viszont, ahol úgy fordul, a francia rezidensek a az angol vicekirályok mért volnának kímélni valóbbak, mint voltak 1789-ben a francia, 1917-ben

az orosz arisztokraták.” Ez is osztályharc, s amíg megvívva nincs, addig a világbéke époly utópia, mint az egyes országokon belül a társadalmi...

Ez volt a diagnózis — s baloldali és demokrata diagnózis! — mondom, már hat évvel ezelőtt, s e percben már ez az álláspontja a francia szocialistáknak, sőt a kommunistáknak is. Igazsággal még azt is hozzá kell tenni, hogy tavaly szeptemberben, mielőtt Mussolini megkezdte a háborút, de még háború közben is, karácsonytájt, a Laval—Hoare-terv napjaiban, Olaszországot meg lehetett volna győzni az abesszin-ügy békés elintézése felől, különben egy angol miniszter, éppen Hoare, nem kötötte volna hozzá állását.¹⁶⁷ Ami pedig a pacifizmust illeti s azt a tételt, mi itt most két hete volt kifejtve, hogy „a háborút csak úgy lehet elkerülni, ha megkockáztatják”: azóta a „Times”-ban, tehát az angol közvélemény főtölmácsában jelent meg egy levél, s e levélben az a mondat, hogy „azzal, hogy megszökünk a háború kockázata elől, még nem kerültük el a háborút!” — s e levélnek írója lord Hugh Cecil, közel atyjafia a nagy pacifista, lord Robert Cecilnek.¹⁶⁸ Lehetetlen, hogy a pacifisták, demokraták és liberálisok, szocialisták, népszövetségiek s antifasiszták — lehetetlen, hogy akik a baloldalon még gondolkozni tudnak és mernek — s legyenek bár érdekükben ért angolok vagy szívükben talált olaszok —, föl ne vessék magukban a kérdést, hogy miért hogy e szent eszmék, ez örök igazságok, és, ami a népszövetséget illeti, evégre meglelt intézménye, végre elért vívmánya az emberiségnek, ebben az abesszin ügyben oly teljesen tehetetlenek voltak, oly tökéletes vereséget szenvedtek? Ezek az igazságok nem volnának igazak? Ezek az eszmék nem volnának életrevalóak? Ez az intézmény nem volna e világboi való? Nem, kérem: csak nem illettek erre az esetre! Csak nem lehetett az esetet gépiesen, egyénítés, átgondolás és végiggondolás nélkül a kaptafájukra húzni! Az abesszin ügy az angoloknak lehet keserves, a baloldalnak lehet fájdalmas, de baloldali jelszavassal épügy nem lehetett megbirkózni vele, ahogy szedőgéppel nem lehet vasutat vontatni. Béke, szabadság, jog, igazság: örök törvényei az emberi boldogulásnak. De azt csak Isten teheti, hogy principiumait egyszer s mindenkorra útnak ereszti, azontúl nem nyúl beléjük, mert dolgoznak maguktól —: az embereknek minden nap új kézzel kell kezükbe venniök az ő emberi principiumaikat, s

¹⁶⁷ I. d. a 9. dokumentumot!

¹⁶⁸ Cecil, Lord Hugh (sz. 1869): híres angol politikuscsalád sarja, mérsékelt konzervatív alsóházi képviselő. Elsősorban egyházi ügyekkel foglalkozott. Bátyja, (tehát nem „atyjafia”, mint Ignótus írja) Robert Cecil (sz. 1864) háromszor volt brit miniszterelnök, a népszövetségi Alapokmány egyik megalkotója. Szorgalmazta az Olaszország elleni szankciók szigorítását. 1937-ben béke Nobel-díjat kapott.

ha rosszul fogták meg őket, nincs joguk mögéjük bújni, s önnön éjelhetetlenségük árnyékát ezekre vettetni. Baloldalnak lenni ma külön felelősség. Baloldalnak lenni ma háromszorosan kötelez: kötelez életre, kötelez halálra, de kötelez kivált tehetségre. Ha azt mondtam rólad, liberálisról, hogy szamarat tettél, akkor ne tépd a szád, hogy én a szabadságot mondtam számárságnak, hanem hints hamut a fejedre, hogy fejtelenségeddel a szabadságot hoztad szégyenbe. Megint nem én mondom, megint angol ember írja, baloldali, a pacifista Norman Angell¹⁶⁹, hogy „jóvá lehet tenni hibát s örületet, jóvá lehet tenni még a bűnt is, csak a fejtelenséget nem lehet jóvátenni”. Fejtelenség volt a szent eszméket, az örök igazságokat, a baloldali gondolatokat az abesszin ügyben engageálni, s ezzel jóvátehetetlenebb volt hibánál, örületnél, még bűnnél is. Homérosz alhatott néha s lehetett vak, de a baloldal embere ma vártán áll, s főbe kell lőni, ha elszundított s nem látott tovább az orránál.”

¹⁶⁹ Norman Angell (sz. 1874): angol író és újságíró. 1933-ban béke Nobel-díjat kapott.

20. DOKUMENTUM

Csécsey Imre:

VESZTETT ÜGY VÉDELMEBEN

Forrás: *Századunk*, 1936. pp 285—292.

— részletek —

*

«Itt szegzem lejjebb, hogy az abesszin dolog körül, melynek mélyen szociális természetére ugyancs helyütt már hat év előtt rámutattam s előre megmondtam veszedelmeit: a «Századunk» legutóbbi számában engem tanít erkölcsre, komolyságra, demokráciára, sőt magyarul is.»¹⁷⁰

Eszerint az abesszin vitát Ignótus személyes ügynek, ellene intézett támadásnak fogta fel. Ha úgy érti, hogy ez volt a célom, akkor nincs igazam. Sajnálom s már akkor sajnáltam (levélben előre meg is írtam neki), hogy épp vele kellett vitatkoznom, akihez régi barátság és hajdani harcaiért, minden tévedése ellenére is, tisztelet fűzött. Sajnáltam, de nem tehettem róla: amicus Plato, sed magis amica veritas.¹⁷¹ S hogy amit írtam, mégis nemcsak az ügynek, de valóban neki is szólt: hát arról nem tehetek. Végre is, gondolatok nem személytelenül lebegnek a világűrben, mint ködök vagy csillagok, hanem valaki felcélós értük. Ennyiben csakugyan minden eszmei vita egyben személyes ügy is. (...)

Hiszem, hogy van objektív igazság, ellentétének azonban, akár tévedés, akár ferdtetés, mindig csak szubjektív gyökerei vannak. Ha ellentmondást látunk az eszme között, amelyben, mint mondja, ő is hisz, és magatartása között, akkor mégis csak fel kellett volna vetni a kérdést, hogy az eszmében vagy a személyben van-e a hiba? (...) Mégis meg kellene vizsgálni egyszer, vajjon a baloldal értette-e őt félre, vagy az ő számára volt-e egy és más baloldali eszme gyakran csupán téma, amelyet igazi virtuózként néha addig variált, míg egészen kiforgatta eredeti hangzatából? (...) Baconnak «A megtorlásról» szóló esszéjében olvasható, hogy Medici Cosimo, amikor szeméremre vetették, miért épp barátai iránt különösképpen szigorú, így válaszolt: «A Szentírás azt parancsolja, hogy bocsássunk meg ellenségeinknek. De seholsem parancsolja, hogy barátainknak is megbocsássunk.» Valóban, ha reakció publicista szegődik igazságtalanság

¹⁷⁰ Idézet Ignótus 1936. június 21-én, a *Magyar Hírlapban* „Baloldali Eset” címmel megjelent írására, amelynek ez az egyetlen mondata reflektál csupán Csécsey korábbi cikkére.

¹⁷¹ „Bár Platón a baráti, az igazság még inkább a baráti” (latin mondás).

és embertelenség készséges megértőjévé: nincs benne meglepő és nem érdemel részünkről külön keserűséget vagy felháborodást. De ha közénk tartozó s közünk valamikor tisztességgel vezérekdő szellem tagadja le fejünk felől a csillagos eget: múlt és barátság címén nem kímélhetjük őt, mert így a rossz ügyet kímélnők, amelyet képvisel. (...)

Ha ez a vita netalán Ignotusnak személyes ügye is, viszont az abesszin kérdés bizonyára mégsem pusztán és nem is elsősorban a négus személyes ügye. Miattam igaz lehet, hogy Hailé Szelasszié «behizelegte, belopta, beszerette, a végén sokszorosán begyilkolta magát a négusságába» és percig sem sajnálnám, ha e bűneiért fellázadt népe kergette volna el. Azt is elhiszem, ha parancsolják, hogy joga sem volt soha Abesszinia trónjára, mert a «a sok zabolátlan törzs sohasem fogadott hűséget a dinasztának». Ennyiben, úgy látszik, csakugyan különbözött a fehér diktátoroktól, akiknek őszinte lelkесedéssel szokott hűséget fogadni a népük, mint azt a népszavazások legalább kilencvenkilencszázalékos eredménye kétségbevonhatatlanul bizonyítja... De hogy a négus hatalmának jogtalan voltából miképp származik egy másik hatalom joga, hogy őt elkergetse és melleleg még országát is bekebelezze: azt, megvallom, fejtelenségemben s orromon túl nem látó számár baloldaliságomban még mindig nem értem.

A négust Ignotus Rózsa Sándorhoz hasonlítja s noha (...) hasonlataival nem tudok versenyezni, ezt mégis vissza memém fordítani. A Tiszavidék e kitűnő diktátora, úgy olvastam valahol, szintén azzal az erkölcsi elmélettel támasztotta alá üzlétét, hogy ő voltaképpen igazságot tesz a világban, hiszen csak a gazdagokat gyilkolja s csak az ő pénzüket szedi el. Úgy látszik az igazságtevésnek e betyár-romantikája legalább is nemzetközi viszonylatban még ma is vonzóban hat a nép egyszerű gyermekére...

Mindazáltal, ha Ignotus azt mondja, hogy a négus személyes sorsa a legkisebb rubrika az abesszin ügyben, hát ebben már a multkor is egyetértettem vele. (Legfeljebb a «szökött császár» iránt való különös rosszindulatot nem tartom ma sem jogosultnak.) De itt következik nála a logikai szaltó, hogy tehát csak ennyi történt, semmi egyéb: elkergettek egy gazdag kényurát, vigye ördög, maradt neki elege, részünkről pedig ostobaság volt, ilyen ügyből ekkora kázust csinálni, népszövetségi ítéletet provokálni, szankciókat alkalmazni, világháború veszélyét felidézni, szabadság és béke szent eszméit érte a «engageálni», s főképp: mindebbe még bele is bukni. Hiszen, ha valóban csak ez történt volna, ha a négus személyes sorsa nem lenne azonkívül szimbólum is, ha az abesszin háború igazán csak romantikus «igazságtevés» lett volna, nem pedig valóságos háború, amelyet egyebek közt bombavetőkkal és mérges gázokkal vívott a támadó s amelynek eredménye az lett, hogy egy nép megkérdézése nélkül és mint az ellenállás ténye bizonyítja: nyilván akarata ellenére idegen uralom

alá került — ha nem a békén, a nemzetközi jogrenden és a szerződések szentségén (bocsánat az ócska a «elvek» ismételt hangoztatásáért) esett volna sérelem, — ha lenne a lényegét illetően erkölcsi különbség (újra bocsánat!) afrikai és például európai háború között: akkor Ignotusnak tökéletesen igaza lenne.

Hogy azonban így mennyire nincs, azt ő maga is jól tudja, hiszen amikor a négust dobva előtérbe, ezzel az egész háborút bagatellizálni próbálja, másfelől a «mellékes» körülményeket sem tagadhatván, kénytelen magyarázni, védeni és végül üdvözölni őket. Nem történt egyéb, csak hogy a négust elkergették — ami egyéb pedig netalan mégis történt, az csupa haszon a világnak: kielégültek az olasz nemzet jogos gyarmati igényei, felszabadult Abesszinia népe és minden rabszolgája, győzött a fasiszta hódító önzésbe rejtőzött civilizatorikus közérdek, szóval (mondhatná Ignotus): megint a List der Idee¹⁷² működött. Hát cselnek csakugyan csel ez, de eszmét, ma sem látok mögötte. Még ha el is fogadnám a hegeli gondolatot, hogy a történelem igazságtalanságai és bűnei is titkon mindig valami magasabb eszmét szolgálnak: egyrészt akkor sem látom egy világfejlődési principium diadalát abban, hogy a fasiszmus hatalmasa megnövekedjék és a háború eszméje új erőre kapjon, másrészt még e jámbor hegeli hit sem menthetné fel az intellektust az alól, hogy az aktuális történelmi bűn és igazságtalanság ellen tiltakozzék.

Dehát történt-e egyáltalán bűn és igazságtalanság lényegileg is, nemcsak forma tekintetében? Ignotus szerint nem történt. Nevetséges, úgymond, egy jobbagy- és rabszolganép «önrendelkezési jogának» sérelméről beszélni. (...) Általában csak gyermeketeg lelkek hiszik, hogy a hódító szabadságot visz a meghódított országba, igazságot, egyenlőséget, testvériséget teremti. A valóság az, hogy a maharadzsa kitűnően élnek az angol uralom alatt is s a fasiszta nagytökés sem fog lelkesedni Abessziniában a magasabb munkabérékéért s a minél teljesebb egyéni szabadságért, hanem barátságosan szót fog érteni ilyesmik felől az abesszín hűbérurakkal. (Épp ezért nem látom be, hogy — mint Ignotus állítja — a gyarmati kizsákmányolók egymásközi harca «osztályharc» lenne, amit okvetlenül meg kell már vívni, még pedig háborúval: bizonyára azért, mert háborúban, tapasztalat szerint, főképp a kizsákmányoltak szoktak elpusztulni. Továbbá: osztályharc csakugyan van, ha a fasiszta hódítás ilyen értelemben nem is az, — de ebből megint csak nem következik, hogy rajongjunk érte s még gyilkos formáit is, mint 1789-ben a francia és 1917-ben az orosz arisztokrácia kipusztítását,

¹⁷² List der Idee = 'az ész csele': Hegel által alkotott eszme, mely szerint a történelmet formáló emberek azt hiszik, saját elgondolásaikat követik, valójában azonban az abszolút ész (vagyis Isten) tervét valósítják meg.

helyeseljük, — hanem legfeljebb csak az következik, hogy dolgozzunk a demokráciáért, amely az osztályharc okait hivatott kiküszöbölni.)

Nem ismerem el (röstellem, de ez csakugyan elv) a civilizáció jogát ahhoz, hogy gyilkoljon. És nem ismerek el «jogos gyarmati igényeket» sem, mert akkor épűgy el kellene ismernem akárki támadónak jogát arra is, hogy akármely nem-gyarmati országot meghódítson. Hogy ez megint egykaptafárahúzása mindennek, «katedrabölcsesség» s híján van az «egyenítésnek»? Lehet, de az egyenítésnek itt nincs helye. Hitler is «egyenít», mikor főképp a zsidókat üldözi s a bolsevikiek is «egyenítettek», mikor csak a többi osztályt irtották ki. Általában mindenki «egyenít», aki azt szeretné bizonyítani, hogy az általános törvény pont őrája nem vonatkozik.

(...)A fasizmus, mint szociális rendszer, valóban lejárt a pillanatban, amikor kiderült, hogy belső válságából nem tud másképpen szabadulni, mint hódító háború útján — ha mindjárt ugyanezen a módon, vagyis mint hatalmi rendszer, akármennyig fenn is marad még.

S ma is hiszem, hogy éppen ez az abesszin háború vitt bennünket, okai és következményei révén is, nagy és gyors lépéssel közelebb a háborúhoz. Ha azonban kiderülne, hogy legalább ebben mégis csak én tévedtem, én leszek a legboldogabb. S akkor szívesen veszek leckét bárkitől az orron-túl-látásból. Addig azonban erre ráérek.

Igen, vártán állunk. Előre látunk, amennyire tőlünk telik, bár közben a multat is figyeljük.

Igen, állunk a vártán. Szemben velünk a feltarthatatlannak látszó ellenség, mögöttünk csüggedő hívek és kétes barátok.

Mégis, ameddig sorsunk engedi, állunk a vártán.

És nem dezertálunk.”

21. DOKUMENTUM

HAILÉ SZELASSZIÉ FELHÍVÁSA A NEMZETEK SZÖVETSÉGÉHEZ¹⁷³

Genf, 1936. június 30.

*Forrás: Selected Speeches of His Imperial Majesty Haile Selassie First.
Addis Ababa, 1967. pp. 304–316.*

*

Én, I. Hailé Szelasszié, Etiópia Császára, azért vagyok ma itt, hogy követeljem a népemnek járó igazságot, és azt a támogatást, amelyet nyolc hónappal ezelőtt¹⁷⁴ ígérték meg, amikor ötven nemzet jelentette ki, hogy ez az agresszió megsértette a nemzetközi szerződéseket.

Nincs rá precedens, hogy egy államfő maga szólaljon fel e gyűlés előtt. Azonban nincs precedens arra sem, hogy egy nép ilyen igazságtalanság áldozatává váljék és az fenyegetse, hogy magára hagyják agresszorával. Ugyanígy nincs példa arra sem, hogy egy állam ki legyen téve barbár szándékok szisztematikus megsemmisítésének, megsértve minden ünnepélyes ígéretet, amelyet a föld nemzetei tettek, hogy ártatlan emberi lények ellen nem alkalmazzák a szörnyű gázok iszonyatos mérgeit. Az Etióp Birodalom feje azért jött Genfbe, hogy védelmébe vegye szenvedő népét, amely ősi függetlenségét védi¹⁷⁵, hogy eleget tegyen e legfőbb

¹⁷³ A szöveg megfogalmazásában Jéze francia és Colson amerikai tanácsadó volt a császár segítségére. Sandford pp 98. A beszéd eredetileg amhara nyelven hangzott el (bár a császár tudott franciául), amelyet tolmács fordított franciára a jelenlévők számára. Később két angol nyelvű kiadás látott napvilágot. Először az etióp kormány kiadásában *The Selected Speeches of His Imperial Majesty Haile Selassie First, 1918–1967* címmel (Addis Ababa 1967. pp 304–316), amelyet felhasználtunk fordításunkhoz. Ennél később jelent meg, de még 1936-ban, a császár angliai száműzetése idején íródott önéletrajza, amelyet 1973-ban Edward Ullendorff fordított: angolra: „*My Life and Ethiopia's Progress*” *The Autobiography of Emperor Haile Selassie I.* Oxford, 1977. Ez szintén tartalmazza a beszédet (pp. 299–312), azonban kisebb eltérésekkel. Ezeket a lábjegyzetben Ullendorfra hivatkozva jeleztük (az oldalszámot azonban elhagytuk).

¹⁷⁴ 1935 október 7-én Olaszországot agresszorral nyilvánították, két nappal később pedig szankciókat szavaztak meg Olaszország ellen.

¹⁷⁵ Az etióp államiság a Kr. előtti évszázadokra nyúlik vissza (Axumi birodalom). Egész története során mindössze háromszor sikerült idegen hatalomnak etióp földre lépnie: 1529–41 között délről muszlim seregek hatoltak be, 1868–69-ben egy brit expedíció ostromolta az akkori fővárost, majd 1936–41 között olasz megszállás alatt volt.

kötelességének, miután hadserege élén maga is kivette részét a harcból¹⁷⁶. Imádkozom a Mindenható Istenhez, hogy kímélje meg a nemzeteket az olyan iszonyatos szenvedésektől, mint amelyet népemnek okoztak, és amelynek a társaságomban lévő urak¹⁷⁷ szemtanúi voltak. Mivel a Genfben összegyűlt államok férfiak, nők és gyermekek millióinak az életéért felelősek, kötelességem tudomásukra hozni, milyen veszély fenyegeti őket, ezért felvázolom azt a sorsot, amelyet Etiópia elszenvedett.

Az olasz kormány nemcsak katonák ellen folytat háborút. Mindenek előtt az ellenségeskedésektől távolabb eső lakosságot támadták meg azért, hogy terrorizálják és megsemmisítsék őket. Kezdetben, 1935 vége felé, az olasz légierő könnygáz-bombákat dobott hadseregemre. Ezek hatása azonban csekély volt. A katonák megtanultak szétszóródni, és megvárni, amíg a szél gyorsan szétszórja a mérgező gázokat. Az olasz légierő ezután mustárgázt¹⁷⁸ kezdett használni. Folyadékkal teli hordókat dobtak a fegyveres csoportokra. Azonban ezzel sem érték el céljaikat, mert a folyadék csak néhány katonát ért el, és maguk a földön heverő hordók figyelmeztették a csapatokat és a lakosságot a veszélyre. A vereségtől félve, egyidőben a Makallé¹⁷⁹ bekerítését célzó hadműveletekkel érkezett meg az olasz parancs, amely bevezette azt az eljárást, amelyet kötelességem a világ elé tární.¹⁸⁰ Különleges szórófejeket szereltek a repülőgépek alvázára¹⁸¹, amelyek a terület széles sávjai felett porlasztották szét a lágy, halált hozó esőt. Kilenc, tizenöt, tizennyolc repülőgépből álló csoportok követték egymást, így az általuk kibocsátott pára összefüggő leplet képezett. Így történhetett, hogy 1936 januárjának végétől katonákat, nőket, gyermekeket, háziállatokat, folyókat, tavakat és legelőket áztatott folyamatosan a halálos eső. Azért, hogy szisztematikusan meggyilkoljanak minden élő teremtményt, azért, hogy biztosan megmérgezzék a vizeket és a mezőket, az olasz parancs újra meg újra fölérük rendelte a repülőgépeket. Ez volt hadviselésük legfőbb módja.

Pusztítás és terror

¹⁷⁶ A császár, amellet, hogy főparancsnoki feladatát ellátta, valóban harcolt a fronton, többnyire egy légvédelmi ágyúval. Ullendorff, E. (ed.) i. m., pp. 251—285.

¹⁷⁷ Az angol szövegben *chiefs*, amely szó szerint azt jelenti: *főnökök*. A császár hat minisztere és tisztje társaságában utazott Genfbe. Ullendorff, E. (ed.): p. 299

¹⁷⁸ „Iperit” (Ullendorff)

¹⁷⁹ Város Etiópia északi részén.

¹⁸⁰ „Amikor az etióp csapatok bekerítették Makallét, az olasz hadsereg főparancsnoka joggal félt attól, hogy esetleg szétszórjuk az olasz csapatokat [...]” (Ullendorff)

¹⁸¹ Az angol szövegben: *board*, amelynek magyar megfelelője (*fedélzet*) értelmetlenülé tenné a mondatot.

Ez a kifinomult barbarizmus pusztulást és terrort hozott a terület legsűrűbben lakott részeire, éppen azokra, akik a legtávolabb költöztek az ellenségeskedések színhelyétől.¹⁸² A cél az volt, hogy elhítsék a félelmet és a halált Etiópia területének nagy részén.

A félelmetes taktika sikerrel járt. Az emberek és az állatok megadták magukat. Bárki, akit megérintett a repülőgépekből aláhulló halálos eső, sikoltott fájdalomában. Mindenki, aki ivott a mérgezett vízből vagy evett a fertőzött ételből, átadta magát a szörnyű szenvedésnek. Tízezrek estek el, akik az olasz mustárgáz áldozatává váltak. Azért döntöttem úgy, hogy eljövök Genfbe, hogy feltárjam a civilizált világ előtt azokat a szörnyűségeket, amelyeket Etiópia népe ellen elkövettek. Rajtam és bátor fegyvertársaimon kívül senki más nem hozhat letagadhatatlan bizonyítékot. A küldöttem által a Nemzetek Szövetségéhez intézett felhívások minden válasz nélkül maradtak — mert küldöttem nem voltak szemtanúk. Ez az, amiért úgy döntöttem, hogy eljövök és magam teszek tanúbizonyságot a népem ellen elkövetett bűnök ellen, és figyelmeztetem Európát arra a sorsra, amely reá vár, ha fejet hajt a kész tények előtt.

Vajon szükséges-e emlékeztetni a Közgyűlést az etióp dráma különböző állomásaira? Húsz év óta, trónörökösként¹⁸³, a birodalom régensként, csakúgy mint császárként, soha nem szűnt meg igyekeztem, hogy elhozzam országomba a civilizáció eredményeit, és különösen, hogy jószomszédi kapcsolatokat alakítsak ki a szomszédos hatalmakkal. Ennek különösen nagy sikere volt az 1928-ban Olaszországgal megkötött barátsági szerződés, amely kifejezetten megtiltja a fegyveres erő alkalmazását bármilyen kifogással, az erő és a nyomásgyakorlás helyébe a békéltetést és a választott döntőbírásgot helyezve, amelyekre a civilizált nemzetek a nemzetközi rendet alapozták.

Még egységesebb ország

A Tizenhármass Bizottság 1935 október 5-én kelt beszámolójában elismerte erőfeszítéseimet és eredményeim, amelyeket elértem.¹⁸⁴ A kormányok azt gondolták, hogy Etiópia belépése a Szövetségbe új garanciát ad területi integritásának és függetlenségének megőrzéséhez, egyúttal pedig segít elérni a civilizáció egy magasabb fokát. Egyáltalán nem úgy tűnik, mintha ma Etiópiában nagyobb zűrzavar és bizonytalanság lenne, mint 1923-ban. Éppen ellenkezőleg, az ország még egységesebb és a központi

¹⁸² „[...] és sivataggá változtatta országukat.” (Ullendorff)

¹⁸³ „koronahercegként” (Ullendorff)

¹⁸⁴ Az önéletrajzban ez a rész idézetként szerepel a csillaggal jelzett részig.

hatalom erősebb. Még ennél is nagyobb eredményeket érhettem volna el népem számára, ha az olasz kormány, amely lázadásokat szított és felfegyverezte a lázadókat, nem gördített volna mindenféle akadályt ennek útjába.¹⁸⁵ Valóban, a római kormány, mint azt ma nyíltan vallja, sohasem szűnt meg Etiópia meghódítására készülni. A barátsági szerződés, amelyet velem aláírtak, nem volt őszinte — egyedüli céljuk az volt, hogy eltitkolják előlem valódi szándékukat. Az olasz kormány kijelentette, hogy tizennégy éven át készült a jelenlegi hódításra. Ezzel elismerik, hogy amikor 1923-ban támogatták Etiópia felvételét a Nemzetek Szövetségébe, amikor 1928-ban megkötötték a barátsági szerződést, és amikor aláírták a háborút törvényen kívül helyező párizsi paktumot, akkor becsapták az egész világot. Az etióp kormány ezen ünnepélyes szerződésekkel további biztonsági garanciákat adott, amelyek által lehetővé vált, hogy tovább haladjon a reformok különleges útján, amelyen elindult, és amelyhez minden erejéből és szívéből ragaszkodott.

A Wal-Wal-ügy

A Wal-Wal-i incidens 1934 decemberében¹⁸⁶ villámcsapásként ért. Az olasz provokáció nyilvánvaló volt, így nem haboztam a Nemzetek Szövetségéhez fordulni. Az 1928-as szerződésre hivatkoztam és az Alapszerződés alapelveire — vagyis békéltetési és döntőbíróági eljárást szorgalmaztam.¹⁸⁷ Azonban Etiópia számára sajnálatos módon éppen ebben az időben döntött úgy egy bizonyos kormány, hogy az európai helyzet miatt

¹⁸⁵ Uralkodása kezdetén Hailé Szelassziének jelentős belső ellenzékkal kellett szembenéznie. Közülük többen már a háború előtt nyíltan szövetkeztek az olaszokkal, majd a háborúban elárulták a császárt. Sandford, *i. m.* pp. 39—40.

¹⁸⁶ 1934 december 5-én az etióp—brit közös határmegállapító bizottság a 60 mérföld mélyen etióp területen lévő Wal Wal oázishoz érkezett. Addigra az oázist jogtalanul megszálló olaszok ott már erődöt emeltek, és kijelentették, hogy Wal Wal olasz területen fekszik, holott a helység még az 1934 előtti olasz térképeken is etióp területként van feltüntetve, annak ellenére, hogy a határt csak ideiglenesen jelölték. A fenti napon a vitából hamarosan fegyveres incidens kerekedett. Az olasz „helyőrséget” másnap páncélosokkal és légierővel is megerősítették, ennek ellenére a visszavonuló etiópok (mert a britek időközben távoztak a helyszínről) lelőtték harminc olasz katonát, miközben maguk is elvesztettek 130 embert. Hasonló incidensek korábban is történtek, de ez alkalommal Mussolini Etiópia számára megalázó elégtételt követelt. Ullendorff, E. (ed.): *i. m.* pp. 212—225. A Wal Wal-i incidenst kivizsgáló bizottság jelentését ld. in: *Revue Générale de Droit International Public*, 1935. pp. 751—758.

¹⁸⁷ A különféle eljárási lehetőségekről az Alapokmány 12—15. cikkelye rendelkezik. Mengele, *i. m.*, pp. 379—381.

minden áron meg kell nyernie Olaszország barátságát¹⁸⁸. Az ár, amit ezért fizetett, az volt, hogy átengedte Etiópia függetlenségét az olasz kormány étvágyának. Ez a titkos megállapodás, az Alapszerződés tilalma¹⁸⁹ ellenére, nagy befolyást gyakorolt az események láncolatára. Etiópia és az egész világ ennek a végzetes következményeitől szenvedett és szenved ma is.

Az Alapszerződés első megsértését számtalan másik követte. A római kormány, amely magát az Etiópia elleni politikára felbátorítva érezte, lázas háborús előkészületekbe kezdett, azt gondolva, hogy az összpontosított nyomás, amelyet az etióp kormányra kifejtettek, úgysem lesz képes legyőzni népcm ellenkezését az olasz uralommal szemben.¹⁹⁰ Az idő eljött, és mindenféle bonyodalmat támasztottak, hogy feltartsák a békéltető és döntőbírósi eljárást. Akadályok egész sorát gördítették az eljárás útjába. Az államok megkísérelték elejét venni, nehogy az ő soraikból találjon bírakat az etióp kormány, és amikor végre felállt a bíróság, nyomást gyakoroltak rá, hogy Olaszországnak kedvező döntést hozzon. Mindez hiába való volt: a bírák, akik között két olasz tisztviselő is volt, arra kényszerültek, hogy egyhangúan kijelentsék, a Wal Wal incidensben, csakúgy mint a későbbi incidensekben, Etiópiát nem terheli nemzetközi felelősség.

Erőfeszítések a békéért

¹⁸⁸ A császár Laval, francia külügyminiszter 1935 januárjában lezajlott római látogatására utal, amely egy szerződéssel zárult. A szerződés nyilvánosságra hozott részében a két fél megállapodott a tuniszi olaszok jogairól, Franciaország területei engedelményeket tett Olaszországnak (Libia déli részén), és olasz tulajdonba került a francia—etióp vasúttársaság részvényeinek kb. 20 százaléka. Ezen kívül körvonalaztak egy „Dunai Paktum”-nak nevezett közép-európai szövetségi rendszert. A megállapodás titkos részében azonban Laval gyakorlatilag szabad kezét adott Mussolininek Etiópiában, bár máig nem tisztázott, hogy ezt Laval csak gazdasági tekintetben közölte az olasz diktátorral, vagy a megszállás is szóba került. Franciaország lépése európai politikájával magyarázható. Az olasz—etióp konfliktus idejéig ugyanis Olaszország volt az Anschluss fő ellenzője (Ausztria védelmezője) és az esetleges balkáni német terjeszkedés legfőbb akadálya. Mindezekért cserébe „illetett” adni valamit Olaszországnak, amely már az első világháború vége óta hiába várta, hogy juttassanak neki valamit az egykori német gyarmatokból.

¹⁸⁹ A Népszövetség alapszerződése tiltotta az un. „titkos” diplomáciát.

¹⁹⁰ Ez utalás azokra a kísérletekre (tervekre, pl. Hoare—Laval), amelyek szerint Olaszország békés úton kapta volna meg Etiópia egy részét. I. Hailé Szelasszié helyesen állapítja meg, hogy az etióp nép ellenérzései miatt az olaszoknak mindenképpen háborúra volt szükségük.

E döntést követően az etióp kormány őszintén azt gondolta, hogy a békés kapcsolatok korszaka kezdődhet el Olaszországgal. Barátilag nyújtottam kezemet a római kormány felé.

A közgyűlést a Tizenhármass Bizottság tájékoztatta 1935 október 5-én, az 1934 decembere és 1935 október 3-a közötti eseményekről.¹⁹¹ Elegendő, ha e beszámolóból csak néhányat, a 24., 25., és 26. számú részeket idézem. „Az olasz memorandum (amely az olasz sérelmeket tartalmazza) 1935 szeptember 4-én került a Tanács¹⁹² asztalára, míg Etiópia első felhívása 1934 december 14-én kelt. E két dátum közötti időszakban az olasz kormány ellenezte, hogy a Tanács foglalkozzon a kérdéssel, azon az alapon, hogy az egyetlen elfogadható eljárásról az 1928-as olasz—etióp szerződés gondoskodik.¹⁹³ Továbbá az egész periódus alatt folyt az olasz csapatok Kelet-Afrikába való szállítása. Ezeket a behajózott csapatokat az olasz kormány azzal indokolta a Tanács előtt, hogy gyarmatait meg kell védenie a fenyegető etióp készülődés miatt. Éppen ellenkezőleg, Etiópia felhívta a figyelmet Olaszország hivatalos nyilatkozataira, amelyek véleménye szerint nem hagynak kétséget „az olasz kormány ellenséges szándékai felől.” Az etióp kormányának a vita kezdetétől a békés megállapodás volt a célja. Ezért az Alapszerződés eljárásához folyamodott. Az olasz kormány azonban mereven ragaszkodott az 1928-as olasz—etióp szerződés előírásaihoz, így az etióp kormány ezt elfogadta. Változatlanul azt mondtuk, hogy elfogadjuk a döntőbíró határozatát, még akkor is, ha az ellenünk irányul. Elfogadtuk, hogy Wal-Wal hovatartozásának kérdésével a döntőbíró nem foglalkozhat, mert az olasz kormány ebbe nem egyezett bele. Kértük a Tanácsot, hogy küldjön ki semleges megfigyelőket, és felajánlottuk, hogy elküldünk bármilyen anyagot, amely a Tanács döntéséhez szükséges.¹⁹⁴ A Wal-Wal vita végül döntőbíró elé került,

¹⁹¹ Ullendorff fordításában október 6. (5. helyett) és október 4. (3. helyett) — az etióp naptár ma is a Julianus-féle időszámításon alapszik és saját hónapelnevezései vannak. Számomra úgy tűnik, Ullendorff tévedett, talán azt gondolta, 1934 (Etiópiában 1927) szököév volt.

¹⁹² Council: a Népszövetség legfelsőbb vezető szerve.

¹⁹³ Vagyis arról van szó, hogy Olaszország el akarta kerülni a népszövetségi bíróság kijelölését, és az olasz—etióp szerződés alapján addig halasztani az eljárást, amíg az idő meg nem éri a fegyveres támadásra. Olaszországnak két okból volt időre szüksége: egyrészt csapatait el kellett szállítania Kelet-Afrikába, másrészt nem támadhatott az esős évszak vége, azaz október eleje előtt.

¹⁹⁴ Két eljárást kell megkülönböztetnünk. Az olasz—etióp barátsági szerződés alapján felállított bíróság az olasz igények alapján csak azzal foglalkozhatott, hogy ki felelős a Wal-Wal-i incidensért. Etiópia azt szerette volna, ha az úgy a Népszövetség elé kerül, és együtt vizsgálják a kelet-afrikai olasz fegyverkezéssel. Amennyiben ugyanis a Wal-Wal-i ügy népszövetségi vizsgálat alá kerül, az Alapszerződés

azonban az olasz kormány részletes memorandumot nyújtott be a Tanácshoz, hogy kinyilvánítsa cselekvési szabadságát. Ebben kijelentették, hogy Etiópia nem az Alapszerződés szellemében járt el. Azt állították, hogy „mivel ez a kérdés érinti az olasz biztonságot és civilizációt,... ezért elmulasztaná legalapvetőbb kötelességét, [mert] Etiópia iránt egyszer s mindenkorra elvesztette minden bizalmát, [ezért] fenntartja magának a teljes szabadságot, hogy bármilyen eszközt igénybe vegyen, amely szükséges lehet ahhoz, hogy szavatolja gyarmatai védelmét és megőrizze érdekeit.”

A megszegett Alapszerződés

Ezek a mondatok tehát a Tizenhármass Bizottság beszámolójából származnak, amelynek nyomán a Tanács és a Közgyűlés egyhangúan elfogadta azt a döntést, hogy az olasz kormány megszegte az Alapszerződést, azaz agresszor. Nem késlekedtem kijelenteni, hogy nem kívántam a háborút, amelyet rám kényszerítettek, és kizárólag népem függetlenségéért és integritásáért fogok küzdeni, és hogy ebben a küzdelemben minden olyan kis állam ügyét védelmeztem, amely egy hatalmas szomszéd fenyegetésének van kitéve.

1935 októberében az az ötvenkét nemzet, amely ma engem hallgat, arról biztosított, hogy az agresszor nem győzhet, és az Alapszerződés eszközeit fogják alkalmazni, hogy biztosítsák a jog uralmát és az erőszak bukását. Arra kérem az ötvenkét nemzetet, hogy ma sem feledkezzen el arról a politikáról, amely mellett nyolc hónappal ezelőtt elkötelezték magukat, és amelyben bízva népem ellenállását irányítottam az ellen az agresszor ellen, amelyik őket vádolta a világ előtt. Fegyvereim, a tűzérés, a muníció, az egészségügyi szolgálat kis száma, a légierő teljes hiánya ellenére a végsőig bíztam a Szövetségben. Azt gondoltam, lehetetlen, hogy egy magányos agresszor sikeresen dacolhat ötvenkét nemzettel, beleértve a világ leghatalmasabbjait. Magamat hűen a szerződésekhöz tartva nem tettem háborús előkészületeket, bizonyos európai kisállamok példáját tartva szemem előtt. Amikor a veszély egyre nagyobb lett, a népemnek kijáró felelősség miatt 1935 első hat hónapjában megkísértem fegyvereket vásárolni.¹⁹⁵ Számos kormány embargót léptetett életbe, hogy ezt

értelmében a vizsgálat befejeztéig a peres felek nem folytathatnak háborús előkészületeket.

¹⁹⁵ Az afrikai fegyverszállításokat tiltó nemzetközi szerződések (pl. Brüsszel 1890), amelyeket a gyarmattartó hatalmak léptettek életbe, a független Etiópiát is sújtották. Az 1930 augusztus 21-én Etiópia, Franciaország, Anglia és Olaszország között kötött új szerződés értelmében ugyan Etiópia szabadon vásárolhatott volna fegyvereket, 1935 nyarán Nagy-Britannia mégis fegyver-embargót hirdetett Etiópia ellen, és

megakadályozza, mialatt az olasz kormány minden segítséget megkapott, hogy a Szezei-csatornán át folyamatosan és ellenvetés nélkül szállítson csapatokat, fegyvereket és lőszert.¹⁹⁶

Mozgósításra kényszerítve

1935 október 3-án az olasz csapatok behatoltak területemre.¹⁹⁷ Néhány órával később általános mozgósítást rendeltem el. A béke megőrzése iránti vágyam miatt, egy nagy európai államnak a Világháború előestéjén mutatott példáját követve, csapataimat harminc kilométerre visszavontam, hogy elejét vegyem minden provokációnak. A háború mégis kitört, és azon a módon folyt, amelyet korábban ismertettem a Közgyűlés előtt.

Ebben az egyenlőtlen küzdelemben az egyik kormány több, mint negyvenkét millió lakosának parancsol, különféle gazdasági, ipari és technikai lehetőségekkel rendelkezik, amelyek lehetővé teszik, hogy halálos fegyverek korlátlan mennyiségét állítsák elő, míg a másik oldalon egy húszmillió lakosú kis nép, amelynek az oldalán nincsenek fegyverek, lehetőségek, csak ügyének igaza, és a Nemzetek Szövetségének ígérete. Milyen valódi segítséget adott Etiópiának az az ötvenkét nemzet, amely kijelentette, hogy a római kormány súlyosan megsértette az Alapszerződést, és vállalta, hogy megakadályozza az agresszor győzelmét? Vajon minden tagállam úgy tekintette-e az agresszorra, mintha a háború ellene irányulna, miként azt az Alapszerződés 16. cikkelye¹⁹⁸ értelmében vállalták? Minden

Franciaország is kijelentette, hogy megtiltja fegyverek szállítását a Dzsubuti—Addisz Ababa vasútvonalon. Hailé Szelasszié így csak titokban juthatott fegyverekhez, amelyek szállítói főként Belgium, Csehszlovákia és Svájc voltak. Sandford, *i. m.*, pp. 43—44, 90. Seife-Mikael Araya: *Die politische und soziale Entwicklung Äthiopiens vom Ende des Ersten Weltkrieges bis zur Restauration (1941)*. Marburg, 1974. pp. 267—268. (: az említett szerződés dokumentuma.) Farago: *i. m.*, pp. 4, 14. Utóbbi leírja egy titkos csehszlovák fegyverszállítvány megérkezését az etióp fővárosba.

¹⁹⁶ Tudomásom szerint Winston S. Churchill az elsők között vetette fel a Szezei-csatorna lezárásának szükségességét, amely megakadályozta volna az olasz agressziót, hiszen az olaszok még a repülőgépeket is hajón szállították Afrikába! Mások arról vitakoztak, hogy ez a fennálló nemzetközi szerződések értelmében egyáltalán lehetséges-e. Churchill, W. S.: *i. m.*, p. 62.

¹⁹⁷ Ullendorffnál október 4. szerepel — itt biztosan téved. Mellesleg Mussolini még október 2-án kiadta a parancsot.

¹⁹⁸ Az általunk forrásként használt dokumentumban itt 15., a császár önéletrajzában közölt szövegben pedig 17. cikkely szerepel. Miként Ullendorff is helyesen jegyzi meg, valójában a 16. cikkelyről van szó, amely kimondta, hogy „Ha a Szövetség valamelyik tagja a [...] megállapodások ellenére a döntést háború útján keresi, ezt a

reményemet a kötelezettségvállalások végrehajtásába helyeztem. Bizalmamat megerősítették a Tanács ismételt nyilatkozatai, hogy nem ismerik el az agressziót, és az erőszak kénytelen lesz maghajolni a jog előtt.

1935 decemberében a Tanács egészen világossá tette, hogy érzései összhangban vannak azoknak a népeknek a millióival, akik a világ minden részén tiltakoztak az Etiópia feldarabolására irányuló előterjesztés ellen.¹⁹⁹ Folyamatosan ismételték, hogy a konfliktus nem csupán az olasz kormány és a Nemzetek Szövetsége között áll fenn, és ez az, amiért személyesen utasítottam vissza minden olyan javaslatot, amelyet az olasz kormány terjesztett elő, és amelyek személy szerint engem előnyökhöz juttattak volna, mert ezzel elárultam volna népemet és a Nemzetek Szövetségének Alapszerződését. Minden olyan kis nép ügyét védtem, amelyet agresszió fenyeget.

Mi lett az ígéretekből?

Mi lett azokból az ígéretekből, amelyeket nekem tettek még 1935 októberében? Fájdalommal, de meglepetés nélkül állapítottam meg, hogy három hatalom teljesen semmibe veszi az Alapszerződés alapján vállalt kötelezettségeit.²⁰⁰ Olaszországgal fennálló kapcsolataik arra késztették őket, hogy visszautasítsanak minden olyan eszközt, amely megállíthatja az olasz agressziót. Sőt, mélyen kiábrándító volt számomra tapasztalni egy bizonyos kormány hozzáállását, amely folyamatosan hangoztatta az Alapszerződés következetes betartását, ugyanakkor fáradhatatlanul azon

tagot ipso facto olyannak kell tekinteni, mintha háborús cselekményt követett volna el a Szövetség valamennyi tagja ellen." Mengele: i. m. pp. 381—382.

¹⁹⁹ A teljesség igénye nélkül megemlítem, hogy Etiópia melletti szimpátia-tüntetések és sajtókampányok folytak Nagy-Britanniában, a Benelux államokban. Egyiptomban „Pro Abyssinia” társaság alakult a koptok vezetésével, az Egyesült Államokban pedig szabadcsapatokat toboroztak, amelyek sohasem jutottak el Afrikába.

²⁰⁰ Ullendorff fordításában: „három kormány teljesen semmibe vette azokat a kötelezettségeket, amelyeket a Szövetségbe való belépéssel vállaltak”. A császár itt Magyarországra, Ausztriára és Albániára célzott, amelyek Olaszországgal való kapcsolataikra tekintettel tartózkodtak a szankciók megszavazásától. A korabeli nemzetközi jogi szakírók egy része szerint ezzel megszegték az Alapszerződést, azonban Bethlen István nézetem szerint joggal védte meg a magyar álláspontot. A magyar kormány rendkívül kényes helyzetbe került a szavazásnál, hiszen gyakorlatilag a Népszövetség és Olaszország között kellett választania. Az előbbi az Alapszerződés 19. cikkelye alapján *elvileg* lehetővé tette volna a Magyarország által áhított határrevíziót, de sohasem gyakorolta azt, utóbbi pedig *gyakorlatilag* Magyarország egyetlen szövetségese volt (1927: olasz—magyar barátsági szerződés) az európai újárendezésért vívott harcban.

ügyködött, hogy megakadályozza annak alkalmazását.²⁰¹ Amint bármilyen olyan intézkedés lehetősége merült fel, amely gyors hatást érhetett volna el, azonnal különféle előterjesztések születtek abból a célból, hogy megcsorbítsák az intézkedés hatékonyságát. Vajon az 1935 januári titkos szerződés a magyarázat e fáradhatatlan obstrukcióra?

Az etióp kormány soha nem várta el más államoktól, hogy katonáik vérént ontsák az Alapszerződés védelmében, amikor saját érdekeik nem forognak kockán. Az etióp harcosok csak anyagi támogatást kértek, hogy megvédjék önmagukat. Számos alkalommal kértem pénzügyi támogatást hadi felszerelések vásárlásához. Ezt folyamatosan megtagadták tőlem. Akkor hát valójában mi értelme van az Alapszerződés 16. cikkelyének²⁰² és a kollektív biztonságnak? Az etióp kormány kénytelen volt titokban igénybe venni a Dzsibuti—Addisz Ababa vasútvonalat, hogy ellássa az etióp erőket. Jelen pillanatban ez a fő, ha nem az egyetlen utánpótlási lehetőség az olasz megszálló hadsereg számára. A semlegesség szabályai alapján meg kellene tiltani az olasz erők számára történő szállításokat, azonban itt többről van szó, mint semlegességről, mert ugyan a 16. cikkely alapján a Szövetség minden tagállamának kötelessége a semlegesség, de nem azért, hogy ezzel az agresszort, hanem hogy az agresszió áldozatát segítsék. Figyelembe vették az Alapszerződést? Ma figyelembe veszik?

Bizonyos Hatalmak kormányai, köztük a Nemzetek Szövetségének legbefolyásosabb tagjai, végül olyan helyzetet idéztek elő parlamentjeikben, hogy amióta az agresszor sikeresen elfoglalta az etióp terület nagy részét, azóta nem szándékoznak folytatni semmiféle gazdasági és anyagi eljárás alkalmazását, amelyet az olasz kormány ellen bevezettek. Ezek azok a körülmények, amelyek miatt az argentin kormány kérésére a Nemzetek Szövetségének Közgyűlése megállapította, hogy a helyzetet az olasz agresszió idézte elő. Kijelentem, hogy a probléma, amely ma a Közgyűlés előtt fekszik, sokkal nagyobb. Nem csupán az olasz agresszió rendezéséről van szó.

A fenyegetett szövetség

A kollektív biztonságról és magáról a Nemzetek Szövetségének a létéről van szó. Ez az a bizalom, amelyet minden állam a nemzetközi szerződésekbe fektetett. Ez azoknak az ígéreteknek az értéke, amelyeket a kis államoknak tettek, hogy elismerik és megvédik integritásukat és függetlenségüket. Ez az államok egyenlőségének az elve, máskülönben a

²⁰¹ Franciaországra céloz.

²⁰² Miként Ullendorff helyesen jegyei meg, a császár itt tévedett, amikor önéletrajzában 17. cikkelyt írt.

kis államok vazallusi kötelékbe kényszerülnek. Egyszóval, a nemzetközi erkölcsről van szó. Egy szerződés alá kanyarított aláírás csak addig van érvényben, ameddig az aláíró hatalom saját, közvetlen és azonnali érdekeit szolgálja?

Sem fanyalgással, sem a vita alóli kibúvással nem oldódik meg a probléma. Ezt nyíltan a Közgyűlés figyelmébe ajánlom. Akkor, amikor népeimet a megsemmisülés fenyegeti, amikor a Szövetség támogatása egycsapásra megszűnhet, szabad-e teljesen őszintén, elhallgatás nélkül beszélnem, oly közvetlenséggel, amelyet a Szövetség tagállamai között az egyenlőség szabálya megkövetel?

Az Úr Kirátságán kívül, nincs e földön olyan nemzet, amely felette állna a másoknak. Megtörténhet, hogy egy erős kormány úgy gondolja, büntetlenül elpusztíthat egy gyenge népet, aztán amikor út az óra, ez a gyenge nép a Nemzetek Szövetségéhez fordul, hogy az teljes szabadságával ítélkezzen. Isten és a történelem emlékezni fog az Önök ítéletére.

A visszavont segítség

Hallottam, hogy kijelentették, az alkalmazott szankciók elégtelenek voltak, nem érték el céljukat. Nincs az az idő és körülmény, amelyek mellett a szándékosan hatástalan és szándékosan rosszul alkalmazott szankciók megállíthatók volna az agresszort.²⁰³ Ez nem az az eset, amikor lehetetlen lett volna megállítani az agresszort, hanem az, amikor visszautasították, hogy megállítsák az agresszort. Amikor Etiópia azt kérte és kéri, hogy adjanak neki gazdasági segítséget, ezt lehetetlen lett volna teljesíteni két ország, pontosabban két olyan ország részéről, amelyek megtagadták, hogy szankciókat alkalmazzanak az agresszor ellen, hiszen a Szövetség garantálja a gazdasági segítséget még békeidőben is?²⁰⁴

Szembesülve azzal, hogy az olasz kormány számos alkalommal megszegte minden nemzetközi szerződést, amelyek tiltják a fegyveres megoldást, és szembesülve a hadviselés módjával, fájdalmas tudomásul vennem, hogy a mai előterjesztés arra irányul, hogy megszüntessék a

²⁰³ A császárnak igaza volt, a szankciók semmit sem értek. Először is csak gazdasági szankciók, pedig az angol flotta és légierő megakadályozhatta volna az olasz terveket. Másodszor: nem terjedtek ki olyan „stratégiai” nyersanyagokra, mint acél, olaj vagy gumi. Harmadszor: azok az államok, amelyek Genfben ugyan megszavazták a szankciókat, a legtöbb esetben csak hónapokkal később vagy egyáltalán nem ratifikálták azokat. Sandford: *i. m.*, pp. 103.

²⁰⁴ A császár itt valószínűleg arra gondolt, hogy Ausztriát és Magyarországot, mivel az Olaszország elleni szankciókat nem fogadták el (tartózkodtak), a Népszövetség kötelezhette volna arra, hogy nyújtsanak gazdasági segítséget Etiópiának.

szankciókat. Ez az előterjesztés valójában nem azt jelenti-e, hogy Etiópiát odavetik az agresszornak?

Annak a napnak az előestéjén, amikor minden örömmel megkíséréltem megvédeni népemet a Közgylés előtt, ez az előterjesztés nem fosztja-e meg Etiópiát az utolsó esélytől is, hogy támogatást és garanciát kapjon a tagállamoktól? Ez-e az az irány, amelyet a Nemzetek Szövetsége és minden tagállama jogosan vár el a Nagyhatalmaktól, amikor kijelentik, hogy joguk és kötelességük a Szövetség akcióját vezetni? Szembesítették-e az agresszort kész tényekkel²⁰⁵, helyrehozták-e az államok az erőszak előtti megalázkodás szörnyű precedensét?

Az Önök Közgylésének minden bizonnyal javaslatokkal kell majd élnie, hogy megreformálja az Alapszerződést és hogy még hatásosabb garanciát nyerjenek a kollektív biztonság érdekében. De vajon az Alapszerződés-e az, amely reformokra szorul? Milyen célkitűzésnek lehet bármilyen értéke, ha maga a megvalósításra vonatkozó szándék hiányzik? A nemzetközi erkölcsről van szó, és nem az Alapszerződés cikkelyeiről. Az etióp nép részéről, amely tagja a Nemzetek Szövetségének, kérem a Közgylést, hogy vessen be minden eszközt, amely alkalmas arra, hogy biztosítsa az Alapszerződés tiszteletben tartását. Ismételten tiltakozom a szerződések megsértése ellen, amelyeknek az etióp nép áldozatul esett. Az egész világ színe előtt kijelentem, hogy Etiópia császára, kormánya és népe nem fog meghajolni az erőszak előtt és hogy fenntartják igényüket arra, hogy minden rendelkezésükre álló eszközt alkalmazzanak a jog győzelmének és az Alapszerződés tiszteletben tartásának biztosítása érdekében. Kérem azt az ötvenkét nemzetet, amelyek ígéretet tettek az etióp népnek, hogy segítik az agresszor elleni ellenállásban, mit szándékoznak tenni Etiópia érdekében? És a Nagyhatalmak, amelyek a kollektív biztonság ígéretét tették a kis népeknek, amelyekre annak a fenyegetésnek a súlya nehezedik, hogy egy napon Etiópia sorsát szenvedik el, milyen eszközöket szándékoznak igénybe venni? Világ küldöttei! Azért jöttem Genfbe, hogy lerójam köztetek egy állam fejének legfájdalmasabb kötelességét. Milyen választ vigyek népemnek?

²⁰⁵ Bár Hailé Szelasszié nem az eredeti francia diplomáciai kifejezést (*'fait accompli'*) használta, tisztán látta a Népszövetség legnagyobb gyengeségét, hogy ti. amikor egyes tagállamok kész tények elé állították a Szövetséget, az végül mindig beletörődött ebbe. Ebben a vonatkozásban érdemes összevetni Bethlen István cikkével.

22. DOKUMENTUM

HAILÉ SZELASSZIÉ TILTAKOZÁSA AZ OLASZ MEGSZÁLLÁS ELISMERÉSE ELLEN

Bath, Anglia, 1936. november 20.

Forrás: Société des Nations, Journal Officiel, 1936. pp. 1409–1410.

*

Júda törzsenek Győztes Oroszlánja,
I. Hailé Selasszié
az Úr választottja, Etiópa Császára²⁰⁶

Önméltóságának,
M. Avenol-nak,
a Nemzetek Szövetsége főtitkárának

A béke legyen Önnel!

Kérem, hogy legyen szíves közölni a Nemzetek Szövetsége minden tagállamával az alábbiakat:

1935. október hónapjában, ahogy az olasz kormány megszállta az etióp földet, a Nemzetek Szövetsége Közgyűlése és Tanácsa elismerte a Nemzetek Szövetsége egyik tagja ellen elkövetett agressziót és tiltakozott az Alapszerződés 10. cikkelyének megsértése ellen, melynek értelmében minden tagállam kifejezetten elkötelezi magát a többi tagállam területi séríthetlensége és politikai függetlenségének tiszteletben tartása mellett. 1936. júliusában a Gyűlés kinyilvánította azon akaratát, hogy nem ismer el semmilyen, erővel elért területszerzést.²⁰⁷

Az Alapszerződést és a Nemzetek Szövetségének határozatait megsértve, Ausztria és Magyarország kormányai nemrég hivatalosan deklarálták, hogy legitimnek és véglegesnek ismerik el Olaszország területi hódításait Etiópiában, és az agresszor állam vezetőjét, mint Etiópia császárá.²⁰⁸

²⁰⁶ Ez az etióp császárok hagyományos címe.

²⁰⁷ Ez akkor történt, amikor visszavonták az Olaszország elleni szankciókat. A szankciók visszavonása még nem jelentette egyben az olasz megszállás elismerését is.

²⁰⁸ Az olasz okkupációt elsőként Lengyelország ismerte el, bár nem hivatalos formában: *nem tiltakoztak*, amikor egy oda kinevezett olasz diplomata megbízólevelében az olasz király az 'Etiópia császára' címet is használta.

Határozottan tiltakozom az Alapszerződés és a nemzetközi megállapodások ezen újabb megsértése ellen, melyben az osztrák és a magyar kormány vétkezett. Újra kinyilvánítom Etiópiának, a Nemzetek Szövetsége tagjának elévülhetetlen jogait. Hangsúlyozom magam, kormányom és népem rendíthetetlen akaratát, hogy minden erőnkkel véget vessünk az olasz kalandnak Etiópiában, és helyreállítsuk a Birodalom területi épségét és politikai függetlenségét. Isten akaratára, hogy az erő általi elnyomás ugyanazon erő által vesszen el, mint amely azt létrehozta.

Emlékeztetem a Nemzetek Szövetségének minden egyes tagját arra az ünnepélyes elkötelezettségre, amit az Alapszerződés 10. cikkelyében a Nemzetek Szövetségének minden egyes tagja felé tett.

Egy olyan korban, melyben a nemzetközi erkölcs és az államok közötti kölcsönös bizalom ily erősen megrázkódott az olasz agresszió miatt, amikor az adott szó semmibe vételének politikája és ennek pusztító következményei érződnek Európában, azzal fenyegetvén, hogy egy általános háborút robbant ki, mely vérbe borítaná az egész világot, akkor minden egyes kormánynak, mely tagja a Liganak, érdeke és kötelessége, hogy ne hajoljon meg az erőszak előtt, hogy ne ismerjen el semmilyen erőszakos területi okkupációt, és különösen az etióp föld egy részének elfoglalását, amit rablás, kínzás, gyilkosságok és félelem hozott létre és tart fenn.

Kelt: Bath,
1936. november 20.

I. Hailé Szelasszié császár

Fordította: Lőkös István

Magyarország (és Ausztria) viszont hivatalos formában tették meg ugyanezt, igaz csak azután, hogy megbizonyosodtak róla, számos más ország (köztük „szankciós” országok), sőt a Népszövetség Tanácsa is erre készül. Sandford, *i. m.*, p. 99. Az etióp uralkodó sokáig nem bocsátotta meg Magyarországnak ezt a lépést, és csak 1958-ban engedélyezte a diplomáciai kapcsolatok felvételét.

23. DOKUMENTUM

HAILÉ SZEALASSZIÉ BESZÉDE AZ OLASZ—ETIÓP DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK HELYREÁLLÍTÁSA ALKALMÁBÓL

Addisz Ababa, 1951. szeptember 7.

*Forrás: Selected Speeches of His Imperial Majesty Haile Selassie First,
1918—1967.*

Addis Ababa, 1967. pp. 90–91.

– részlet –

*

Azok után, hogy a világ népei, szeretett népünket is beleértve, oly sok megpróbáltatáson és viszontagságon mentek keresztül, úgy üdvözljük Önöket udvarunkban, mint Olaszország különleges küldötteit, akik azért érkeztek, hogy megvitassuk a két ország közti diplomáciai kapcsolatok helyreállítását.²⁰⁹ Tudatában vagyunk annak a ténynek, hogy ittélük egyben a jószándék és a barátság gesztusa Udvarunk felé, és Etiópiába való látogatásuk jelzi egy országaink közti hosszú és tragédiákkal teli kapcsolat időszakának végét.

Mi, a magunk részéről, teljes mértékben kivettük a részünket szeretett népünk szenvedéseiből, ugyanakkor mindig tudatában voltunk annak, hogy Olaszország népe éppen úgy a fasiszta önkény áldozata volt. Bennünket ezért mindig a keresztény megbocsátás vezérelt és ösztönzött, és ennek szellemében, Birodalmunkba történő visszatérésünk történelmi pillanatától kezdve, felszólítottuk hűséges népünket, hogy fogadja el, méltányolja és védje meg azokat az olaszokat, akik úgy döntöttek, hogy életüket köztünk élék le. Az Önök honfitársainak ezrei, akik máig itt maradtak, és akik részt

²⁰⁹ A két ország 1936-ban szakította meg diplomáciai kapcsolatait, bár még ezután is zajlottak titkos tárgyalások annak érdekében, hogy Hailé Szelasszié anyagi ellenszolgáltatás fejében mondjon le a trónról. Etiópia végül 1941-ben brit segítséggel szabadult fel az olasz megszállás alól. A második világháborút követően 1947. február 10-én írták alá a békeszerződést Párizsban. Olaszország jóvátételre kötelezték, de az Etiópiában elkövetett háborús bűnökért soha, senkit nem vontak felelősségre. Bahru, i. m. p. 166. és Pankhurst, Richard: *War Crimes*. In: Addis Tribune, 1999. okt. 22. 1944 után Etiópia fokozatosan az Egyesült Államok katonai szövetségese lett (csapataival részt vett a koreai háborúban), s így tulajdonképpen egy „táborba” került Olaszországgal. Miután az ENSZ 1950-ben megszületett döntése értelmében Eritreát föderatív formában Etiópiához csatolták, semmi akadálya nem maradt a diplomáciai kapcsolatok helyreállításának.

vesznek nemzeti életünkben, a tanui annak, hogy kérésünket népünk meghallgatta és elfogadta.²¹⁰

Nem kívánunk semmi mást, csak békét és azt a lehetőséget, hogy a fejlődés útján nyugodtan és akadály nélkül juthassunk előre. Egy olyan nép képviselőiként üdvözljük Önöket udvarunkban, amelyet — szeretnénk hinni — ugyanezek az eszmék vezérelnek, és amely határozottan elutasítja a múlt és a jövő minden agresszív politikáját. (...)

Fordította: Szélinger Balázs

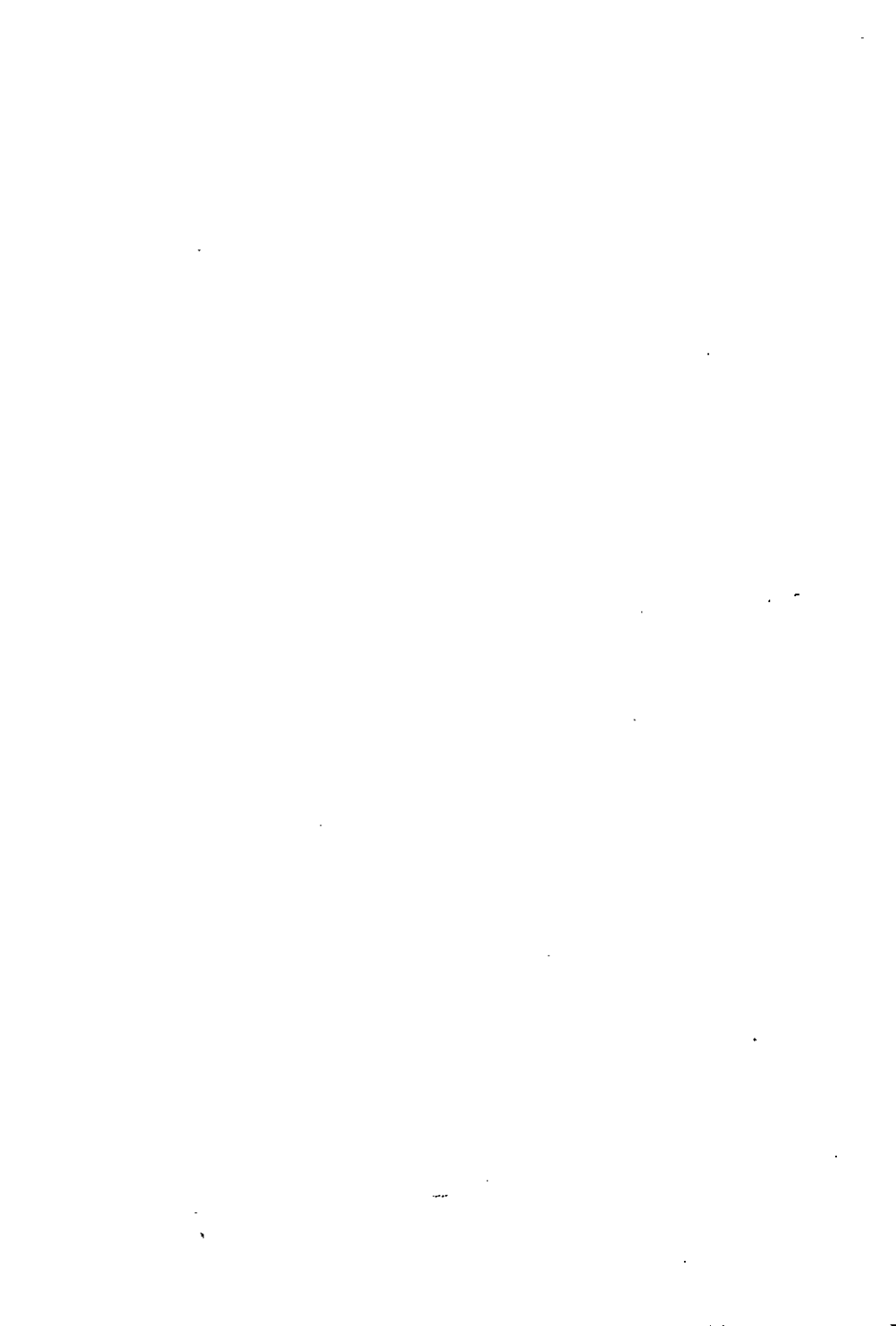

Hailé Szelasszié a Népszövetség Közgyűlése előtt,
1936. június 30.

²¹⁰ Ugyanúgy, mint az 1896-os aduai csatát követően II. Menelik, Hailé Szelasszié is megtiltotta népének a bosszút. Mindkét háborút követően jelentős számú olasz maradt Etiópiában.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adamthwaite, Anthony P.: *The Making of the Second World War*. London, 1979².
- Bahru Zewde: *A History of Modern Ethiopia, 1855–1974*. Addis Ababa, 1991.
- Churchill, W. S.: *A második világháború*. I. kötet. Bp., 1989.
- Farago, Ladislav: *Abyssinia on the Eve*. London, 1935.
- Fikru Gebrekidan: *The Italo-Ethiopian War and the Racial Controversy over Japan*.
In: Addis Tribune, 1999. június 11.
- II. Haraszti Éva: *Szerződésszegők. Az angol–német flottaegyezmény, 1935*. június.
Bp., 1972.
- Marcus, Harold G.: *A Preliminary History of the Tripartite Treaty of December 13, 1906*. In: *Journal of Ethiopian Studies*, vol. II. No. 2. (1964) pp. 21–40.
- Marcus, Harold G.: *The Life and Times of Menelik II. Ethiopia 1844–1913*.
Lawrenceville (New Jersey), 1995.
- Marcus, Harold G.: *Haile Selassie I: The Formative Years, 1892–1936*.
Lawrenceville (New Jersey), 1995.
- Mengele Ferenc: *A Népszövetség jogi és politikai rendszere*. Bp., 1927.
- Ormos Mária: *Franciaország és a keleti biztonság, 1931–1936*. Bp., 1969.
- Ormos Mária: *Háború Etiópia földjén*. Bp., 1970.
- Ormos Mária: *Mussolini*. Bp., 1987.
- Pankhurst, Richard: *A Social History of Ethiopia*. Addis Ababa, 1990.
- Pankhurst, Richard: *War Crimes*. In: Addis Tribune, 1999. október 22.
- Parliament Debates, House of Commons, vol. 305. (1935).
- Perham, Margery: *The Government of Ethiopia*. London, 1941.
- Sandford, Christine: *Ethiopia under Haile Selassie*. London, 1946.
- Seife-Mikael Araya: *Die politische und soziale Entwicklung Äthiopiens vom Ende des Ersten Weltkrieges bis zur Restauration (1941)*. Marburg, 1974.
- Société des Nations, *Journal Officiel*. 1935–1936.
- Szélinger Balázs: „A Tengely kovácsai” Magyarország és az olasz–etióp konfliktus, 1935–1936. In: *Diákköri Dolgozatok (Szeged)*, vol. I. No. 1. (1999), pp. 64–104.
- Taylor, A. J. P.: *A második világháború okai*. Bp., 1998.
- Ullendorff, Edward (ed.): „My Life and Ethiopia's Progress” *The Autobiography of Emperor Haile Selassie I*. Oxford, 1977.

Készítette a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30—34.
Felelős kiadó: Pándi Lajos egyetemi docens
Felelős vezető: Szőnyi Etelka kiadói főszerkesztő
Méret: A/5, példányszám: 300, munkaszám: 30/2000.

A Documenta Historica eddig megjelent számai:

1992

1. Az 1887-es Földközi-tengeri egyezmények. [Nyemcsok Attila]
2. A Tilsiti béke (1807. Július 7.). [Szász Erzsébet]
3. Talleyrand, Charles-Maurice: Értekezés annak előnyeiről, hogy a jelen körülmények között új gyarmatokat szerezzünk. [Szász Géza]
4. A Schönbrunni béke (1809. okt. 14.). [Szász Erzsébet]
5. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (elfogyott)
6. Korai angolszász törvények I. A Kenti törvények. [Szántó Richárd]
7. Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai. [Engi Imre]
8. Dokumentumok az orosz–szovjet törekvésekről a Boszporusz és a Dardanellák megszerzésére (Konstantinápoly-egyezmény, 1915; német–orosz tárgyalások, 1940). [Boros Tamás]

1993

9. A Birodalom és Észtország. A szovjet–észt szerződések megszületésének dokumentumai (1939 szeptember). [Vandlik Krisztina]
10. Edward Balliol skóciai hadjárata. Részletek A Lancercosti Krónikából és a bridlingtoni kanonok Gestájából. [Kiss Andrea]
11. Az 1943 decemberi Beneš–Sztálin–Molotov megbeszélések dokumentumai. [Gulyás László]
12. Békészerződés Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között (1783. Szeptember 3.). [Kökény Andrea]
13. Új bécsi tudósítások a kiváló Schwarzenberg grófnak a tatai, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról, a szigeti erőd összeomlásáról és a Törökországban napról-napra erősödő hanyatlásról (1599). [Lévai Judit]
14. 1789 Franciaországa a panaszok tükrében. [Gyuricza Róbert]

1994

15. Az 1594-es birodalmi gyűlés határozatai a magyar háborút illetően. [Wölflinger Ildikó]
16. Volgai német dokumentumok (1918–1941). [Opauszki István]
17. Az 1916. Évi arab felkelés kiáltványa. [Ferwagner P. Ákos, Lőkös István]
18. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Varga Vanda Éva]

1995

19. A Constantinus-i adománylevél (Donatio Constantini – VIII. Sz.) [Piti Ferenc]
20. A Hét Sziget Köztársaság és Kapodisztriasz. [Szász Erzsébet]
21. A lengyel emigráns kormány és a Szovjetunió kapcsolatfelvételének dokumentumai, 1941. [Csösz László]
22. Németország két megosztási terve (Morgenthau-terv, Frankfurti dokumentumok). [Mayer János]
23. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot. (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (az 5. sz. utánnyomása).
24. Az 1849-es magyar–velencei szerződés. [Krámlí Mihály]
25. Az Anitta-felirat (i. e. 1600 körül) [Bolega Erika]

1996

26. A jeruzsálemi Szent János Lovagrend regulája. [Homonnai Sarolta, Hunyadi Zsolt]
27. Az amerikai alkotmányozási vita: a föderalisták írásából (1787–1788). [Berkes Timea]
28. Források a németek Szovjetunióba történő kitelepítéséről Közép-Kelet-Európából (1945–1953). [Köteles Péter]
29. Turgot: Levelek a toleranciáról. [Balázs Péter]

1997

30. Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai (1925–1937). [Eiler Ferenc]
31. Vikíng az angolszász krónikában. [Rimaszombati Károly]
32. Gildas: Britannia romlásáról. [Novák Veronika]

1998

33. AZ 1904-ES szerb–bolgár szerződések. [Horváth Krisztián]
34. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Jójárt Júlia, Varga Vanda Éva]
35. Szultáni Fermán a bolgár exarchátus megalapításáról. (1870. február 28.) [Horváth Krisztián]
36. A fiatal Napóleon írásai Korzikáról. [Jókai Rita]
37. Esztergom 1595-ös visszavétele a napi jelentések tükrében. [Bagi Zoltán Péter, Szász Gáza]
38. Ausztria határai (Saint-Germain 1919. szeptember 10.) [Eveli Péter, Dobos Erzsébet]
39. Tervezet a kereszténység leendő békéjéről (Podjebrád-béketerv, 1464). [Karáth Tamás]
40. Törvény Skócia lefegyverzéséről (1746). [Fejér Ingrid]

1999

41. Az 1902-es orosz–bolgár katonai konvenció. [Horváth Krisztián]
42. Szemelvények Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” c. művéből. [Nótári Tamás]
43. Marcus Tullius Cicero M. Caelius védelmében mondott beszéde. [Nótári Tamás]

2000

44. „A Népszövetség halála”. Dokumentumok az olasz–etióp konfliktus történetéből (1935–36). [Szélinger Balázs]

Megrendelhetők (ára: 150.– Ft + postaköltség):

Pándi Lajos, SZTE BTK Történeti Intézet, 6722 Szeged, Egyetem u. 2.